

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา

กนก โตสุรัตน์ และคณะ

สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2541

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา

กนก โตสุรัตน์ และคณะ

สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2541

บทคัดย่อ

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา เป็นการศึกษาค้นคว้าในลักษณะองค์รวมของจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดที่สมบูรณ์ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดนครราชสีมาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น การศึกษากครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาจากการรวบรวมเอกสาร การสัมภาษณ์ และนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมกรรมการชี้ทิศทาง ซึ่งประกอบด้วย ผู้รู้จากองค์กรทางภาครัฐและองค์กรเอกชน นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของจังหวัดและทิศทางของการวิจัยในอนาคต ผลการศึกษากภาพรวมของจังหวัดนครราชสีมาปรากฏดังนี้

นครราชสีมาเคยเป็นชุมชนโบราณมีอายุ 3000 - 2500 ปี อยู่ในวัฒนธรรมทุ่งสำริด เป็นชุมชนที่ตั้งกระจายอยู่บริเวณลุ่มน้ำมูล เคยเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 16-17 จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้โปรดให้สร้างเมืองนครราชสีมาใหม่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ความสำคัญของเมืองนครราชสีมามีมากยิ่งขึ้น เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเมืองที่มีฐานะเป็นหัวเมืองระหว่างศูนย์กลางทางการเมือง คือ กรุงเทพฯ กับหัวเมืองอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมาอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ระยะทางรถยนต์ประมาณ 256 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคม ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ ทางอากาศ การปกครองแบ่งออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ มีประชากร 2,520,958 คน มาเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร กลุ่มชาติพันธุ์เดิมของประชากรจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย กลุ่มชาวนน กลุ่มไทยโคราช และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ประกอบด้วย กลุ่มไทยอีสาน กลุ่มชาติพันธุ์ยวน กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์จีน - เขมร มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรีขึ้นไป 6 แห่ง เศรษฐกิจ มีการทำการเกษตรโดยการทำไร่ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นอันดับ 1 รองลงมาทำนา เป็นอันดับ 2 และการปศุสัตว์โดยการเลี้ยงโค เป็นอันดับ 3 เป็นจังหวัดที่อยู่ในเป้าหมายของการส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารและการแปรรูปสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมสนับสนุน อุตสาหกรรมกลุ่มไฮเทค

ลักษณะเด่นของจังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีประชากรมากทำให้ได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและจำนวนแรงงาน นอกจากนั้นยังเป็นประตูเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคกลางและเมืองหลวงของประเทศ และเป็นประตูเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับชายฝั่งตะวันออก ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อเสียเปรียบ เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตเงาฝน (rainshadow) มีปริมาณน้ำฝนน้อย พื้นที่จังหวัดมีขนาดใหญ่ อาจทำให้มีปัญหาในการดูแลเกิดการเสียเปรียบในบางพื้นที่

วิสัยทัศน์ของจังหวัดนครราชสีมาในทศวรรษหน้า จะต้องจัดระบบผังเมืองของจังหวัด โดยการกระจายส่วนราชการออกไปนอกเมืองให้มากขึ้น เพื่อลดปัญหาการแออัด มีการตัดถนนรอบนอกเพิ่มขึ้น แสวงหาแหล่งน้ำ แหล่งไฟฟ้า ให้มากพอที่จะตอบสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม และควรให้ความสำคัญกับระบบขนส่งมวลชน โดยเฉพาะรถไฟด่วนจาก กรุงเทพฯ-นครราชสีมา เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม และการติดต่อเชิงธุรกิจ จะต้องเร่งรัดแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติด้านต่าง ๆ ภาวะมลพิษ โดยเน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และค่านิยมของประชากรที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดนครราชสีมาที่ควรศึกษา คือ ศึกษาศักยภาพของชุมชน หรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ศึกษาถึงศักยภาพในทุก ๆ ด้านของแต่ละเขตแต่ละอำเภอ เพื่อกำหนดการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ศึกษาผลกระทบของการขยายเขตอุตสาหกรรมในทุก ๆ ด้าน ศึกษาถึงระบบขนส่งมวลชน โดยเฉพาะการติดต่อกับกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟด่วน

ABSTRACT

An evaluation of current statistics drawn from the whole of Nakhonrajasima province has been made to further develop and enhance the bank of information available. To be used in the work of further development within the province, and in order to solve various problems that have arisen. This study has been conducted by access to documents and statistics available and interviewing relevant people.

The data has been supplied to a committee consisting of scholars from government and private organizations to be analyzed to formulated a vision for a direction of research in the future. The result of this work throughout the province is as follows.

Nakhonrajasima originates from an ancient community dated between 1000BC and 500 BC. The culture being “Sumrid Field” emanating from various communities scattered throughout the “Moon” river basin.

The 16 and 17 Buddhist centuries saw the kingdom as a relatively prosperous area. King Narai the Great during his reign ordered the construction of a new city, the present day Nakhonrajasima. It's importance and influence increased.

During the reign of King Rama 5th it became the principal city between the political centre of Bangkok and other major cities in the North East of Thailand. Nakhonrajasima city is located approximately 256 kilometres from Bangkok and is connected by road, rail, and air.

Nakhonrajasima overseas and administrates 26 districts and 6 sub districts with a total population of 2,500,958 people which makes it the most populous province after Bangkok.

The population originates from the following groups of people. The “Bhon” people, Thai Korat people. Later to be joined by various others. Thai “Isaan” people, Vietnamese people, and “Mon” tribes people, Khemer people and other Indo-Chinese people.

Nakhonrajasima province has six institutes of tertiary education.

It's economy consists of agriculture with corn and tapioca first in importance followed by rice and then livestock and cattle.

It's economy is also targeted for industrial promotion such as food production and producing more value added goods from agricultural products. Also industry supporting the growth of a high tech industry.

Nakhonrajasima province covers a large area and a large number of people giving it an advantage over other provinces. It also has a diversity of labour and natural resources. It's location makes it the gateway between the North East, the central plains and the capital city. It is also the gateway from the North East to the Eastern seaboard.

The province is disadvantaged by a lack of rain and the problems involved in administering such a large area and areas that are quite remote.

A vision of Nakhonrajasima in the next decade sees a need to adjust the provincial planning system. To re-locate civil servants up country to alleviate congestion. To construct bi-pass roads. To look for further water and electricity resources to meet the fast increasing needs of the population and the expansion of industrial facilities. Emphasis must be placed on the mass transportation system. In particular express rail transport from Bangkok to Nakhonrajasima to meet this expansion of industry and business communication.

Solving the problem of the deterioration of natural resources must be accelerated. Emphasis must be placed on changing the attitude of the population which is important for national resources conservation and maintaining the quality of the environment.

The suggested topics of research on Nakhonrajasima are studying the potential of the community or various organizations in the community, study the potential of each individual district in order to set up the economic development plan., study the impact of the expansion of the industrial zones., study the mass transportation system especially communication to Bangkok by express train.

สรุปสำหรับผู้บริหาร

ความเป็นมา

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา เป็นการศึกษาค้นคว้าในลักษณะองค์รวมของจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดที่สมบูรณ์ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดนครราชสีมาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา

เป็นการศึกษาโดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับจังหวัดนครราชสีมา จากเอกสารการสัมมนา นำมาจัดระบบแยกประเภทองค์ความรู้เป็น 11 ด้าน แล้วนำเสนอที่ประชุมกรรมการชี้ทิศทางการวิจัย เพื่อจัดทำทิศทางการวิจัยและวิสัยทัศน์ของจังหวัด ทำให้ได้องค์ความรู้ในภาพรวมของจังหวัดนครราชสีมา ทิศทางการวิจัยและวิสัยทัศน์ของจังหวัดนครราชสีมาดังนี้

จังหวัดนครราชสีมาเคยเป็นชุมชนโบราณ มีอายุ 3,000-2,500 ปี อยู่ในวัฒนธรรมทุ่งสำริด เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในแม่น้ำมูล จากการสำรวจจุดพบของกรมศิลปากร พบหลักฐานสำคัญว่าบริเวณนี้เคยเป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองมาก่อน ในพุทธศตวรรษที่ 16-17 มีการสร้างปราสาทหินพิมายเป็นปราสาทหินที่มีลักษณะใหญ่ที่สุด จนถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดให้สร้างเมืองนครราชสีมาใหม่ในที่ปัจจุบัน ความสำคัญของเมืองนครราชสีมามีความสำคัญยิ่งขึ้น ในรัชกาลสมัยที่ 5 เป็นเมืองที่มีฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างศูนย์กลางทางการเมือง คือ กรุงเทพฯ กับหัวเมืองอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันนครราชสีมาตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 256 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่ง 287 ตำบล จำนวนประชากร 2,520,958 คน มากเป็นอันดับ 2 ของประเทศ รองจากกรุงเทพมหานคร ประชากรประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์เดิมคือกลุ่มชาวนน และกลุ่มไทยโคราชและมีการอพยพเข้ามาอยู่ภายหลังด้วยสาเหตุทางด้านการเมือง การสงคราม และหาแหล่งที่ทำกินใหม่ คือ กลุ่มชาติพันธุ์อีสาน กลุ่มชาติพันธุ์ยวน (โยนก) กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์จีน-แขก เป็นต้น ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมามีโรงเรียนในระดับประถมศึกษา 1,360 แห่ง ระดับมัธยมศึกษา 104 แห่ง สังกัด สช.82 แห่ง วัด 1,853 วัด สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรีขึ้นไป 6 แห่ง จังหวัดนครราชสีมาเริ่มกิจการการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลตั้งแต่ปี พ.ศ.2452 กิจการโรงพยาบาลได้รับการพัฒนาและจัดตั้งเป็นศูนย์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน ในปัจจุบันนครราชสีมา มีแพทย์ 341 คน ทันตแพทย์ 68 คน เภสัชกร 80 คน พยาบาลวิชาชีพ 1,352 คน พยาบาลเทคนิค 796 คน เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข 789 คน และทันตภิบาล 55 คน มีสัดส่วนแพทย์ 1 คน ต่อประชากร 7,327 คน

ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรดินคุณภาพต่ำมีดินเค็มกระจายทั่วไป ไม่เหมาะสมแก่การเกษตรเพราะขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาการรุกล้ำทำลายป่าต้นน้ำ ปัญหากภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมดินเค็ม สิ่งแวดล้อมมีปัญหาใหญ่คือ มลพิษทางน้ำที่เป็นน้ำเสียจากชุมชน นิคมอุตสาหกรรมและการเกษตร มลพิษด้านมูลฝอยในเขตเทศบาล ทางด้านเศรษฐกิจ มีการทำไร่ประกอบด้วยไร่ข้าวโพดและมันสำปะหลังเป็นอันดับหนึ่ง การทำนาเป็นอันดับสอง การปศุสัตว์เป็นอันดับสาม คือการเลี้ยงโค ทางด้านการอุตสาหกรรม มีลักษณะอุตสาหกรรมอยู่ 5 ประเภท คือ อุตสาหกรรมอาหารและแปรรูปสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมสนับสนุน อุตสาหกรรมประเภทใช้แรงงาน อุตสาหกรรมกลุ่มไฮเทค และอุตสาหกรรมอื่น ๆ มีเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม 5 อำเภอ ได้แก่ เมืองสูงเนิน ปักธงชัย ปากช่อง และขามทะเลสอ มีเขตพัฒนาอุตสาหกรรม 5 อำเภอ ได้แก่ สีคิ้ว โชคชัย บัวใหญ่ คำนวนาค และพิมาย แนวโน้มการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมปี พ.ศ. 2540-2544 มีเป้าหมายคือ อัตราการเติบโตร้อยละ 12 ต่อปี การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจะอยู่ในเขตอำเภอปากช่อง สีคิ้ว สูงเนิน เมืองปักธงชัย โชคชัย ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกได้ การคมนาคมและการสื่อสาร จังหวัดนครราชสีมามีเส้นทางคมนาคม คือ ทางรถยนต์ รถไฟ ทางอากาศ เป็นศูนย์กลางของการพักสินค้า การกระจายสินค้าภาคอุตสาหกรรม การมีเส้นทางเชื่อมโยกับกรุงเทพมหานคร ชายฝั่งทะเลตะวันออก และอินโดจีน การท่องเที่ยว จังหวัดนครราชสีมามีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี วัด พิพิธภัณฑสถาน และสวนอุทยาน

ลักษณะเด่น และลักษณะค้อยของจังหวัดนครราชสีมา

จากภาพรวมของจังหวัดนครราชสีมา จำแนกจุดเด่นและจุดค้อยของจังหวัดได้ดังนี้

ข้อได้เปรียบ

1. จังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ทำให้มีข้อได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย
2. จังหวัดนครราชสีมาที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของประเทศ ทำให้ได้เปรียบในด้านแรงงาน
3. รูปร่างและศูนย์กลางของจังหวัดในทางภูมิศาสตร์การเมือง ถือว่ามีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ เหมาะสมแก่การปกครองและป้องกัน เพราะไม่มีส่วนใดแยกห่าง หรือยื่นยาวออกไปอย่างใดเคียว
4. จังหวัดนครราชสีมาที่มีที่ตั้งได้เปรียบกว่าทุกจังหวัดในภาคนี้ เพราะอยู่ใกล้ศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของประเทศ และเป็นประตูเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคกลางและเมืองหลวงของประเทศ และเป็นประตูเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับชายฝั่งทะเล

ตะวันออก จึงได้รับความเจริญได้ง่ายและรวดเร็วกว่าประชาชนในจังหวัดอื่น มีโอกาสทางค้า เศรษฐกิจและสังคมมากกว่า

5. อิทธิพลทางการเมืองเกี่ยวข้องกับกลุ่มเดียว ทำให้โครงการพัฒนาจังหวัดได้รับการสนับสนุนเป็นระบบ

ข้อเสียเปรียบ

1. ตั้งอยู่ในเขตเงาฝน ทำให้ได้รับปริมาณน้ำฝนน้อยกว่าจังหวัดส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณฝนมักไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรม
2. กฎีประเทศและพรมแดนบางแห่งเป็นภูเขาสลับซับซ้อนซึ่งยากแก่การเข้าถึง
3. พื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ อาจมีปัญหาในการปกครอง หรือดูแลไม่ทั่วถึง ประชาชนในชนบทเสียเปรียบในโอกาสต่าง ๆ มากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตศูนย์กลาง ทำให้เกิดความแตกต่าง หรือความเหลื่อมล้ำมากกว่าจังหวัดที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก

วิสัยทัศน์ของจังหวัดนครราชสีมาในทศวรรษหน้า

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

1. ต้องมีการวางแผนผังเมืองรวมของจังหวัดนครราชสีมาที่ชัดเจนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด มีการขยายเมืองเก่าโดยกระจายส่วนราชการต่าง ๆ ที่รวมศูนย์อยู่ในเมือง ไปนอกเมืองให้มากขึ้น เพื่อลดปัญหาการแออัด มีการตัดถนนรอบนอกเพิ่มขึ้น มีการวางแผนเมืองใหม่โดยวิธีการจัดรูปที่ดิน ในส่วนที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินดีที่คนมักจะเข้าไปอยู่อาศัย ถ้าปล่อยให้พื้นที่เกษตรถูกธุรกิจเข้ายึดครองหรือความเป็นเมืองเข้ายึดครอง ก็จะสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเกษตรไป ควรจะกันไว้เป็นพื้นที่เกษตรถาวร

2. เรื่องน้ำ จำเป็นที่จะต้องหาแหล่งน้ำ ทั้งแหล่งน้ำที่จะใช้อุปโภคและบริโภค จากการที่มีประชากร มีบ้านพักตากอากาศ มีสนามกอล์ฟ มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทำให้ความต้องการน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคน้ำเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก อาจเก็บกักน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอที่จะใช้ในการนี้ ทำให้ไม่สามารถจะส่งน้ำไปใช้ในงานเกษตรได้เลยในช่วงฤดูแล้ง จึงจำเป็นที่จะต้องหาแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น ทั้งแหล่งน้ำที่จะใช้ทำระบบน้ำประปา แหล่งน้ำที่จะใช้เพื่อการเกษตร

3. เรื่องไฟฟ้า จากการที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น มีบ้านพักอาศัยเพิ่มขึ้น ทำให้มีปริมาณการใช้ไฟเพิ่มมากขึ้น จำเป็นที่จะต้องหาแหล่งผลิตไฟมากขึ้น

4. ระบบขนส่ง ทั้งทางด้านถนนที่จะเชื่อมระหว่างหมู่บ้านสู่ตำบล สู่เมืองใหญ่ จะต้องได้รับการขยายให้มากขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางขนส่งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ในขณะเดียวกันระบบขนส่งมวลชนรถไฟคว้นจากกรุงเทพฯ - นครราชสีมา จะมีความจำเป็นมากขึ้น เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการติดต่อเชิงธุรกิจ

ด้านสังคม วัฒนธรรม

1. ทางด้านการศึกษา สถาบันการศึกษาจะต้องปรับหลักสูตรการเรียน การฝึกงาน โดยองค์กรและชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนท้องถิ่น ในขณะเดียวกันการขยายการศึกษาโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาอุดมศึกษาให้นักศึกษาเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับผู้ที่จบการศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาและการศึกษาภาคบังคับ ที่จะเพิ่มขึ้นทุกปีปีละไม่ต่ำกว่า 10,000 คน ส่วนกระบวนการการศึกษานอกโรงเรียน จะต้องปรับรูปแบบและวิธีการให้ตอบสนองการแก้ไขปัญหาชีวิตและการฟื้นฟูความรู้เดิม

2. ต้องปลูกฝังความมีวินัยของคน ซึ่งเดิมมีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตร ทำให้คนขาดวินัย โดยเฉพาะแรงงาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการลงทุน

3. ในอนาคต คนแก่จะมีสัดส่วนมากขึ้น ในขณะเดียวกันลักษณะครอบครัวจะเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้คนแก่จะโดดเดี่ยว จะต้องมียังค์กร สโมสร ที่พักผ่อน เพื่อรองรับคนแก่กลุ่มนี้ เพื่อจะใช้ประโยชน์ ประสพการณ์จากคนแก่เหล่านี้

4. บทบาทของวัดและของพระ จะต้องเปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบัน วัดจะต้องเป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ พระจะต้องเรียนรู้เท่าทันสังคม ชี้นำสังคมได้

5. หน่วยงานต่าง ๆ ของจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องให้ความสำคัญกับปัญหาวัยรุ่น ซึ่งนับวันจะรุนแรง ทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาความขัดแย้งทางด้านความกตริระหว่างวัยรุ่นกับวัยรุ่นอื่น ๆ

6. กระบวนการอบรมบ่มนิสัยจะเปลี่ยนแปลงไป สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และมีความสำคัญต่อเด็กน้อยลง เด็ก ๆ และเยาวชนจะเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้นจากเทคโนโลยีมากกว่าที่จะเรียนรู้จากพ่อแม่ หรือจากโรงเรียน

ด้านเศรษฐกิจ

1. ลักษณะการค้าเงินธุรกิจในอนาคต จะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก โดยอาจใช้บ้านเป็นสำนักงาน จัดสำนักงานให้เล็กลง เพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านกำลังคน และด้านสาธารณูปโภค แต่จะใช้เทคโนโลยีมากขึ้น

2. ผลิตภัณฑ์ทางด้านอุตสาหกรรม ทางด้านเกษตรกรรมจะต้องมีคุณภาพมากขึ้น จะต้องมียุคคุณภาพเป็นสากลมากขึ้น

3. ธุรกิจการค้าจะเป็นแบบขายตรงมากขึ้น

4. ความสัมพันธ์ทางการค้าซึ่งเดิมเชื่อมโยงกับไต้หวัน และญี่ปุ่น ในอนาคตจะเปลี่ยนไปเชื่อมโยงกับทางยุโรปและอเมริกามากขึ้น จากผลพวงที่รัฐบาลได้ชักชวนชาวต่างชาติมาลงทุนในไทยมากขึ้น

5. นักธุรกิจในจังหวัดนครราชสีมาจะเชื่อมโยงไปสู่ประเทศในกลุ่มอินโดจีนมากขึ้น ในกลุ่มพม่า ลาว เวียดนาม โดยนักธุรกิจเหล่านี้จะเคลื่อนย้ายเครื่องจักรทางด้านการอุตสาหกรรมที่ไม่ทันสมัยไปลงทุนกับกลุ่มประเทศดังกล่าว

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดนครราชสีมา ในระยะที่ผ่านมาก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั้งในส่วนของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไป หรือที่เหลือนอยู่ก็อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม และเกิดภาวะมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ดังนั้น วิสัยทัศน์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงต่อไป (ระยะ 10 ปี) ของจังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้

กลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. เร่งรัดแก้ไขปัญหามลพิษเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติด้านต่าง ๆ ภาวะมลพิษรวมทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สิ่งแวดล้อมชุมชน โดยให้ความสำคัญกับมาตรการในเชิงรุกมากขึ้น และตามลำดับความสำคัญของปัญหาที่กำหนด

2. ปรับปรุงและพัฒนาระบบการประสานงานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ระหว่างราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรเอกชนและประชาชน ให้มีประสิทธิภาพและเอกภาพในการจัดการมากขึ้น

3. การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และค่านิยมของประชาชนที่มีต่อความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ประเด็นการศึกษา

ด้านการเมืองการปกครอง

1. เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มีเนื้อหาสาระเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในหลายประเด็นในหลายเรื่องน่าจะได้ทำการศึกษาถึงการรับรู้ ความรู้ความเข้าใจในรัฐธรรมนูญดังกล่าวของประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา ในทุกประเด็น ทุกด้าน ทั้งทางด้านการเลือกตั้ง บทบาทหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เป็นต้น เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการศึกษาไปทำความเข้าใจกับประชาชนในจังหวัดในสิ่งที่ถูกต้องเพื่อการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีประชากรมาก มีบทบาททางการเมืองการปกครองต่อสังคมในระดับประเทศตลอดมา

2. เนื่องจากแนวทางในการบริหารส่วนราชการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งในส่วนขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น จะเข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองการปกครองมากขึ้น จึงน่าจะได้ศึกษาถึงประสิทธิภาพประสิทธิผลขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ทั้งในส่วนของสมาชิกสภา เจ้าหน้าที่ทั้งในส่วน of ประชาชนที่จะได้รับหรือไม่ได้รับประโยชน์จากองค์กรเหล่านี้ อันจะเป็นแนวทางที่จะพัฒนาการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและเป็นจริงมากขึ้น

3. เนื่องจากในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีองค์กรของชุมชน ทั้งในส่วนที่จัดตั้งขึ้นโดยภาคีภาคเอกชน หรือการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเอง ที่มีความหลากหลาย และกระจายอยู่ทั่วไป น่าจะได้ทำการศึกษาองค์กรของชุมชนเหล่านี้เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น หรือใช้ศักยภาพของชุมชนเหล่านี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1. น่าจะได้มีการศึกษากลุ่มคนที่เป็นภาระในสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือกลุ่มคนดังกล่าว ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้น

2. เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีการซื้อขายที่ดินมีอัตราส่วนที่สูงจังหวัดหนึ่งในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งทำให้ชาวนา ชาวไร่ ส่วนหนึ่งสูญเสียที่ดินทำกินไป จึงน่าจะได้ศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงชีวิตของครัวเรือนเหล่านี้

3. จากการที่มีการขยายตัวอุตสาหกรรมทั้งทางด้านโรงงาน อุตสาหกรรมทางด้านการให้บริการ การคมนาคมติดต่อกับส่วนกลางรวดเร็วขึ้น ทำให้สังคมในชุมชนของจังหวัดนครราชสีมาได้รับอิทธิพลแบบสังคมสมัยใหม่มากขึ้น น่าจะได้มีการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

4. เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแรงงานอพยพไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จึงน่าจะได้ศึกษาถึงผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่มีต่อครัวเรือนและสังคมของแรงงานเหล่านี้

5. ปัญหาวัยรุ่นจะเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีประชากรมาก ปัญหาเหล่านี้จึงนับวันจะมีมากขึ้น น่าจะได้มีการศึกษาถึงมูลเหตุปัจจัยที่วัยรุ่นเหล่านี้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคมอย่างจริงจัง และนำผลที่ได้จากการวิจัยไปหาทางป้องกันแก้ไข นำศักยภาพของกลุ่มคนเหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา

ด้านเศรษฐกิจ

ด้วยจังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีเป้าหมายในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรม ถึงแม้จะมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาทางด้านนี้เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่การศึกษาดังกล่าวก็ไม่ได้ครอบคลุมงานด้านนี้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงเห็นควรได้ทำการศึกษาเป็นรายกรณีในลักษณะของการเจาะลึก คือ

1. ควรมีการศึกษาถึงศักยภาพในทุก ๆ ด้านของแต่ละเขตแต่ละอำเภอ ในจังหวัดนครราชสีมาอย่างครบถ้วนจริงจัง และเจาะลึก เพื่อจะได้นำผลการศึกษาด้านศักยภาพเหล่านี้ในแต่ละเขตแต่ละท้องที่ มาเป็นตัวกำหนดเขตในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ เช่น เขตเกษตรกรรม พืช ผล แต่ละประเภท เขตปศุสัตว์ เขตอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เขตอุตสาหกรรมขนาดกลาง เขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เขตบริการและพัฒนาไปตามแนวทางนี้อย่างจริงจัง

2. น่าจะได้ทำการศึกษาถึงระบบการขนส่งมวลชน โดยเฉพาะการติดต่อกับกรุงเทพฯ ในทางรถไฟในลักษณะรถไฟด่วน ถึงจุดการลงทุน ความเป็นไปได้ ความคุ้มค่าเพื่อเป็นเส้นทางของการขนถ่ายสินค้า การบริการผู้โดยสารที่จะติดต่อกับกรุงเทพฯ เป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านบริการและด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการขนส่งทางอากาศเท่าที่มีอยู่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในแง่ของการจัดให้บริการและการขนส่งสินค้า ด้วยระยะทางที่ใช้เวลาในการบินไม่มากนัก ถ้ามีการศึกษาการจัดการรถไฟด่วน น่าจะทำให้สามารถบริการประชาชนและการขนส่งสินค้าได้มีประสิทธิภาพที่ดีกว่า

ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

1. น่าจะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะกลายเป็นปัญหาอย่างรุนแรงยิ่งขึ้นในเขตจังหวัดนครราชสีมา ด้วยเหตุผลที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รีสอร์ท, สนามกอล์ฟมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิด

การใช้น้ำมากขึ้น. จึงนำที่จะทำการศึกษาถึงแหล่งน้ำและถึงกระบวนการวิชาการที่จะนำน้ำจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ ทั้งในการใช้อุปโภคและบริโภคในเขต และใช้เพื่อการเกษตรกรรม ทั้งในฤดูและนอกฤดู

2. แม้จะมีการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมในจังหวัดนครราชสีมาในทุกด้าน มาอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่ก็ควรจะได้ทำการศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจังต่อไป ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

สารบัญ

ตอน

หน้า

1 การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
แนวทางดำเนินการ	2
วิธีการศึกษา	2
2 องค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา	4
ประวัติการตั้งถิ่นฐานและข้อมูลทางกายภาพ	4
ชาติพันธุ์ ประชากร และการอพยพแรงงาน	11
วัฒนธรรมและศาสนา	16
ทรัพยากรบุคคล ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น	21
การเมืองการปกครอง	26
การศึกษา	37
การสาธารณสุข	46
ทรัพยากร	57
สิ่งแวดล้อม	66
เศรษฐกิจ : เกษตรกร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การเงินและการคลัง	75
การบริการ	99
การท่องเที่ยว	102
การคมนาคม และการสื่อสาร	107
3 สรุป วิสัยทัศน์ ประเด็นการศึกษาวิจัยจังหวัดนครราชสีมา	111
บรรณานุกรม	125
ภาคผนวก	136

การวิเคราะห์เอกสารงานวิจัย	137
คณะผู้วิจัย	163
กรรมวิธีการศึกษาทางวิจัย	164

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ภูมิภาคและจังหวัดมีความสำคัญต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตมาถึงจนปัจจุบัน ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนภูมิภาคกับส่วนกลางเป็นลักษณะของความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และระดับจังหวัด จะเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น และมีผลต่อความสัมพันธ์และการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิภาค โดยเฉพาะในระดับจังหวัดมักจะเป็นการศึกษาค้นคว้าลักษณะแยกส่วนขององค์ความรู้เป็นแต่ละด้าน เช่น การศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง การปกครอง ประชากร เศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ แต่ขาดการศึกษาในลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างองค์ความรู้ในแต่ละหมวดหมู่ จึงขาดภาพที่จะเป็นองค์รวม (Holistic) ของภูมิภาค หรือจังหวัด ซึ่งมีผลทำให้ภาพการรับรู้ศักยภาพของแต่ละภูมิภาค หรือแต่ละจังหวัดขาดความชัดเจน รวมทั้งส่งผลทำให้การค้นหาและสร้างวิสัยทัศน์ในอนาคตของภูมิภาคหรือจังหวัดเป็นไปในทิศทางที่อาจจะไม่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง

การศึกษาค้นคว้าเพื่อประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัด น่าจะได้กระทำอย่างต่อเนื่องจริงจัง มีระบบและมีกระบวนการศึกษาที่ชัดเจน ทั้งในลักษณะที่แยกเป็นหมวดหมู่ของบริบทในแต่ละด้าน รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าในลักษณะองค์รวมของจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดที่สมบูรณ์ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดให้เข้มแข็งขึ้น สามารถสร้างความภาคภูมิใจให้ประชาชนในท้องถิ่นและสามารถปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับจังหวัด รวมทั้งการสร้างวิสัยทัศน์ของการพัฒนาจังหวัดที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนประชากรรวม 2,510,839 คน (สถิติทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2540) มากเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพฯ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ ผลจากการที่เป็นจังหวัดซึ่งมีพื้นที่กว้างขวาง มีลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ทำให้มีลักษณะที่หลากหลายทั้งด้านภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1. กลุ่มสังคมเก่าหรือคนไทยโคราช ภาษาที่ใช้คือภาษาโคราช 2. กลุ่มสังคมอีสาน มีลักษณะสังคมไทยลาว ภาษาที่ใช้เป็น

ภาษาไทยลาว 3: กลุ่มสังคมใหม่ เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ภาษาที่ใช้ก็มีความหลากหลายกันตามแหล่งของถิ่นฐานเดิม แต่ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาไทยกลาง ในอดีตที่ผ่านมาจังหวัดนครราชสีมามีบทบาทที่สำคัญทั้งระดับของความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคกับส่วนกลาง และระดับของความเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดกับจังหวัดในภูมิภาคเดียวกัน ซึ่งมีทั้งบทบาทด้านสังคม การเมือง การปกครอง การทหารและเศรษฐกิจ ในปัจจุบันนี้บทบาทดังกล่าวยังมีความสำคัญยิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งที่น่าจะศึกษาถึงองค์ความรู้ของจังหวัดนครราชสีมา ทั้งในส่วนที่เป็นบริบทด้านต่าง ๆ และภาพองค์รวม อันจะนำไปสู่ขบวนการแก้ปัญหา การพัฒนาและสร้างวิสัยทัศน์ของจังหวัดให้ชัดเจนขึ้น

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงสนับสนุนให้มีการวิจัยเกี่ยวกับจังหวัด โดยประเมินสถานภาพองค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมาขึ้น

แนวทางการดำเนินการ

1. สำรวจเอกสารงานวิจัย และข้อมูลจากเอกสารทุกประเภท รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำ และความทันสมัยของข้อมูล
2. เน้นการวิจัยเอกสารแต่หากไม่เพียงพอ จะรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเท่าที่จำเป็นจากการประชุมกลุ่มบุคคล/ชุมชน การสัมภาษณ์ผู้อาวุโส และผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น
3. จัดประชุมทีมวิจัย 8 ครั้ง เพื่อพัฒนารอบการวิจัยและการหารือร่วมกันเป็นระยะ
4. จัดประชุมกรรมการชี้ทิศทางวิจัย เพื่อรับทราบความคืบหน้า และพิจารณาร่างรายงานผลวิจัย 1 ครั้ง
5. ตรวจสอบทิศทางการวิจัยกับวิสัยทัศน์ของท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์ พิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจังหวัด และคาดหวังทิศทางการพัฒนาและวิจัยในอนาคต
6. วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเข้าใจสถานภาพของจังหวัดตามประเด็นต่าง ๆ
7. เสนอหัวข้อการวิจัยที่ควรดำเนินการในลักษณะเจาะลึกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด

วิธีการศึกษา

1. ประมวลและจัดระบบองค์ความรู้ การประมวลความรู้จะแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ
 - 1.1 ค้นหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากงานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ และสัมภาษณ์หรือจัดประชุม (Focus group) เพิ่มเติมในบางกรณีที่สำคัญ

1.2 จัดระบบและจำแนกแยกแยะประเภทขององค์ความรู้จากแหล่งที่มาตามหัวข้อเป็นหมวดหมู่ตามความเหมาะสมที่จะใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ประเมิน และสังเคราะห์เพื่อเอื้ออำนวยต่อการพัฒนางานวิจัยของจังหวัดในอนาคต

2. ประเมินสถานภาพ ขั้นตอนและสาระของการประเมิน มีดังนี้

2.1 วิเคราะห์ และตีความองค์ความรู้จากงานการศึกษาค้นคว้าวิจัย และเอกสาร หรือการสัมภาษณ์และประชุมเกี่ยวกับหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้จัดระบบความรู้ที่ประมวลได้

2.2 ประเมินองค์ความรู้ในเชิงเปรียบเทียบ เชื่อมโยงแสดงจุดอ่อน-จุดแข็งประเมินคุณค่าและความเชื่อถือได้ของข้อมูลและความรู้ที่ค้นพบได้แต่ละด้าน (รวมทั้งการบอกเล่าและการประชุมกลุ่ม หากในเรื่องนั้นไม่มีเอกสารให้ประเมิน) และจะแสดงพัฒนาการและทิศทางของการศึกษาและความรู้ในแต่ละด้านที่ผ่านมาว่าหลากหลาย มีระดับความก้าวหน้า มีปัญหา มีข้อจำกัด และมีประเด็นคำถามสำคัญที่ควรพิจารณาสำหรับการวิจัยเพื่อหาคำตอบในแต่ละด้านหรือไม่และอย่างไรในอนาคต

3. สังเคราะห์ สรุปผล และเสนอแนะ

ทำการเขียนรายงานส่วนสุดท้าย แสดงการสังเคราะห์งาน โดยเน้นการแสดงผลการบูรณาการ การจัดระเบียบองค์ความรู้ใหม่ นำเสนอข้อสังเคราะห์ข้อได้แย้งต่าง ๆ และแสดงข้อค้นพบใหม่ ๆ ที่น่าสนใจในการศึกษาครั้งนี้ แล้วทำการสรุปรวมการประมวล วิเคราะห์ ตีความ ประเมิน สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดและแสดงองค์ความรู้ที่ยังขาดอยู่

ส่วนการเสนอแนะนั้น จะเน้นในเรื่องกรอบความคิด ทิศทาง วิธีการ หัวข้อและคำถาม หรือโจทย์เพื่อการวิจัยตามลำดับความจำเป็นเร่งด่วนในอนาคต

องค์ความรู้จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติการตั้งถิ่นฐานและข้อมูลทางกายภาพ

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดใหญ่ มีพื้นที่และประชากรอยู่กระจุกกระจายในทุกพื้นที่ ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน และข้อมูลทางกายภาพ มีดังนี้

ประวัติการตั้งถิ่นฐาน จากรายงานของกรมศิลปากรกล่าวว่า มีชุมชนโบราณใน นครราชสีมา จำนวน 29 เมือง รวมไปถึงแหล่งที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นชุมชนโบราณ แต่ ไม่มีร่องรอยสิ่งก่อสร้างบนผิวดินให้สังเกตอีกจำนวน 12 เมือง (กรมศิลปากร, 2522:33-34) ซึ่ง ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อน ประวัติศาสตร์อยู่กระจุกกระจายทั่วไป เช่น บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ในเขตอำเภอโนนสูง พิมาย และจักราช มีชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ บ้านปราสาท อายุประมาณ 3000-2500 ปี จัดอยู่วัฒนธรรมทุ่งสำริด มีวัตถุทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของแหล่งโบราณคดีนี้ คือ เครื่องปั้นดินเผาสีดำจัดผิวเขียนลายเส้นตกแต่งเรียกว่า เครื่องปั้นดินเผาพิมายดำ (ธิดา สารธยา, 2539:357)

ชุมชนโบราณเหล่านี้คงมีการพัฒนาความสามารถทางการเกษตร ซึ่งเป็นขั้นเริ่มแรกที่ทำให้เกิดการตั้งชุมชนถาวร และคงพัฒนาต่อมาจนเป็นชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และเป็นชุมชนที่ตั้งกระจายอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำตอนบน ในเขตอำเภอโนนสูง พิมาย ห้วยแถลง บัวใหญ่ และ ประทาย แต่ชุมชนที่หนาแน่นอยู่บริเวณบ้านปราสาท บ้านโคกค อำเภอโนนสูง และเขตอำเภอ พิมาย จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีบ้านปราสาทของกรมศิลปากร (2527:12-20) พบว่า ชั้นดินล่างสุดพบภาชนะดินเผเคลือบน้ำโคลนสีแดง โครงกระดูกมนุษย์ และโครงกระดูกสัตว์ ขนาดใหญ่ ภาชนะดินเผาเป็นรูปปากบาน ชั้นบนเหนือขึ้นมาพบภาชนะดินเผเคลือบน้ำโคลน สีแดง ผิวเรียบและลายเชือกทาบ พบกระดูกและดินเผา ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เปลือกหอย และ เครื่องประดับทำจากหิน ระดับความลึก 70-120 เซนติเมตร พบเศษภาชนะดินเผาสีดำผิวเรียบ ขัดมัน สีเทา สีน้ำตาล มีเครื่องประดับเป็นกำไล และแหวนสำริด ระดับความลึก 50-70 เซนติเมตร พบเศษเครื่องปั้นดินเผเคลือบสีน้ำตาลแบบเขมร แต่มีเพียงจำนวนเล็กน้อย ทำให้สันนิษฐานว่าชุมชนโบราณบ้านปราสาทคงจะเป็นกลุ่มคนที่ย้ายมาจากบริเวณแอ่งสกลนคร ซึ่งพัฒนา ความสามารถในการใช้เครื่องมือโลหะ และการเกษตรกรรม มีความรู้ในระบบชลประทานปลูก ข้าวแบบนาดำ ซึ่งมีอายุประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้คงเลือกตั้งถิ่นฐานซึ่งมีความอุดม สมบูรณ์ และอยู่ใกล้แหล่งน้ำเป็นที่ยู่ออาศัยและเพาะปลูก เนื่องจากในบริเวณแอ่งโคราชมิ ภูมิประเทศเป็นที่ราบขั้นบันได และที่ราบลุ่มเหมาะกับการเพาะปลูกมากกว่าบริเวณแอ่งสกลนคร

ตลอดจนมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น เหล็ก เกลือ ที่ช่วยดึงดูดการตั้งถิ่นฐานของผู้คนได้เป็นอย่างดี (ธิดา สารยา. 2539 : 191) หลังจากนั้นบริเวณบ้านปราสาทยังคงเป็นแหล่งอาศัยอยู่ต่อมาโดยตลอด เพราะพบเศษภาชนะดินเผาทุกระดับชั้นดิน จนพุทธศตวรรษที่ 18 เนื่องจากพบเศษภาชนะดินเผาลือบบแบบลพบุรีหรือเขมร ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในชั้นดินตอนบน ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของเขมรที่ผ่านเข้ามาในบริเวณบ้านปราสาทในระยะนั้น

จากการศึกษาของธิดา สารยา (2539 : 49-53) กล่าวว่ากลุ่มเมืองสองฝั่งแม่น้ำมูลตั้งแต่เขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ไปจนถึงศรีสะเกษ พบร่องรอยเมืองโบราณรูปกลม รูปเหลี่ยมรี มีคูน้ำสองหรือสามชั้นขึ้นไปเป็นส่วนมาก เมืองเหล่านี้ไม่ค่อยเป็นระเบียบคงจะเป็นเมืองรุ่นเก่า แต่ขณะเดียวกันก็พบว่าเมืองเหล่านี้ขยายตัวขึ้นในสมัยหลัง เมืองรุ่นใหม่รูปเหลี่ยมนี้จะเพิ่มจำนวนหนาแน่นตั้งแต่บริเวณฝั่งใต้ของแม่น้ำมูลจนไปจดเขาพนมดงรัก ถ้าพิจารณาจากโบราณวัตถุที่พบ จะเป็นแบบพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หินยานและศาสนาฮินดู คือจะมีซากของโบราณวัตถุ โบราณสถานเหมือนกับศิลปกรรมแบบกัมพูชา เช่น ปรangkหรือปราสาทหิน จากลักษณะของศิลปกรรม ศาสนสถานเหล่านี้มีบางแห่งเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ 16 เช่น ที่เมืองเสมาในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองสมัยทวารวดี ซึ่งพบธรรมจักร พระพุทธรูปนอนทำด้วยหินขนาดใหญ่ จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นช่วงเวลาที่ยิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีเริ่มแพร่ขยายเข้าสู่ นครราชสีมา เกิดชุมชนเมืองที่รับอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดี เช่น เมืองเสมา ที่อำเภอสูงเนิน มีพระพุทธรูปศิลาศิลปทวารวดีแกะสลักขนาดใหญ่ การขุดน้ำคันดิน การสำรวจทางโบราณคดีในระยะต่อมายังพบความสืบเนื่องของการเจริญเติบโตของชุมชนเหล่านี้ที่อาจจะกลายเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรือง เช่น ศรีงานาสะ ตามจารึกที่พบบริเวณบ่ออิฐในเขตอำเภอสูงเนิน และเจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ต่อต้นพุทธศตวรรษที่ 17 การสร้างปราสาทหินพิมายอันเป็นปราสาทหินศิลปะเขมรที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการนับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน ช่วยอธิบายการเติบโตของชุมชนในแถบ นครราชสีมาที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มไท-เสียม (สยาม) ที่สันนิษฐานว่าเป็นพวกที่มีต้นกำเนิดเป็นเขมรผสมไท สืบมาจากบรรพบุรุษผู้เป็นแรงงานสร้างปราสาทหินพิมาย

ชุมชนเหล่านี้มีอายุมาถึงสมัยลพบุรีก็ร้างไป ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดินแดนแถบนี้ดูเหมือนจะหมดความสำคัญ ค่อยความเจริญ ประชาชนอยู่กันเป็นชุมชนเล็ก ๆ กระจุกกระจาย ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคในการตั้งถิ่นฐานมากที่สุดน่าจะเป็นการขาดแคลนน้ำ เหลือเมืองใหญ่ที่พบจะมีหน้าตาอยู่บ้างก็คือนครราชสีมา ซึ่งกลายเป็นหัวเมืองของราชอาณาจักรอยุธยาไป กลุ่มชนบริเวณนี้ได้กลายเป็นกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า ไทโคราช ซึ่งสร้างวัฒนธรรมในพื้นที่นี้ขึ้นมา เชื่อว่าโดยพื้นฐานกลุ่มไทโคราชนี้ผสมผสานกันระหว่างกลุ่มคนสยามในภาคกลาง กัมพูชา และลาว เวียงจันทน์ คงเริ่มขึ้นในช่วงเวลาที่อิทธิพลของรัฐไทยเริ่มแพร่เข้ามาสู่ นครราชสีมาในสมัยอยุธยา

ความจำเป็นทางการเมืองผลักดันให้การตั้งถิ่นฐานไม่เพียงเพื่อตอบสนองการผลิตปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีพแต่เพียงด้านเดียว เมืองนครราชสีมายังถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นป้อมปราการคุ้มค่ายคู่ประตูหอรบในสมัยสมเด็จพระนารายณ์และเคลื่อนย้ายชุมชนในแถบอำเภอสูงเนิน คือเสมา และโคราชประเป็นกำลัง สมัยสมเด็จพระนารายณ์น่าจะเป็นสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่นครราชสีมา จากการสร้างเมืองนครราชสีมาในที่ตั้งปัจจุบันเพื่อเป็นป้อมปราการในฐานะเมืองสำคัญชายพระราชอาณาเขตพร้อมกับทรงเลือกสรรข้าราชการที่มีความสามารถออกไปปกครอง และหลังจากนี้เป็นต้นไป เมืองนครราชสีมาได้เริ่มแสดงบทบาทเป็นตัวแทนของประเทศไทยในการขยายอิทธิพลเข้าสู่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างต่อเนื่อง นับเป็นการขยายอิทธิพลออกไปสู่ด้านตะวันออกของราชอาณาจักร

การขยายอิทธิพลออกไปสู่ด้านตะวันออกของราชอาณาจักร มีผลอย่างยิ่งต่อการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนเชื้อสายลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในจังหวัดนครราชสีมา เช่นด่านจะโปีะได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอปรางค์ เป็นเพราะมีชาวลาวอพยพมาอยู่ที่ชุมชนนี้เพิ่มมากขึ้น เมืองนครราชสีมายังมีบทบาทยิ่งขึ้นในฐานะเป็นหัวเชื่อมระหว่างศูนย์กลางทางการเมืองคือกรุงเทพฯ กับหัวเมืองอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ.2396 เกิดสถานการณ์ที่มีแนวโน้มจะเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่กรุงเทพฯ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาศักดิ์ได้ใช้อิทธิพลนั้นจูงใจให้หลุดพ้นจากอำนาจของไทย เจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพมาจนถึงเมืองนครราชสีมา แต่ถูกปราบจนราบคาบ หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้แล้ว เมืองนครราชสีมาได้เป็นเมืองสำคัญของไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงเมืองนครราชสีมาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนในทุก ๆ ด้านทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นคงของชาติต่อต้านการแผ่ขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ จัดเตรียมการปกครองเมืองนครราชสีมาเพื่อเตรียมการตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟสายแรกจากกรุงเทพฯ - นครราชสีมา เมื่อปีพุทธศักราช 2433 ทำให้เมืองนครราชสีมาและเมืองอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดินทางติดต่อกับภาคกลางและภาคอื่น ๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา สมัยรัชกาลที่ 6 ได้โปรดให้รวมมณฑลเทศาภิบาลเข้าเป็นภาค มีอุปราชปกครอง ยกเว้นมณฑลนครราชสีมา ยังคงปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ในปีพุทธศักราช 2476 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและกบฏบวรเดช รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 ยุบมณฑลเทศาภิบาลและจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค โดยแบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัด และอำเภอมาจนถึงปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมปดปี พุทธศักราช 2475 ในนครราชสีมา การรวมกลุ่มของข้าราชการในนครราชสีมาภายใต้การนำพระองค์เจ้าบวรเดชเปลี่ยนแปลงสังคมของ

นครราชสีมาครั้งใหญ่ กลุ่มข้าราชการที่สะสมความมั่งคั่งภายใต้ระบบราชการแบบเดิมมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ถูกขจัดออกไป เปิดโอกาสให้นายทุนจากถิ่นอื่นเติบโตขึ้นแทนที่และเข้ามามีบทบาทในเมืองนครราชสีมา

ข้อมูลทางกายภาพ จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีสภาพทางกายภาพที่เหมาะสมต่อการพัฒนา สภาพทางกายภาพที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ ขนาด รูปร่าง ธรณีสัณฐาน ลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศ ดังนี้

1. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ จังหวัดนครราชสีมา อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างละติจูด 14 องศา 7 ลิปดาเหนือถึงละติจูดที่ 15 องศา 46 ลิปดาเหนือ ตะวันตกและลองจิจูด 101 องศา 11 ลิปดาตะวันออก ถึงลองจิจูด 102 องศา 53 ลิปดาตะวันออก พื้นที่จังหวัดนครราชสีมาจะได้รับแสงอาทิตย์คังฉาก ประมาณวันที่ 29-30 เมษายน และประมาณวันที่ 14-15 สิงหาคม เดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดของจังหวัด ส่วนในเดือนสิงหาคมซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนมีเมฆปกคลุมท้องฟ้าอุณหภูมิเฉลี่ยจึงไม่สูงมากเหมือนเดือนเมษายน

จังหวัดนครราชสีมามีพื้นที่ทางด้านการติดต่อติดกับจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น ทางใต้ติดกับจังหวัดนครนายก สระแก้ว ปราจีนบุรี ทางตะวันออกติดกับจังหวัดบุรีรัมย์ และทิศตะวันตกติดกับจังหวัดสระบุรี หนองบัว

การติดต่อระหว่างจังหวัดนครราชสีมากับศูนย์กลางของประเทศคือ กรุงเทพมหานคร มีทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน ระยะทางระหว่างจังหวัดนครราชสีมากับกรุงเทพฯ ทางรถยนต์ 256 กิโลเมตร ทางรถไฟ 264 กิโลเมตรและทางเครื่องบิน 200 กิโลเมตร ความสะดวกในการที่จะติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก ทำให้จังหวัดนครราชสีมากลายเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง เป็น “ประตูอีสาน” มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ขนาดและรูปร่าง จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ทั้งหมด 20,494.0 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 12.13 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีความหลากหลายของลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

3. ลักษณะภูมิประเทศและธรณีสัณฐาน ลักษณะภูมิประเทศและธรณี สัณฐาน มีผลต่อลักษณะของดิน หิน แร่ธาตุ การใช้ที่ดิน รวมไปถึงการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น เช่น ในบริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำมูลและสาขา ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ทำนาแต่หินที่รองรับอยู่ด้านล่าง ส่วนใหญ่เป็นหินทราย มีชั้นหินเกลือแทรกอยู่ในบางพื้นที่ เมื่อหินผุสลายเป็นดิน ทำให้ได้ดินทรายที่มีธาตุอาหารพืชน้อย ใช้น้ำไม่ดี ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่จึงค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ยังมีการทำนาเกลือที่ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าวและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครราชสีมา มีทั้งเป็นภูเขา เนินเขา ที่ราบลูกคลื่นและที่ราบ จากความแตกต่างนี้สามารถจำแนกเขตภูมิประเทศของจังหวัดเป็น 5 เขต ดังนี้

3.1 เขตภูเขาสูงทางตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้ มีพื้นที่ประมาณ 4,421.76 ตารางกิโลเมตร คิดได้เป็นร้อยละ 21.50 ของพื้นที่จังหวัด เป็นพื้นที่ที่มีความสูงมากกว่า 300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พบได้ทางตอนใต้ของอำเภอสีคิ้ว ปากช่อง ครบุรี เติ่งสาวและพื้นที่ทั้งหมดของกิ่งอำเภอวังน้ำเขียว มีเทือกเขาที่สำคัญ 3 แนวคือ

3.1.1 เทือกเขาคงพญาเย็น ส่วนมากเป็นภูเขาหินปูน ที่มีความสูงอยู่ในช่วงระดับ 500-1,000 เมตร วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ในบริเวณอำเภอปากช่อง โดยเริ่มตั้งแต่ทางตะวันตกของเขื่อนลำตะคองเป็นต้นไป มีความยาวประมาณ 50 กิโลเมตร ยอดเขาที่สำคัญ ได้แก่ เขาไม้ดวง เขาส้มเฒ่า เขาปางโสกและเขาตะกุด เทือกเขาเหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของลำตะคองและห้วยมวกเหล็ก

3.1.2 เทือกเขาต้นกำเนิดแก่ง ส่วนใหญ่เป็นภูเขาหินทราย ที่มีความสูงอยู่ระหว่าง 700-1,200 เมตร วางตัวในแนวตะวันตก-ตะวันออก โดยเริ่มจากอำเภอปากช่องไปจนถึงอำเภอเติ่งสาว มีความยาวประมาณ 164 กิโลเมตร ถือเป็นเทือกเขาเขตแดนตะวันตกเฉียงใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มียอดเขาที่สำคัญ ได้แก่ เขาแหลม (1,326 เมตร) ซึ่งเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา เขากำแพง เขาอิพริ้อม เขาข้างขลุ่ย เขาวงและเขาละมั่ง เป็นต้น เทือกเขาเหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำมูลและลำพระเพลิง

3.1.3 เขาผาแดง-เขาเทียน-เคลียด เป็นภูเขาหินทรายที่มีความสูงอยู่ในช่วง 700-800 เมตร วางตัวในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณอำเภอสีคิ้วและปักธงชัย ซึ่งมีความยาวประมาณ 70 กิโลเมตร มียอดเขาที่สำคัญ เช่น เขาผาแดง เขาชนานจิต เขาเขื่อนถัน เขาเทียน และเขาเคลียด เป็นต้น นอกจากนี้ทางตะวันออกตามแนวทิวเขา ยังมีเขาโคด ๆ ที่มีรูปทรงแบบสันมีคิโด้ เช่น เขาพริก เขาคำแย และเขาภูหลวง เป็นต้น

ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของเขตนี้ เป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชันเนินเขา และภูเขา ซึ่งควรปล่อยให้พื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร แต่เกษตรกรได้บุกรุกใช้ที่ดินในการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้สูงชันดินจึงถูกชะล้างพัดพาได้ง่าย ทำให้ดินเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วหรือเป็นดินตื้นปนกรวดและหิน ดังนั้นหลังจากการเพาะปลูก 3-4 ปี ต้องทิ้งพื้นที่ให้ว่างเปล่า มีพืชรกริ เช่น หญ้าคาขึ้นอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังทำให้แม่น้ำลำธารตื้นเขิน ที่ราบที่อยู่ตอนล่างจะขาดน้ำในฤดูแล้ง และยังทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นได้ง่ายในฤดูฝน ในปัจจุบันยังมีการบุกรุกอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การสร้างสนามกอล์ฟ รีสอร์ท โรงแรม โดยเฉพาะบริเวณเชิงเขารอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กิจกรรมดังกล่าวต้องใช้ไม้ ปุ๋ยเคมี และสารเคมี จึงมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพน้ำมากยิ่งขึ้น

3.2 เขตที่ราบลูกคลื่นทางตะวันตกเฉียงใต้ มีพื้นที่ประมาณ 986.39 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 4.80 ของพื้นที่จังหวัด มีความสูงอยู่ในช่วง 250-400 เมตร อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของ

อำเภอปากช่องและบางส่วนของกิ่งอำเภอวังน้ำเขียว ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลูกคลื่นลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชัน ทำให้เขตนี้มีการปลูกพืชไร่เป็นหลัก โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และไม้ผล เช่น ที่ตำบลกกนางคอง มีการปลูกมะม่วง มะละกอ น้อยหน่าและขนุน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ การทำฟาร์มโคนมและโคนม เช่น ที่ฟาร์มโชคชัยซึ่งเป็นแหล่งผลิตนมโคเนื้อ-โคนมที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันบางบริเวณใช้พื้นที่ทำสวนเกษตรและสนามกอล์ฟ

3.3 เขตที่ราบลูกคลื่นลอนกลาง มีพื้นที่ประมาณ 8,203.06 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 39.09 ของพื้นที่จังหวัด มีความสูงอยู่ในช่วง 200-300 เมตร อยู่ในพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอโชคชัย หนองบุญมากและห้วยแถลง พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอด่านขุนทด สีคิ้ว สูงเนิน ปักธงชัย ขามทะเลสอ จักราช ขุมทองและพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองนครราชสีมาและพิมาย

ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของเขตนี้เป็นที่ราบลูกคลื่นลอนลาด ยกเว้นบริเวณใกล้เชิงเขามีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนชัน มีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา เช่น ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำแดงโม นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชไร่กันมา โดยเฉพาะมันสำปะหลัง ปอ แดงโม นอกจากนี้ยังมีการปลูกไม้ผล ไร่ยางพารา พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าหรือเป็นป่าเสื่อมโทรม บางบริเวณมีการสร้างรีสอร์ท สนามกอล์ฟและสวนเกษตร เช่นที่อำเภอโชคชัย ปักธงชัย และสีคิ้ว เป็นต้น

3.4 เขตที่ราบลูกคลื่นลอนเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 783.60 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.80 ของพื้นที่จังหวัด มีความสูงอยู่ในช่วง 200-250 เมตร อยู่ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอโนนไทย ขามสะแกแสง บ้านเหลื่อม บัวใหญ่ และแก้งสนามนาง ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลูกคลื่นสลับกับที่นา เขตนี้มีที่ราบลุ่มแม่น้ำชีที่เป็นพรมแดนติดกับจังหวัดชัยภูมิเท่านั้น

สภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลูกคลื่น ทำให้มีการปลูกพืชไร่ โดยเฉพาะมันสำปะหลัง และปอ ส่วนในที่อยู่ระหว่างลูกคลื่น จะใช้พื้นที่ทำนา ปลูกพริก แดงโม เป็นต้น

3.5 เขตที่ราบทางเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 6,175.23 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 30 ของพื้นที่จังหวัด มีความสูงอยู่ในช่วง 130-200 เมตร อยู่ในพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอโนนสูง ประทาย โนนแดง พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอโนนไทย เมืองนครราชสีมา คง พิบาย บัวใหญ่และบางส่วนของพื้นที่อำเภอด่านขุนทด ขามทะเลสอ ขามสะแกแสง จักราช บ้านเหลื่อม ขุมทองและแก้งสนามนาง

ลักษณะภูมิประเทศที่ราบ จนถึงค่อนข้างราบเรียบของแม่น้ำมูลและสาขา ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มของแม่น้ำที่กว้างที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำนา ส่วนที่เนินหรือโคกจะเป็นที่ตั้งชุมชนหรือหมู่บ้านต่าง ๆ

การปกครอง

การปกครอง แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ 287 ตำบล 3,371 หมู่บ้าน และแบ่งการปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็น 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 267 องค์การบริหารส่วนตำบลและ 20 เทศบาล มีเทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลตำบล 3 แห่ง และ สุขาภิบาล 42 แห่ง

ชาติพันธุ์ ประชากร และการอพยพแรงงาน

กลุ่มชาติพันธุ์

จังหวัดนครราชสีมาที่มีประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ บางกลุ่มเป็นเจ้าของถิ่นเดิม เช่น กลุ่มชาวนน (ญ้อกูร) กลุ่มไทยโคราช บางกลุ่มก็อพยพโยกย้ายเข้ามาภายหลังด้วยสาเหตุทั้งทางด้านการเมือง การสงคราม และอพยพมาเพื่อหาแหล่งที่ทำกินใหม่ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์อีสาน เขมร มอญ กวย(่วย) จีน แขก เป็นต้น ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

1. **กลุ่มไทยโคราช** กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราชเป็นชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ใช้ภาษาโคราชในชีวิตประจำวัน ผู้พูดภาษานี้อยู่ในอำเภอเมือง โนนสูง พิมาย คง ไชยชัย จักราช เฉลิมพระเกียรติ หนองนูนนาก ขามทะเลสอ คำนขุนทด ขามสะแกแสง โนนไทย กิ่งอำเภอพระทองคำ กิ่งอำเภอเทพารักษ์ และกระจายอยู่ในอำเภออื่น ๆ ได้แก่ บัวใหญ่ โนนแดง ปักธงชัย สูงเนิน สีคิ้ว ปากช่อง วังน้ำเขียว ครบุรี เสิงสาง

2. **กลุ่มชาติพันธุ์อีสาน** อพยพมาจากฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในจังหวัดนครราชสีมา ผู้พูดภาษาอีสานจะอยู่ในอำเภอแก้งสนามนาง บ้านเหลื่อม กิ่งอำเภอหนองบัวลาย กิ่งอำเภอเสีลา กิ่งอำเภอเมืองยาง กิ่งอำเภอดำทะเมนชัย และบางส่วนของอำเภอบัวใหญ่ ประทาย ขุมพวง ห้วยแถลง สีคิ้ว สูงเนิน ปักธงชัย ปากช่อง วังน้ำเขียว ครบุรี และเสิงสาง

3. **กลุ่มชาติพันธุ์ยวน (โยนก)** ซึ่งเป็นชาวโยนกที่ถูกกวาดต้อนลงมาจากเมืองเชียงแสน ประมาณพุทธศักราช 2347 แล้วมาตั้งหลักแหล่งที่อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี เจ้าเมืองสระบุรี ให้ตั้งกองเลียงโคที่ศูนย์กลางเมืองจันทิก (สีคิ้ว ปัจจุบัน) โดยให้แบ่งชาวยวนมาเป็นผู้ดำเนินการเมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นชาวยวนเหล่านั้นพอใจทำเลการทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์จึงตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ต่อ ครั้นสมัยต้นรัตนโกสินทร์กองทัพไทยชนะศึกเจ้าอนุวงศ์ สามารถตีเมืองเวียงจันทน์ได้จึงกวาดต้อนเชลยมาจำนวนมาก ครั้งถึงเมืองจันทิก ชาวยวนโยนกซึ่งถูกกวาดต้อนมาด้วย มาพบชาวยวนเชื้อสายเดียวกันจึงขออนุญาตปักหลักทำมาหากินอยู่ที่เมืองจันทิก ปัจจุบันชาวยวนอยู่ที่อำเภอสีคิ้ว ประมาณ 5,000 คน ส่วนใหญ่อยู่ที่ตำบลสีคิ้ว หมู่ 2 บ้านไค้หมู่ 5 บ้านเหนือ หมู่ 5 บ้านสีคิ้ว หมู่ 6 บ้านโนนกลุ่ม หมู่ 9 บ้านกลาง หมู่ 11 บ้านถนนคค และกระจายอยู่ที่ตำบลลาดบัวขาว คือบ้านน้ำเมา บ้านโนนทอง กับตำบลบ้านหัน ได้แก่บ้านโนนदै บ้านหนองบัวน้อยและบ้านไก่อ๊ะ

กลุ่มชาวยวนสีคิ้ว แม้มีจำนวนไม่มากนัก แต่ก็สามารถรักษาความเป็นไทยยวนไว้ได้ด้วยภาษายวน สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย ประเพณีและเครื่องนุ่งห่ม

4. กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งเคยอยู่ในเมืองนครราชสีมา บริเวณใกล้หลักเมืองเรียกว่า บ้านมอญและที่บ้านพลับพลา ตำบลพลับพลา อำเภอโชคชัย บ้านพระเพลิง บ้านนกกอก บ้านท่าโพธิ์ ตำบลนกกอก อำเภอปักธงชัย

ชาวมอญอพยพเข้ามาอยู่ในนครราชสีมา 2 ครั้ง ครั้งแรกสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ พระราชทานครัวมอญแก่พระยานครราชสีมา ครั้งศึกอะแซหุ่นกี้ ซึ่งครัวมอญส่วนหนึ่ง ปักหลักที่บ้านพลับพลา อำเภอโชคชัย ส่วนหัวหน้ากองส่วยทอง คือ พระศรีราชรามัญ ตั้ง บ้านเรือนอยู่ในเมือง ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2336 เกิดขบถเจ้าอนุวงศ์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) คุมกองมอญมาสมทบกับกองทัพของกรมพระราชวังบวรศักดิพลเทพย์ที่นครราชสีมา เมื่อเสร็จศึก ทหารมอญบางส่วนจึงตั้งหลักแหล่งสมทบกับ ชาวมอญที่อยู่เดิม

ปัจจุบันชาวมอญที่พูดภาษามอญได้มักเป็นผู้สูงอายุมาก ประมาณ 60 ปีขึ้นไป ส่วนผู้ที่ สูงอายุ 60 ปีลงมา พูดภาษาโคราชทั้งสิ้น

5. กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ซึ่งอยู่ที่บ้านตะโกเขมร ตำบลห้วยแคน อำเภอห้วยแถลง ส่วนที่อำเภอปักธงชัยคือบ้านถนนโค้งและกระจายอยู่ที่อำเภอหนองบุญมาก ได้แก่ บ้านหนอง กระทุ่ม และบ้านหัวท้านบ ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์นี้จะใช้ภาษาโคราชในชีวิตประจำวัน

6. กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ เพื่อตั้งหลัก แหล่งที่อำเภอห้วยแถลง จำนวน 2 ตำบล คือตำบลห้วยแถลง ได้แก่บ้านแสนสุข บ้านห้วยแคน บ้านพลวงทอง และที่ตำบลกรวด คือ บ้านโคกแค กลุ่มชาติพันธุ์นี้ ผู้ใหญ่จะใช้ภาษาส่วยสื่อสาร ในกลุ่มของตนเอง และใช้ภาษาโคราชในการสื่อสารกับคนภายนอก คนอายุ 40 ปี ลงมาไม่พูด ภาษาส่วย

7. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวนบ ที่เรียกตัวเองว่า ฉ้อกูร หรือเนือะกูล ซึ่งหมายถึงคนภูเขา แต่ คนอื่น ๆ เรียกพวกเขาว่าชาวนบ ชาวนบส่วนใหญ่จะอยู่ที่บ้านพระบึง บ้านวังตะเคียน บ้านกลาง บ้านตะขบ ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย ที่อำเภอครบุรี อยู่ที่บ้านมาบกราด ตำบลโลกกระชาย บ้านคลังชัน ตำบลจระเข้หิน และบ้านไทรย้อยพัฒนา อำเภอหนองบุญมาก ซึ่งทางการได้อพยพมาจากบ้านไทรย้อย ตำบลจระเข้หิน อำเภอครบุรี เนื่องจากหมู่บ้านเดิมถูกน้ำเหนือเขื่อน ลำมูลบนท่วม ภาษาชาวนบเป็นภาษาในตระกูลมอญเขมร ซึ่งเจราด คีฟฟลิธ นักภาษาศาสตร์ สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นภาษาย่อยของชาวมอญโบราณที่พูดในสมัยทวารวดี ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ เก่าแก่ที่สุดในประเทศ ปัจจุบันชาวนบในจังหวัดนครราชสีมา พูดภาษาชาวนบเฉพาะผู้สูงอายุ คือ ประมาณ 60 ปีขึ้นไป นอกนั้นใช้ภาษาโคราชในชีวิตประจำวันทั้งหมด

8. กลุ่มชาติพันธุ์จีน กลุ่มชาติพันธุ์จีนเข้ามาตั้งหลักแหล่ง เพื่อทำการค้าในนครราชสีมา ประมาณปลายสมัยรัชกาลที่ 4 และเริ่มมีมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อทางรถไฟสายนครราชสีมา

สำเร็จลง กลุ่มชาวจีนส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในตัวเมืองนครราชสีมา และกระจายอยู่ตามอำเภอ และหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว รองลงมาคือ แคะ ไทห่อ และกวางตุ้ง

9. กลุ่มชาติพันธุ์ซิกข์ อพยพมาจากจังหวัดโคราชมาหา แคว้นปัญจาบ ประเทศอินเดีย มาอยู่ที่นครราชสีมาตอนปลาย สมัยรัชกาลที่ 5 มีจำนวนประชากรประมาณ 100 คน ชาวไทยซิกข์รุ่นเก่าจะใช้ภาษาซิกข์ในครอบครัว และใช้ภาษาโคราชในการค้าขาย ส่วนชาวไทยซิกข์รุ่นใหม่ จะใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร

แม้ว่านครราชสีมาจะประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มก็ตาม แต่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ก็มีความผสมกลมกลืนในทางวัฒนธรรม โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ของตนเองอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็มีการรับ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม บางส่วนซึ่งกันและกัน ไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด ความผสม กลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ คือ ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน นครราชสีมา

ประชากร

ประชากรจังหวัดนครราชสีมาในที่นี้จะเสนอจำนวนประชากร เพศและอายุของประชากร การกระจายของประชากร และการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ดังนี้

1. จำนวนประชากร เมื่อ 31 ธันวาคม 2539 จังหวัดนครราชสีมามีประชากรตามหลักฐานทางทะเบียนราษฎร ประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2539 รวมทั้งสิ้น 2,494,516 คน เป็นชาย 1,242,702 คน หญิง 1,251,814 คน อำเภอเมืองเป็นเมืองอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ 419,054 คน รองลงไป คือ อำเภอปากช่อง 170,370 คนและอำเภอบัวใหญ่ 133,801 คน กิ่งอำเภอ สีดา มีประชากรน้อยที่สุด คือ 20,496 คน สัดส่วนประชากรชาย : หญิง ประชากรชายมีร้อยละ 49.8 ของประชากรทั้งหมด

เมื่อแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มอายุ ตามกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร ในแต่ละวัยจะมีจำนวนและร้อยละของประชากรรวมในจังหวัด ดังนี้

วัย อายุ	เด็ก 0-12 ปี	การ ศี ก ษา ภาคบังคับ 8 -15 ปี	เยาวชน 15 - 24 ปี	เจริญพันธุ์ 15 - 49 ปี	แรงงาน 13 - 60 ปี	สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป
ชาย	254,047	163,207	247,568	710,146	839,532	74,953
หญิง	241,500	157,696	239,591	705,626	837,811	90,038
รวม	495,547	320,903	487,359	1,415,772	1,677,343	164,991
ร้อยละ	21.20	13.73	20.85	60.56	71.75	7.06

2. การกระจายของประชากร

อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมือง 548 คน ต่อตารางกิโลเมตร รองลงมา ได้แก่ อำเภอแก้งสนามนาง 364 คนต่อตารางกิโลเมตร อำเภอห้วยแถลง 187 ต่อตารางกิโลเมตร

ตาราง พื้นที่ จำนวนครอบครัว จำนวนหลังคาเรือน จำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากร
จำแนกตามอำเภอ/กิ่งอำเภอ

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	พื้นที่ ตาราง กม.	ครอบครัว	หลังคาเรือน (บ้าน)	ประชากร	ความหนาแน่น ของประชากร
1. อำเภอเมืองนครราชสีมา	765.35	55102	52380	419054	548
2. อำเภอขามทะเลสอ	268.76	6903	5882	27555	103
3. อำเภอขามสะแกแสง	297.77	8970	8970	41999	141
4. อำเภอดง	668.14	13781	13754	79526	119
5. อำเภอครบุรี	1678.76	24709	24709	92586	55
6. อำเภอจักราช	755.77	10963	11279	64694	86
7. อำเภอชุมพวง	81.00	15130	15072	78917	97
8. อำเภอโชคชัย	424.41	16650	16637	71411	168
9. อำเภอด่านขุนทด	1432.35	26996	26874	122073	85
10. อำเภอโนนไทย	525.07	21918	21918	77919	148
11. อำเภอโนนสูง	676.98	20741	20827	107081	158
12. อำเภอโนนแดง	190.00	4203	4203	25244	133
13. อำเภอบัวใหญ่	1611.25	14607	14512	133801	83
14. อำเภอบ้านเหลื่อม	218.88	3805	3805	22157	101
15. อำเภอปักธงชัย	1350.32	20926	25225	115610	86
16. อำเภอปากช่อง	1802.51	33481	33481	170370	95
17. อำเภอประทาย	539.42	11838	11565	74710	139
18. อำเภอพิมาย	896.71	14920	6547	129227	144
19. อำเภอศีขรีย	1230.63	22168	22375	117639	96
20. อำเภอสูงเนิน	720.64	13550	13550	73331	102
21. อำเภอเสิงสาง	1014.30	15355	13125	61976	61
22. อำเภอห้วยแถลง	415.18	13475	14218	77769	187
23. อำเภอหนองบุญมาก	590.45	12078	12135	54173	92
24. อำเภอแก้งสนามนาง	107.26	7688	7688	39082	364
25. อำเภอวังน้ำเขียว	1110.32	11812	11812	39251	35
26. กิ่งอำเภอเทพารักษ์	383.84	5258	5247	22598	59

27. กิ่งอำเภอเมืองยาง	229.00	5721	5665	27841	122
28. กิ่งอำเภอพระทองคำ	334.96	7396	7396	43112	129
29. กิ่งอำเภอดำทะเมนชัย	325.00	6070	6049	31130	96
30. อำเภอเฉลิมพระเกียรติ	278.30	8371	6941	32184	116
31. กิ่งอำเภอสีดา	170.06	6714	6778	22332	131
32. กิ่งอำเภอบัวลาย	133.16	5023	4682	24606	185
รวม	21955.53	466322	455301	2520958	115

ที่มา : สถิติข้อมูลทางการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา

รูปแบบการกระจายของประชากรในจังหวัดนครราชสีมาค่อนข้างคงที่ คือ อำเภอเมืองจะเป็นอำเภอที่มีประชากรหนาแน่นมากที่สุด อำเภอ/กิ่งอำเภอที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำเป็นศูนย์การคมนาคมหรือมีการคมนาคมสะดวกจะมีประชากรอยู่หนาแน่นมากกว่าอำเภอ/กิ่งอำเภอที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่สูงและภูเขา

8. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร

อัตราการเพิ่มของประชากรในจังหวัดนครราชสีมา อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูงมากในช่วงก่อนปี 2529 แต่มีแนวโน้มลดลงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเช่นเดียวกับลักษณะแนวโน้มอัตราการเพิ่มประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจากร้อยละ 3.54 ในปี 2525 เหลือร้อยละ 0.84 ในปี 2534 แต่เป็นที่น่าสนใจว่าในปี 2535 กลับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 2.58 ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชากรมีการอพยพเข้ามากกว่าการอพยพออก ประกอบกับอัตราการคุมกำเนิดของหญิงวัยเจริญพันธุ์ยังต่ำอยู่ คือประมาณ ร้อยละ 56.6 หญิงในเขตเทศบาลมีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ย 2.8 คน ต่ำกว่าหญิงที่อยู่นอกเขตเทศบาล ซึ่งมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ย 3.5 คน

อัตราการเกิดของการประชากรในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด มีผลต่อจำนวนประชากรวัยเด็กมาก โดยเฉพาะจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาในหลายโรงเรียนมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ในการทำแผนพัฒนาการศึกษาของแต่ละอำเภอ จึงได้มีการคำนวณจำนวนประชากรวัยเรียนไว้เป็นข้อมูลสำหรับการทำแผนพัฒนาการศึกษา

วัฒนธรรมและศาสนา

จังหวัดนครราชสีมาของคตินอคิดที่เป็นเอกลักษณ์ คือ นักเขาคารม อ้อยคันร่วม ส้มขี้ม้า ผ้าหางกระรอก มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีวัฒนธรรมและศาสนา ดังนี้

วัฒนธรรมของชาวนครราชสีมา

วัฒนธรรมของชาวนครราชสีมาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ผสมผสานเอาลักษณะทางวัฒนธรรมแบบโคราชเข้าไปด้วย ได้แก่ ภาษาโคราช ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ทั้งวงศัพท์ เสียงและสำนวน แม้ว่าดูเหมือนจะเป็นภาษาที่ผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลาง ภาษาอีสาน หรือภาษาเขมรก็ตาม การถ่ายทอดวรรณกรรมด้วยภาษามีทั้งมุขปาฐะ และลายลักษณ์ วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ นิทาน ตำนาน ประวัตติ ความเชื่อ เรื่องที่เล่ากันแพร่หลายและเกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมือง ได้แก่ เรื่องปาจิตตอพิมพ์ ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์มีทั้งบันทึกด้วยตัวอักษร ตัวธรรม ตัวไทยน้อยและตัวไทย แต่อักษรวิธีแบบโบราณ วัสดุที่ใช้บันทึกมี สมุดข่อย ใบลาน และกระดาษสา เรื่องที่บันทึกได้แก่ ศาสนา กฎหมาย คำราชา คำราโหราศาสตร์ ตำนาน และนิทาน นิทานเรื่องที่สำคัญ ได้แก่ พระปาจิต ศุภมิตรเกศินี พญาคันคาก รูปทอง กุศราชน มณีธงจา ฯลฯ

ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตนั้น ชาวเมืองและชาวชนบทมีความแตกต่างกัน ชาวชนบทยังยึดมั่นกับประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ การเกิด บวชนาค แต่งงาน และงานศพ ประเพณีพื้นบ้านบางประเพณีได้เลือนหายไป ได้แก่ ประเพณีแห่นางแมว นาวาน ส่วนประเพณีอื่น ๆ ยังคงสืบทอดรักษาอยู่ ได้แก่ เลี้ยงศาลดาปู่ ทำบุญกลางบ้าน ค่ำโง ค่ำไทร ต่อสะพาน สงกรานต์ ทำบุญวันสารท แห่เทียนพรรษา ทำบุญบั้งไฟ แข่งเรือ ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากินที่สำคัญ คือ ทำนา ซึ่งในอดีตนั้น จะเคร่งรัดและยึดมั่นในประเพณีมาก ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาได้เปลี่ยนไป เพราะความเจริญสมัยใหม่ที่มีเครื่องจักรกลเข้ามาแทนที่แรงงานคนและสัตว์ ทำให้ขั้นตอนและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหลายเรื่องจึงถูกยกเลิกไปโดยปริยาย แต่วิถีชีวิตของชาวชนบทก็ยังคงเรียบง่าย มีอาหาร พืชผักสมุนไพรพื้นบ้านรับประทาน แต่เนื่องจากความเจริญสมัยใหม่ การดำรงชีพส่วนหนึ่งจึงจำเป็นต้องพึ่งพาตลาดหรือแหล่งผลิตภายนอก วิธีการบริโภคจึงเปลี่ยนไปบ้าง อาหารพื้นบ้านบางชนิดจึงได้เลือนหายไปโดยปริยาย ได้แก่ ข้าพะพะ (ข้าวพะพะ) ลาบปิ้ง ลาบเทา ส่วนปั่ว (ปลาร้า) ยังคงเป็นอาหารหลัก ขนมหินบ้านประโคน ผักหมี่ ถั่วงอก กล้วย เป็นอาหารซึ่งยังเป็นที่นิยมและด้วยธุรกิจ

ทั้งกระบวนการและมีมือเชิงช่างสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ งานฉักทอ ทั้งทอเสื่อและทอผ้าเป็นงานที่สืบทอดภูมิปัญญา และพัฒนาเข้าสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่ได้อย่างสอดคล้อง ผ้าไหมปักธงชัยเป็นผ้าไหมที่ได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ ว่าเป็นผ้าไหมคุณภาพอีกแหล่งหนึ่งในประเทศไทย ส่วนงานตีเหล็ก ซึ่งเป็นงานคู่กับวิถีวัฒนธรรมชาวนาบ้านโพธิ์ นับว่าเป็นงานตีเหล็กฝีมือดีแห่งหนึ่ง เดิมตีเฉพาะเมื่อว่างจากฤดูทำนาเท่านั้น ปัจจุบันมีงานตีเหล็กตลอดปี

เพลงซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของนครราชสีมา คือ เพลงโคราช เป็นเพลงปฏิพากย์ระหว่างหมอลำและชาวยุโรป ได้ตอบกันโดยไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ เหตุที่เรียกว่าเพลงโคราช เพราะใช้ภาษาโคราช ฉันทลักษณ์ของเพลงเป็นฉันทลักษณ์ท้องถิ่นแบบโคราช หมอลำชาวยุโรปจะว่าได้ตอบกันด้วยปฏิภาณไหวพริบเชิงภาษาและเนื้อหา เพลงโคราชหนึ่งโรงจะประกอบด้วยหมอลำชาวยุโรปสองคู่ ผลัดกันร้องเพลงที่ละคู่ ทั้งนี้จะทำรำประกอบด้วย ในอดีตหมอลำชาวยุโรปมักว่าเพลงเพื่อเอาชนะกันอย่างจริงจัง คนฟังเพลงซึ่งในยุคนั้นมีความเกี่ยวข้องกับหมอลำมีความเข้าใจเกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของเพลง จึงทำให้เพลงโคราชในอดีตทั้งคนฟังและหมอลำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบกับการคมนาคมไม่สะดวก แต่หมอลำเป็นบุคคลที่เดินทางได้พบสิ่งแปลกใหม่ ฉะนั้นนอกจากที่หมอลำจะทำหน้าที่ให้ความบันเทิง ให้ความเห็นอกเห็นใจเกี่ยวกับการทำมาหากินและปัญหาอื่น ๆ แล้ว หมอลำยังทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสารไปในตัวด้วย ปัจจุบัน หมอลำโคราชมีการรวมตัวกันเป็นคณะ ทำให้ผู้ที่มาติดต่อมีความสะดวกสบาย แต่การว่าเพลงเพื่อเอาชนะอย่างจริงจังหายไป ประกอบกับการมีสื่อบันเทิงรูปแบบต่าง ๆ เข้าไปสู่ชนบทพร้อมกับความเจริญสมัยใหม่ ปู่ย่าตายาย ซึ่งเคยเป็นกลุ่มผู้นิยมเพลงโคราชเสียชีวิตไป จึงทำให้ความนิยมฟังเพลงโคราชลดลง หมอลำโคราชบางคนจึงพยายามนำเครื่องดนตรีสมัยใหม่ใส่จังหวะและทำนองลงไปในเพลงโคราช เพื่อสร้างความเร้าใจผู้ฟัง แต่อย่างไรก็ตาม คนโคราชในชนบทก็ยังคงฟังเพลงโคราชอยู่ ถึงแม้จะไม่รุ่งเรืองเหมือนในอดีต และในปัจจุบันนี้ มีหมอลำอาชีพอยู่ประมาณ 200 คน ส่วนเพลงชนิดอื่น ๆ ได้แก่ ชำเจ้าหงส์คงคำโย เพลงชำโกรก เพลงปี่แก้ว เพลงเพ็ชระ เพลงหม่งหม่ง ได้สูญไปแล้ว สำหรับลิเกและหมอลำนั้นยังคงมีการแสดงและเล่นอยู่

ในส่วนของการละเล่นมีทั้งการละเล่นของเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่ การละเล่นของผู้ใหญ่มักเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ได้แก่ เล่นวิ่งจิ้งจอก เล่นเข้าผี เล่นชักชา เล่นแม่กระซิบ เล่นเบี่ยงแหวน เล่นค่อไก่ เล่นสืบบ้า เป็นต้น การละเล่นทุกชนิด หากฝ่ายหญิงแพ้จะต้องออกมารำ โดยมีคนร้องเชิดเข้ากับจังหวะโทน หากฝ่ายชายแพ้ ฝ่ายชายก็ต้องออกมารำด้วยการไปโง่งฝ่ายหญิง ดังนั้นไม่ว่าฝ่ายไหนจะแพ้ ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายก็ต้องออกมารำเป็นการสร้างความสนุกสนาน ปัจจุบันการละเล่นของผู้ใหญ่ไม่มีแล้ว ส่วนการละเล่นของเด็กนั้นไม่จำกัดฤดูกาลสามารถเล่นได้ตลอดปี สถานที่ไม่จำกัดเล่นได้ทั้งบนเรือน ใต้ถุนหรือลานบ้าน อาจใช้อุปกรณ์ประกอบหรือไม่ต้องใช้ ได้แก่ ภูกินหาง เสือล้อมจิ้งจอก กิ้งก่องแก้ว หนอนชาเคียว เสือตกถ้ำ

งอ แกว่งปลาย่าง งอต่าง ที่ตีก็ก ระวงคืนเกียน กิ่งกับ หนอนเลขแปด จะมุกจะเมา หมาคิโโป้ง คำท่าย ฯลฯ มีการละเล่นเป็นร้อยชนิดที่เด็กคิดสร้างสรรค์มาเพิ่มเติมกับของเก่า ทั้งนี้มีความคลี่คลายเกี่ยวกับการละเล่นของเด็กจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน คือ มีการละเล่นที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง การละเล่นที่มีการเปลี่ยนแปลง และการละเล่นที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งได้มาจากอิทธิพลภายในและอิทธิพลภายนอก อย่างไรก็ตาม เด็กเป็นวัยที่ต้องการความสนุกสนานการละเล่นจะต้องอยู่คู่กับเด็กตลอดไป

ศาสนาของชาวนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา มีพระสุปฏิปันโน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปฏิบัติบูชาหลายรูป ตลอดทั้งสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ดังนี้

พระธรรมโศภณ ตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค 10 (ฝ่ายธรรมยุต) และเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ

พระราชสังวรญาณ เจ้าอาวาส วัดป่าสาละวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา นามเดิม พุทธ อินทรหา เกิดเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2464 ที่อำเภอหนองโคน จังหวัดสระบุรี เมื่ออายุ 4 ขวบ บิดามารดาถึงแก่กรรม ญาติจึงรับไปอุปการะที่หมู่บ้านในอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จบชั้นประถมตามเกณฑ์ของพระราชบัญญัติโรงเรียนประชาบาลวัดไทรทอง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2485 อุปสมบท ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ และสอบได้เปรียญ 4 ประโยค ณ วัดปทุมวนาราม พ.ศ. 2535 ได้รับสมณศักดิ์ที่พระราชสังวรญาณ ท่านเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ยึดมั่นในกัตถุญญกตเวทีในผู้มีพระคุณหนักแน่นในการปฏิบัติธรรมวินัย ด้านสมณวิปัสสนากรรมฐาน ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่น การสาธารณูปการ สร้างวัด ซ่อมแซมเครื่องมือแพทย์ ส่งเสริมการศึกษา ตั้งมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมะของท่านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม ผลิตสื่อคำสอน เป็นหนังสือและเทปธรรมะจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นที่การฝึกสติให้เกิดปัญญา ตัวอย่างคำสอนของท่าน

“สมาธิแบบพระพุทธเจ้า การกำหนดเรื่องชีวิตประจำวัน นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญ สำคัญยิ่งกว่าการนั่งหลับตาสมาธิ สอนสมาธิต้องสอนสิ่งใกล้ตัวที่สุด ความรู้เห็นอะไรที่เขาพูด ๆ กันนี้ อย่าไปสนใจเลยให้มันรู้เห็นจิตของเรานี้รู้กายของเรานี้...”

“วิชาความรู้ทางคิโลกนั้น ถ้าหากขาดธรรมะหรือศีลธรรมเครื่องควบคุม เราก็สามารถใช้วิชาการนั้นให้เป็นไปในทางดีไม่ค่อยจะถูกต้อง อาจจะยังผลให้สังคมต้องเดือดร้อนวุ่นวาย แต่ถ้าเรามีศีลธรรมเป็นเครื่องควบคุมหรือเป็นแนวทางปฏิบัติ เราก็สามารถใช้วิชาการนั้น ๆ ให้เป็นไปในทางที่มีคุณประโยชน์...”

“ไม่มีความเพียรก็ไม่มีสติ ไม่มีสติก็ไม่มีปัญญา ในเมื่อไม่มีปัญญาก็เอาแต่ความสำเร็จ
เหลวไหล...”

พระครูภาวนาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดสมเด็จแคนสงบ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
ท่านสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยให้วัดสมเด็จแคนสงบเป็นสำนักสอน เปิดเป็นรุ่น ๆ
ตลอดปี

พระครูภัทรธรรมมหารักษ์ เจ้าอาวาสวัดป่านางเหวี่ยง และวัดเสาคีเขว อำเภอปักธงชัย
ท่านจัดให้วัดป่านางเหวี่ยงและวัดเสาคีเขว เป็นสถานปฏิบัติวิปัสสนา โดยมีห้องกรรมฐานเป็นหลัง ๆ
ผู้ที่ต้องการฝึกปฏิบัติอาจไปฝึกเป็นครั้งคราวหรือเป็นประจำก็ได้

วัดวะภูแก้ว อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นสาขาของวัดป่าสาละวันที่มีผู้สอน
การปฏิบัติธรรมแก่นักเรียนในเขตการศึกษา 11 ตลอดทั้งปี โดยจัดอบรมเดือนละ 3 ครั้ง ครั้งละ 4
วัน คือน 5 วัน มุ่งพัฒนาจิตเพื่อพัฒนาสติปัญญา มีครู.คาราวรรณ เค่นอุดม ศึกษาพิเศษของ
สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เขตการศึกษา 11 เป็นผู้ให้การอบรม ซึ่ง
แต่ละครั้ง จะมีผู้เข้าอบรมประมาณ 400 คน นอกจากให้การอบรมนักเรียนแล้วยังให้การอบรม
นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนทั่วไปด้วย

ดร.ศิริ กรินชัย ปัจจุบันอายุ 81 ปี เป็นผู้ริเริ่มการจัดหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
7 คืน 8 วัน เพื่อพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุขมาแล้ว 48 ปี มีผู้เข้ามาปฏิบัติทุกชนชั้น
ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกชาติ นักบวชในศาสนาอื่น เช่น อิสลาม คริสต์ และแม้แต่พระภิกษุ
ในศาสนาพุทธ ท่านสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งแต่หนึ่งคน จนถึง 500-600 น ทั้ง
ในประเทศและต่างประเทศ กำหนดการสอนมีทุกเดือนตลอดปี ซึ่งตลอดชีวิตท่านได้อุทิศให้บ้าน
ของท่าน คือบ้านกรินชัย เป็นสถานปฏิบัติวิปัสสนา ปัจจุบันนี้มีลูกศิษย์จำนวนมากทั้งฆราวาส
และภิกษุที่ช่วยท่านในการเป็นวิทยากร และสร้างสถานวิปัสสนาทั้งภาคกลาง เหนือ อีสาน ได้
ส่วนที่บ้านกรินชัย เลขที่ 277 ถนนโพธิ์กลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ได้จัดอบรม
ทุกเดือนโดยมี อาจารย์นันทน์ภัส (ชมพู) ภูตะภูต เป็นวิทยากรช่วยสอน

ทรัพยากรบุคคล ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทรัพยากรบุคคล คือ บุคคลที่ทาประโยชน์ให้แก่ชุมชน ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ของชาวโคราช ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทรัพยากรบุคคลของจังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบันมีดังนี้

1. พระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา เป็นพระเถระนักพัฒนาที่กระตือรือร้นปลุกจิตสำนึกให้วัดเป็นแหล่งความรู้แล้วพัฒนาเป็นอุทยานการศึกษา จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน โดยรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ของบรรพบุรุษมาจัดแสดงเป็นหมวดหมู่ ตั้งชื่อพิพิธภัณฑ์นี้ว่า ศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชาวบ้าน โดยตั้งครั้งแรกที่วัดพรหมราช ตำบลชุม อำเภอปักธงชัย หลังจากนั้นได้ขยายผลไปสู่วัดและหมู่บ้านอื่น ๆ อีกจำนวนมาก

2. พระมหาจันทร์ คุณวุฒโฑ วัดบึงพระ อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้ต่อสู้ยืนหยัดในการอนุรักษ์ป่าซึ่งเดิมเป็นที่สาธารณะเสื่อมโทรม ปัจจุบันเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ประมาณ 2,000 ไร่ ภายในวัดจัดเป็นอุทยานการศึกษาและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

3. พระครูพิพิธธรรมรส วัดป่าธรรมคา อำเภอบัวใหญ่ เป็นพระนักอนุรักษ์ที่นำธรรมะมาใช้ในการสร้างเสริมการทำมาหากินของประชาชน นอกจากวัดจะมีธนาคารข้าวแล้ว ยังมีธนาคารโคกระบือเพื่อให้ประชาชนยืมใช้ ประชาชนที่เลืกอบายมุขได้ ทางวัดจะมีที่ทำกินให้พร้อมบ้าน 1 หลัง พระครูพิพิธธรรมรสมีความหนักแน่นมั่นคงในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ท่านกล่าวว่า การมีต้นไม้หนึ่งต้น ไม่ใช่เพื่อประเทศไทยเท่านั้น แต่เพื่อคนทั้งโลก

4. พระครูศีลวราภรณ์ วัดโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง เป็นพระสงฆ์ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านลด ละ เลิก อบายมุข พัฒนาจิตใจให้มีศีลธรรม พัฒนาอาชีพ พัฒนาสิ่งแวดล้อม พัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาศึกษา โดยตั้งโรงเรียนพุทธเกษตรวัดโนนเมืองขึ้น รับเด็กที่จบ ป.6 เข้าเรียนชั้น ม.1-ม.3 ซึ่งเด็กที่รับมาเรียนนั้นเป็นเด็กมีปัญหา เช่น ดิคาเสพยัคคิ กำพร้า ฯลฯ

5. นายใหญ่ วิเศษพลกรัง หมอเพลงโคราช ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2539 เป็นครูเพลงและหมอเพลงที่มีปฏิภาณไหวพริบเป็นเลิศ จนได้ฉายาว่าใหญ่ เพลงงาม

6. นางรำไพ เสริมรัมย์ หมอเพลงโคราชที่ว่าเพลงได้ไพเราะ เสียงดีและกลอนเพลงเป็นเลิศ

7. คร.วิโรฒ ศรีสุโร เป็นผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เกวียนที่บ้านค่านเกวียน อำเภอโชคชัย ค่ายทุนทรัพย์ส่วนตัว

8. นายพิศ ป้อมสินทรัพย์ เป็นผู้ที่พัฒนาฝีมือและการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน จนทำให้บ้านต้านเกวียนมีชื่อเสียง

9. นายคำสิงห์ ศรีนอก (นามปากกาฉาว คำหอม) เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่กระตุกจิตสำนึกผู้อ่านให้เห็นใจคนชนบทที่ทุกข์ยากจากภัยรอบด้าน ทั้งภัยธรรมชาติและภัยจากสังคมเมืองซึ่งจู่โจมเข้าสู่ชนบทที่ทุกข์ยากจากภัยรอบด้าน ทั้งภัยธรรมชาติและภัยจากสังคมเมืองซึ่งจู่โจมเข้าสู่ชนบทแบบไม่ให้โอกาสตั้งตัว คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณกรรมศิลป์ พ.ศ. 2535

ภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลที่เป็นตัวอย่างของการใช้ภูมิปัญญาของจังหวัดนครราชสีมา แนวต่าง ๆ มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค

นายเพชร คำเหล็ก อายุ 70 ปี ชาวบ้านหมู 10 บ้านโนนตาพรหม ตำบลศรีละกอ อำเภอจักราช เป็นแพทย์สมุนไพรพื้นบ้านที่สืบทอดการรักษาและตำรายาสมุนไพรจากบิดา ปัจจุบันเป็นผู้นำชุมชนในการรักษาด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน มีสวนสมุนไพรของตัวเองและขยายพื้นที่การปลูกพืชสมุนไพรออกไปเรื่อย ๆ ชักชวน สนับสนุนให้ชาวบ้านกินข้าวซ้อมมือ ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปขอรับการรักษาเป็นประจำ วิธีการรักษา คือ คนไข้เล่าอาการตรวจดูสมมติฐานของโรคแล้ว จะปรุงยาสมุนไพรอาจเป็นยาต้มหรือยาหม้อตลอดจนยาถูกลมถอนกำหนดให้คนไข้กินตามอาการของโรค ปัจจุบันได้รับเชิญเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้เรื่องสมุนไพรแก่องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา

2. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร

2.1 นายประคอง มนต์กระโทก เกษตรกรชาวบ้านพลับพลา อำเภอโชคชัย เป็นผู้ที่ใช้กระบวนการทดลองศึกษาสังเกตเรื่องพืช ดิน น้ำ จนสามารถทำไร่นาสวนผสมประสบความสำเร็จโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะพันธุ์ปลาสำหรับเลี้ยงเองและจำหน่ายให้แก่กลุ่มเกษตรกร พร้อมทั้งแบ่งปันความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาให้ได้ผล เช่น การพักน้ำที่ตกเข้าบ่อโดยใช้ผักคตขวิดชุบโลหะหนักและสารพิษที่มากับน้ำก่อนปล่อยลงบ่อเลี้ยง สูตรการเลี้ยง การให้อาหาร ดันไม้ไผ่บ่อที่ทำให้เนื้อปลามีรสคิคือคันจิก คันจวน ที่บ้านพ่อประคองจึงเป็นศูนย์รวมของการแลกเปลี่ยนความรู้ตามวิถีของพุทธเกษตร พ่อประคองกล่าวว่า “...เป็นเกษตรกร ต้องพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุดในด้านปัจจัยสี่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เมื่อเรามีปัจจัยสี่ครบ ความเดือดร้อน ความทุกข์ทั้งปวงก็ลดไปได้ในระดับหนึ่ง จากนั้นต้องมีชีวิตอย่างเรียบง่าย สมถะ รู้จักการประมาณตน ต้องมีความเพียรพยายามทดลอง เรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้นี้ถือว่าเป็นหัวใจ คือเราต้องผสมผสานให้ลงตัวระหว่างความเป็นอยู่แบบเก่ากับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์

รับเลือกเป็นนายกสมาคมและเป็นมาร่วม 35 ปี สมาคมนี้อยู่ยืนมาจนถึงปัจจุบันเพราะการวางระบบบริหารที่รัดกุมแนบเนียน สมาชิกใช้น้ำทุกครอบครัวมีส่วนร่วมในการบริหารตั้งแต่ระดับหัวหน้าท่อ จนถึงกรรมการระดับสูง เมื่อสมาชิกรู้สึกตัวมีส่วนร่วมจึงมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของการดูแลคันคลอง ท่อส่งน้ำ เหมือนไส้ไก่ จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกปฏิบัติด้วยความเต็มใจ อุบายอันแนบเนียนที่พ่อสได้วางรากฐานไว้คือ การปลูกฝังความคิดเกี่ยวกับการใช้น้ำว่า “อ่างเก็บน้ำห้วยจ้งประดู่เป็นธนาคารเก็บน้ำ เราทุกคนฝากน้ำไว้ในธนาคารแห่งนี้ เมื่อใครมีความจำเป็นต้องใช้น้ำจึงค่อยมาถอนไปเท่าที่จำเป็น แต่ให้ถอนเป็นกลุ่ม ไม่ให้ถอนแบบตัวใครตัวมัน” ปัจจุบันสมาคมน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยจ้งประดู่ มีแบบแผนการบริหารงาน กิจกรรมตลอดจนสมาชิกที่ทำให้สมาคมแข็งแกร่ง เป็นองค์กรที่พึ่งพาตนเองได้ เป็นตัวอย่างของการยอมรับและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่มาใช้กับวัฒนธรรมเดิมได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องประชาชนไม่ทิ้งถิ่นฐานเดิม เห็นคุณค่าของการประสานประโยชน์และสามัคคีธรรม

3.2 ธนาคารเดินได้ กรณีชมรมผู้เลี้ยงสัตว์ดำเพียก เป็นกรณีที่ใช้ให้เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมคือการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ชาวตำบลดำเพียกอำเภอครบุรี ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ได้หวนกลับไปเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการทำไร่ โดยมีความคิดว่าแทนที่จะนำเงินไปฝากธนาคาร ก็นำไปซื้อวัวมาเลี้ยง แม้วัวจะตกถูกทุกปี ทรายเท่าที่ยังไม่ขายลูกวัวที่ได้คือคอกเบี้ย จึงเรียกว่าธนาคารเดินได้ ปัจจุบันชาวบ้านรวมตัวกันเป็นชมรมผู้เลี้ยงสัตว์ดำเพียก มีการจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบ เวลาขายก็มีอำนาจต่อรองกับผู้ซื้อ แต่ละหมู่บ้านจัดคอกรวมไว้ในที่สาธารณะเพื่อสุขอนามัยของชน การจัดการเกี่ยวกับอนามัยของสัตว์ก็ทำได้อย่างเป็นระบบ ปุ๋ยจากขี้วัวสามารถนำไปปรุงดินสวนให้ความอุดมสมบูรณ์ขึ้น นับเป็นวงจรที่เป็นระบบและเกื้อกูลพึ่งพตัวเองได้

4. ภูมิปัญญาด้านการแสดง ในด้านการแสดง มีภูมิปัญญาอยู่ 2 ชนิด คือ เพลงโคราช และมโหรีโคราช

4.1 เพลงโคราช เป็นการแสดงที่ใช้ภาษาเป็นสื่อด้วยท่วงทำนอง จังหวะและลีลาของเพลงภาษาคำกล่าว แม้เป็นภาษาท้องถิ่นคือภาษาโคราช ก็มีสัมผัสและจังหวะที่ลึกซึ้งคมคาย ผู้เป็นปราชญ์ทางภาษาเท่านั้นจึงจะสามารถคิดคำที่มีความหมายลึกซึ้ง เหมาะสมพร้อมทั้งมีสัมผัสถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของเพลง ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ท้องถิ่น ดังตัวอย่าง

ไอ...โอ...พ่อรูปหล่อเอ๋ยหน้าสะออน	หลงรักจนน้องไปนอนสะอื้น
เหมือนกรองหญ้าไม่เต็มคืบ	นอนหลับ(หลับ)ไม่เต็มคืบ
ดกน้าม(น้ำ)ไม่เต็มคุ่ม	เต้าปูนใส่ปูนไม่เต็ม...เต้า
หรือว่าค่อนข้าง(ข้าง)เคา	ไปหลงรักเขาข้างเดียว
ดีระนาดคาข้องมอกรัว	ทำรั้ว(รั้ว)ต้องมองเรียว
เรานี้ขี้เหร่คอกวา	จึงไม่มีคนเอี่ยมอง...เรา

ไอ้...ไอ้...จิ๋มมาเถิดมาเถื่อน้องมา มาเป็นภรร-ระ-ชาเถิดคนแม่สายระโยง

แม่มา(น้ำ)หมั้นจี ไปกะที่เป็นหมั้น(มัน)คง

นอแม่เกียน(เกวียน)สาตี หมั้น...เงิน

แม่ตะโพกตุงตุง มาที่จะกูงไปด้อยด้อย

แม่บัวแย้มบานย่อย แม่แก้มหอมเหมือนคอกบาน...เย็น

4.2 มโหรีโคราช เป็นดนตรีที่ใช้บรรเลงในกลุ่มวัฒนธรรมโคราช มีเครื่องดนตรีที่สำคัญ คือ ปี่ ซอ กลอง ฉิ่ง ฉาบ มักบรรเลงในงานสมโภช เช่น งานบวชนาค โขนจุก โขนผมไฟ ปัจจุบันนี้ยังเหลืออยู่เฉพาะในงานบวชนาคเท่านั้น เพลงที่บรรเลงอาจใช้เพลงไทยเดิมที่ท่านองฝึกเขียนไปตามลักษณะของพื้นบ้านหรือบางครั้งก็มีสำเนียงของวัฒนธรรมใกล้เคียงมาปะปน เช่น สำเนียงเขมร สำเนียงไทยภาคกลางหรือสำเนียงไทย-อีสาน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับงานอาชีพ มีทั้งยึดเป็นอาชีพหลัก และอาชีพรอง คือ ทำสวนผัก ทำสวนผลไม้ ทำไร่ งานจักสานจากไม้ไผ่ ผักตบชวา หล่อทองเหลือง หล่อหินทราย เครื่องปั้นดินเผา แกะสลักหิน ตีเหล็ก ทอผ้าไหม ทำเครื่องหาวาย เป็นต้น

การเมืองการปกครอง

นครราชสีมาเป็นเมืองที่มีสถานภาพทางการเมืองที่ต่างไปจากเมืองอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่เพียงเฉพาะเป็นเมืองที่ขุดคูและสร้างกำแพงอิฐล้อมรอบเท่านั้น ยังนำการปกครองแบบส่วนกลางมาปกครอง ซึ่งแตกต่างจากหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทั่วไปที่ใช้ระบบอาญาสิทธิ์หรืออาญาสิทธิ์ที่มีตำแหน่งเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร เป็นตำแหน่งบังคับบัญชาสูงสุด (ไพฑูรย์ มิกุล. 2517 : 10-12) ลักษณะพิเศษเช่นนี้ เกิดขึ้นจากสถานะของการเป็นเมืองชายพระราชอาณาเขตที่มีโอกาสเป็นได้ทั้งผู้ดูแลผลประโยชน์ และแหล่งสะสมกำลังเพื่อส่งเสริมหรือทำลายอำนาจของราชธานี

เมืองนครราชสีมาคงกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตามความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน (2515 : 1-2) กล่าวว่า ในปีพุทธศักราช 1893 พระเจ้าอยู่หัวได้ตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาจึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปปราบกัมพูชา ซึ่งเป็นสาเหตุให้หัวเมืองปลายอาณาเขตของกรุงกัมพูชา เช่น เมืองนครราชสีมา หลุดพ้นจากอำนาจขอม (ธวัช ปุณโณทก 2527 : 38) กล่าวว่า จากหลักฐานทางคำใบ้โบราณคดีพบว่า หัวเมืองทางภาคอีสานไม่ได้สืบทอดวัฒนธรรมที่ได้รับจากกัมพูชาสมัยขอมปกครองมากนัก จึงสันนิษฐานว่า อิทธิพลของกัมพูชาไม่ได้มีเหนือวิถีชีวิตของผู้คนในแดนนี้ หลักฐานทางคำใบ้ไทยก็ไม่ค่อยกล่าวถึงนครราชสีมาในช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเช่นเดียวกับในพงศาวดารลาว แสดงว่าหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตแถบเมืองนครราชสีมามีความสำคัญน้อยมาก จึงไม่ค่อยปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเมืองนครราชสีมา คงเนื่องมาจากการชะงักความเจริญในช่วงนี้และอิทธิพลของกรุงศรีอยุธยาได้แพร่เข้ามาในช่วงระยะเวลานี้ จึงทำให้เมืองนครราชสีมามีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทยมากกว่าแบบกัมพูชาหรือลาว ดังนั้นเมืองนครราชสีมาคงเป็นเมืองแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับไทย เพราะเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงมีปรากฏชื่อเมืองนครราชสีมาเพียงเมืองเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในฐานะเมืองที่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และกำหนดศักดินาไว้ในพระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง เมืองนครราชสีมาคงเริ่มทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลายเป็นศูนย์กลางการปกครองต่อมา และผูกพันกับการขึ้นลงของอำนาจทางการเมืองของส่วนกลาง เมื่ออำนาจของรัฐไทยเสื่อมลงหลังปีพุทธศักราช 2112 เมืองนครราชสีมาคงอ่อนแอตามไปด้วย ทำให้กัมพูชาสามารถส่งกองทหารมายังนครราชสีมาโจมตีและกวาดต้อนรับผู้คนกลับกรุงกัมพูชา (วานาศรี สามเสน. 2523 : 89)

ข้อจำกัดของการปกครองหัวเมืองในสมัยอยุธยาทำให้การปกครองหัวเมือง เช่น นครราชสีมา ที่จัดให้เป็นเมืองที่อยู่รอบนอกของบริเวณราชธานี เจ้าเมืองจะมีอำนาจเด็ดขาดในตัวเอง สืบทอดสายของขุนนางท้องถิ่นทำการปกครองโดยอิสระแต่ต้องยอมรับอำนาจการบังคับ

บัญชาจากราชธานี การปกครองหัวเมืองชั้นนอก หรือเรียกว่า เมืองพระยามหานครนี้แบ่งออกเป็น
ชั้นเอก โท ทรี ตามความสำคัญ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองนครราชสีมาถูกกำหนดให้มีฐานะ
เป็นเมืองชั้นโท ตามกฎหมายเมืองนครราชสีมาจะมีอิสระในการบริหารหรือแม้แต่การแต่งตั้ง
ขุนนางในตำแหน่งใด ๆ ได้เองตามความเหมาะสม แต่ยังมีตำแหน่งยกบัตรที่ถูกแต่งตั้งไปจาก
ราชธานีเพื่อทำหน้าที่ควบคุมราชการในหัวเมืองเหล่านี้และสามารถที่จะ “ถวายบังคมแก้สมเด็จ
บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวเมื่อใด ๆ ก็คืออย่าให้เจ้าเมืองห้าม...” (อาคม พัลยะ และนิติ เอียวศรีวงศ์.
2527 : 32 - 33) ตำแหน่งยกบัตรจึงมีหน้าที่สอดคล้องดูแลราชการต่าง ๆ ของหัวเมือง แนะนำ
ตักเตือนเมื่อเจ้าเมืองหรือกรรมการเมืองประพฤติมิชอบหากไม่เชื่อฟังก็กราบทูลต่อพระเจ้าอยู่หัวได้

การปกครองแบบเดิมในสมัยอยุธยาที่ต้องยอมมอบอำนาจทางการเมืองให้กับท้องถิ่น
เกิดขึ้นจากข้อจำกัดด้านคมนาคม ราชธานีต้องปล่อยให้อำนาจของท้องถิ่นเหล่านี้ดำรงอยู่และ
สืบทอดต่อไป แม้ตามกฎหมายกษัตริย์จะมีสิทธิแต่งตั้งผู้ใดไปปกครองเมืองเหล่านี้ก็ได้ แต่ใน
ทางปฏิบัติพบว่าเจ้าเมืองในท้องถิ่นจะเป็นเชื้อสายของตระกูลที่ได้เป็นเจ้าเมืองนั้น ๆ สืบเนื่องกัน
มา อย่างไรก็ตาม ความผันแปรของสภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ ทั้งในหัวเมืองและราชธานี
ส่งผลกระทบต่อสถานะของหัวเมืองเหล่านี้ตลอดเวลา ดังนั้นหลังการโจมตีจากกัมพูชา และการประกาศ
อิสรภาพของอยุธยาหลังปี พุทธศักราช 2127 จึงมีการสร้างความมั่นคงให้กับนครราชสีมาเพิ่มมา
ขึ้น จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ย้ายเมืองนครราชสีมาจากท้องถิ่นอำเภอสูงเนินมาตั้ง
อยู่ในที่ตั้งปัจจุบัน พร้อมทั้งการสร้างกำแพงเมือง บุคคูเมือง โดยมีเมืองขึ้น 5 เมืองคือ เมือง
นครจันทิก เมืองชัยภูมิ เมืองพิมาย เมืองบุรีรัมย์ เมืองนางรอง ต่อมาขยายเมืองขึ้นเพิ่มอีก 9
เมือง คือ เมืองป่าหน่จณรงค์ เมืองจักรีศ เมืองเกษตรสมบูรณ์ เมืองภูเขียว เมืองชนบท เมือง
พุทไธสง เมืองประโคนชัย เมืองรัตนบุรี เมืองปักธงชัย เมืองนครราชสีมาจึงมีเมืองขึ้นรวม 14
เมืองด้วยกัน (สมเด็จพระยาศ่างราชานุภาพ. 2505 : 116) พร้อมทั้งมีการสร้างปรากฏการณ์
ทางการเมือง โดยโปรดให้ส่งพระยายมราช (สังข์) ไปครองเมืองนครราชสีมา หลังจากสมเด็จพระ
นารายณ์สวรรคตในพุทธศักราช 2231 พระยายมราช (สังข์) เจ้าเมืองนครราชสีมาเป็นกบฏ
อยุธยาส่งกำลังมาปราบกบฏครั้งนี้ น่าจะกลายเป็นเหตุผลการลดอำนาจของเมืองนครราชสีมา
รวมไปจนถึงยุทธศาสตร์ของอยุธยาที่เปลี่ยนแปลงไปจนไม่จำเป็นต้องพึ่งพากำลังของหัวเมือง
และนครราชสีมาเองเป็นเมืองที่ถูกพรหมแดนธรรมชาติจำกัดการติดต่อกับส่วนกลางโอกาสในการ
สะสมกำลังเพื่อท้าทายอำนาจของราชธานีคงเป็นสาเหตุที่น่าวิตกมากกว่าเรื่องใด ๆ นครราชสีมาคง
ถูกลดกำลังไพร่พลลงเป็นอย่างมากเห็นได้ว่าเหตุการณ์กบฏบุญกว้าง ในพุทธศักราช 2235 ซึ่ง
พรรคพวกเพียง 28 คน พระยานครราชสีมาและกรรมการเมืองทั้งหลายก็ต้องยอมจำนน
ต่อพวกของบุญกว้าง และใช้กลอุบายหลอกไปดพบรีเพื่อชิงพาล่าดังจากอยุธยาปราบ
(พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน : 2525 : 439 - 538)
หรือเหตุการณ์ในปีพุทธศักราช 2308 ในรัชกาลพระนั่งสุริยาอมรินทร์ พม่ายกกองทัพมาโจมตี

อยุธยาจึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพหัวเมืองมาช่วยในการรบ ท้าเมืองนครราชสีมาที่ยกมาตั้งรักษาเมืองธนบุรีไม่ปรากฏว่ามีบทบาทใด ๆ ในการรบและเลิกทัพกลับไปก่อนที่กองทัพพม่าจะมาถึง (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2529 : 15) น่าเชื่อว่าเมืองนครราชสีมาคงถูกดลศักยภาพในการควบคุมกำลังคน และคงสามารถควบคุมดินแดนแถบนี้ได้เพียงในนามตามอำนาจของเมืองที่ได้รับจากอยุธยา และเมื่ออยุธยาหมดบทบาททางการเมืองลง บทบาทของนครราชสีมาก็คงลดลงตามไปด้วย จึงไม่แปลกที่กรมหมื่นเทพพิพิธที่ถักทอทางการเมืองมาจากอยุธยาและสามารถรวบรวมชาวบ้านในท้องถิ่นเพียง 450 คนเศษ ก็สามารถจับกุม และประหารพระยานนครราชสีมาได้ภายในตัวเมือง แต่การขาดฐานอำนาจอย่างชัดเจนในท้องถิ่น ทำให้กลุ่มอำนาจเดิมที่นำโดยน้องชายของพระยานนครราชสีมาไปนำกำลังจากเมืองพิมายมาจัดอำนาจของกรมหมื่นเทพพิพิธ ทำให้เริ่มมองเห็นบทบาทของเมืองพิมายที่ตั้งอยู่ตอนบนของกลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานและศูนย์กลางทางการเมืองในช่วงสมัยอาณาจักรขอมพูชายังคงมีอิทธิพล แม้จะถูกดลความสำคัญลงและเป็นเมืองขึ้นนครราชสีมาแต่น่าจะยังคงความสำคัญ และจัดเจนทางการเมืองมากเสียยิ่งกว่าเจ้าเมืองนครราชสีมาด้วยการขอชีวิตกรมหมื่นเทพพิพิธไว้แล้วจึงเชิญเสด็จไปอยู่เมืองพิมาย และมอบนครราชสีมาให้หลวงแพ่งน้องชายของพระยานนครราชสีมาเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาสลายตัวไปในปี พุทธศักราช 2310 พระพิมายจึงยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นเป็นใหญ่เรียกว่าเจ้าพิมาย พร้อมทั้งตั้งพระพิมายเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการขยายอำนาจออกไปถึงนครราชสีมาโดยจับหลวงแพ่งเจ้าเมืองนครราชสีมาฆ่าเสีย แต่ความรุ่งโรจน์ของเมืองในแถบนี้ที่เกิดขึ้นมานาน จึงไม่สามารถรักษารฐานอำนาจของตนได้นานนัก แต่ข้อได้เปรียบที่เป็นเมืองชายพระราชอาณาเขตทำให้ความห่างไกลจากบริเวณศูนย์กลางอำนาจในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้แถบนครราชสีมาเป็นแหล่งหลบภัยทางการเมืองได้เป็นอย่างดี เมื่อพระเจ้าตากสินทราบข่าวว่ามองญาลัทธิพระนาคองค์แตกหนีจากค่ายโพธิ์สามต้นไปร่วมมือกับชุมนุมเจ้าพิมาย จึงเสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองพิมายและปราบปรามชุมนุมเจ้าพิมายเพื่อยุติขบวนการสะสมกำลังก่อนที่จะมีอำนาจมากกว่านี้ และด้วยความช่วยเหลือจากขุนนางในท้องถิ่นเมืองนครราชสีมาติดตามคุมตัวกรมหมื่นเทพพิพิธมาถวาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขุนชนะเป็นพระยากำแพงสงครามครองเมืองนครราชสีมา

แต่หลังจากนั้นปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองในแถบเมืองนครราชสีมา คงเกิดขึ้นอย่างมาก แม้แต่ในเมืองขึ้นของนครราชสีมาเอง เช่น เมืองนางรองขอไม่ยอมขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา จนต้องมีการใช้กำลังปราบปราม และเมื่อกรุงธนบุรีเริ่มขยายอำนาจของไทยไปสู่กับพูชาและฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ส่งผลให้การสร้างความมั่นคงแก่นครราชสีมาและสร้างให้เป็นฐานกำลังของไทยในการขยายอิทธิพลครั้งนี้ บทบาททางการเมืองของนครราชสีมากลับมาเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของราชธานีอีกครั้ง จึงมีการตั้งขุนนางจากส่วนกลางมาครองเมืองนครราชสีมาแทนขุน

นางในท้องถิ่น โดยเริ่มจากเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ตามประวัติระบุว่าเป็นญาติกับพระยาพิชัยดาบหัก เดิมถูกส่งมาเป็นยกบัตรเมืองพิมายหลังจากปราบขุนมนเจ้าพิมายและคงเลื่อนเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาหลังพระยากำแหงสงคราม (ขุนชนะ) เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) คงเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาอย่างน้อยที่สุดจนถึง พุทธศักราช 2321 จึงเปลี่ยนไปดำรงตำแหน่งจางวางกำกับราชการ ได้พระยาสุริยภักย์ (ทองอิน) หลานชายของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกมาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครราชสีมา ซึ่งหลังเปลี่ยนรัชกาลได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษเทเวศน์กรมพระราชวังหลังในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจากบทบาทสำคัญในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองที่ธนบุรี ในปีพุทธศักราช 2325 นครราชสีมาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับในฐานะเป็นแหล่งสะสมกำลังเพื่อเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในราชธานีได้สำเร็จเป็นครั้งแรก

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นการสถาปนาราชวงศ์ใหม่และย้ายเมืองราชธานี ขณะเดียวกันดินแดนในพระราชอาณาเขตก็ยังไม่เป็นระเบียบและสงบราบคาบ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ตั้งเมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาศักดิ์เป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพฯ และมีพระราชประสงค์จะตั้งหัวเมืองลาวที่อยู่ระหว่างเมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาศักดิ์ให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมาและยกเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเอก (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 2495 : 357) ประกอบกับสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นผู้คนกระจัดกระจายหนีภัยสงครามหลังสงครามกับเวียงจันทน์ เพื่อให้ประเทศเป็นปึกแผ่นจึงได้โปรดให้มีการตั้งเมืองขึ้นโดยให้ขุน ไชยบาลให้ขุนนางพื้นเมืองเกลี้ยกล่อมผู้คนหาสมัครพรรคพวกและตั้งหลักแหล่งให้แน่นอน เมื่อชุมชนใดมีผู้คนมากก็โปรดให้แต่งตั้งเป็นเมืองทำให้ราษฎรที่หลบหนีไปอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเมื่อครั้งไปตีเวียงจันทน์กลับคืนมาเป็นจำนวนมาก ความสำคัญของเมืองนครราชสีมาในฐานะหัวเมืองชั้นเอกที่ตั้งอยู่ระหว่างเมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาศักดิ์ซึ่งเป็นเมืองประเทศราชของไทยสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นได้ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาความสงบชายพระราชอาณาเขตที่สำคัญ การติดต่อส่งข่าวสารจึงต้องผ่านนครราชสีมา เช่น ตัวอย่างการรายงานราชการ "...เจ้าพระยาโคราชมาเฝ้าทูลละอองฯ กราบบังคมทูลว่า พญาสังขะ พญาวิเศษภักดี พระสุรินทร์ มีหนังสือมาถึงเจ้าพระยาโคราชฉบับหนึ่งว่า เจ้าอนุเวียงจันทน์ เจ้าป่าสัก เป็นกบฏต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว..." (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จศ.1189 เลขที่ 11ค. คัดใบบอกรัชกาลที่ 3)

ปีพุทธศักราช 2334 กบฏข่าในแถบเมืองจำปาศักดิ์ได้ส่งผลกระทบต่อศูนย์กลางทางการเมืองในด้านตะวันออกของไทย กองทัพของพวกข่าประสบความสำเร็จสามารถเข้ายึดเมืองจำปาศักดิ์ได้ ทำให้กรุงเทพฯ ต้องจัดส่งกำลังจากนครราชสีมา โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยานครราชสีมา (ทองอินท์) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระพรหมภักดียกกระบัตรเมืองนครราชสีมายกกองทัพไปปราบปรามแต่ยังไม่ถึง กองทัพของพระประทุม (คำผง) ที่บ้านห้วยแฉะและแม่ (อุบลราชธานี) กับท้าวฝ่ายหน้าที่บ้านสิงห์ท่า (ยโสธร) ซึ่งอยู่ใกล้ที่เกิดเหตุมากกว่า ได้ยกกองทัพไปยุติเหตุการณ์นี้ได้สำเร็จ (หม่อมเจ้าอมรวงศ์วิจิตร. 2506 : 214-215) แต่ผลที่ตามมาจากเหตุการณ์นี้ คือ

การเพิ่มฐานะและอำนาจของกลุ่มอุบลราชธานี โดยโปรกเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวฝ่ายหน้าเป็นพระวิไชยขัตติยวงศาครองเมืองจำปาศักดิ์ และโปรกเกล้าฯ ให้ยกบ้านห้วยแฉะและแม่ขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานี ให้พระประทุมเป็นพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ครองเมืองอุบลราชธานี เป็นการตอบแทนความดีความชอบในการปราบกบฏครั้งนี้ ในขณะที่บทบาทของนครราชสีมาใช้โอกาสนี้ไปกวาดค้อนเพื่อปราบปรามจับตัวพวกข้าที่เหลือนอยู่โดยมีการนำมาเป็นข้าทาสมือหรือซื้อขาย วิธีการดังกล่าวเรียกว่า การตีฆ่า การจับขามือซื้อขายแลกเปลี่ยนนี้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้มีการถูกซื้อของพวกข้าอีกครั้งในเวลาต่อมา มากเท่า ๆ กับการที่นครราชสีมาเริ่มถูกมองจากหัวเมืองลาวเป็นตัวการของความกบฏ (นงลักษณ์ ถิมศิริ. 2529 : 57-67)

ตอนปลายรัชกาลที่ 1 เมื่อเจ้านครเวียงจันทน์อินทวงศ์ ซึ่งครองเมืองต่อจากเจ้านันทเสนถึงแก่พิราลัย ทรงตั้งเจ้านุวงศ์น้องชายขึ้นเป็นเจ้านครเวียงจันทน์ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เกิดกบฏฮ้ายสาเกียดโง้ง ในราวพุทธศักราช 2358-2362 การเกิดกบฏฮ้ายในแถบเมืองจำปาศักดิ์ครั้งนั้นนครราชสีมาถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง จากเอกสารท้องถื่นระบุว่า พระพรหมยกกระบัตรเมืองนครราชสีมามีความประสงค์ที่จะเป็นใหญ่แถบหัวเมืองอีสานและเมืองจำปาศักดิ์ จึงพยายามสร้างความวุ่นวายเพื่อที่ตนจะได้ทำความดีความชอบ แต่กลับปรากฏกองทัพของเจ้าราชบุตร (โย) บุตรเจ้านุวงศ์เป็นผู้จับฮ้ายสาเกียดโง้งได้และได้ส่งตัวมากรุงเทพฯ (ประทีป ชุมพล. 2525 : 17-18) อย่างไรก็ตามแม้ข้อมูลระหว่างเอกสารไทยกับท้องถื่นจะขัดแย้งกันในหลายด้าน แต่ในส่วนที่ตรงกันคือผู้ที่ได้รับความดีความชอบในการปราบกบฏครั้งนี้คือ กลุ่มของเจ้านุวงศ์ซึ่งได้เป็นเจ้าครองเมืองจำปาศักดิ์ ทำให้เจ้านุวงศ์มีอำนาจตลอดสามแม่น้ำโขงลงมาจนถึงเมืองจำปาศักดิ์ และนำไปสู่การก่อการกบฏในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพุทธศักราช 2369

ช่วงเปลี่ยนรัชกาลใน พุทธศักราช 2369 สถานการณ์ทางการเมืองภายในกรุงเทพฯ คงเป็นที่รู้กันดีในกลุ่มผู้นำทางการเมือง และยังคงมาด้วยข่าวลือเรื่องข้อพิพาทกับอังกฤษ เจ้านุวงศ์จึงเห็นเป็นโอกาสที่จะตั้งตัวเป็นอิสระแต่การก่อการนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ การก่อการครั้งนี้ได้สร้างปัญหาให้กับโครงสร้างทางการเมืองปกครองในด้านตะวันออกของไทยอย่างมาก และแม้จะมีข้อสรุปว่าเจ้าพระยานครราชสีมาไม่ได้ช่วยทำการสู้รบกับกองทัพของฝ่ายเจ้านุวงศ์ แต่ในเอกสารของฝ่ายไทยยังคงยอมรับบทบาทเจ้าพระยานครราชสีมาที่ทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมผู้คนที่บ้านเมืองให้เรียบร้อยดังเดิมไม่ต้องยกกองทัพไปรบด้วย (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. 2504 : 55) ซึ่งก็ไม่น่าแปลกใจนักเพราะสถานการณ์ทางการเมืองของนครราชสีมาในฐานะรัฐชายขอบ ต้องรับหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อราชการระหว่างราชธานีกับหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติของราชวงศ์จักรีกับขุนนางในหัวเมือง ยิ่งทำให้นครราชสีมาใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น และที่สำคัญที่สุดเมื่อกลุ่มเจ้านุวงศ์ซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองอย่างสูงในแถบฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้กลายเป็นศัตรูกับไทยแล้ว นครราชสีมาจึงทวีความสำคัญต่อการดำรงอำนาจทางการเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างยิ่ง ดังนั้นหลัง

เหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์บพาทของนครราชสีมายิ่งเพิ่มมากขึ้น และหลังปีพุทธศักราช 2376 การทำสงครามกับเวียตนามในดินแดนกัมพูชา นครราชสีมาต้องรับหน้าที่เพิ่มจากการเป็นฐานที่มั่นสำคัญในการรวบรวมกำลังจากดินแดนแถบนี้เพื่อสนับสนุนการรบครั้งนี้ กองทัพเมืองนครราชสีมาได้เป็นกำลังสำคัญในการทำสงคราม เช่น ในปี พุทธศักราช 2380 โปรดเกล้าฯ ให้พระยานครราชสีมาคุมกำลังพล 5,000 คน ไปปราบกบฏนักกองค้อที่เมืองพระตะบอง ซึ่งการสงครามนี้เมืองนครราชสีมาเป็นกำลังสำคัญของราชการทัพมาโดยตลอด การเสนอให้ใช้นครราชสีมาเป็นเมืองราชธานีแห่งที่สอง ถ้าเกิดสถานการณ์สงครามกับชาติตะวันตก กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่เรื้อรบบอาจขึ้นมาถึงได้การต่อสู้ศัตรูคงจะลำบาก แม้ว่าโครงการนี้จะถูกยกเลิกไปเนื่องจากปัญหาการขาดแคลนน้ำ คงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของนครราชสีมาในสายตาของกลุ่มผู้ปกครองของไทยได้เป็นอย่างดี (อรุณวรรณ เหล่าภักดิ์, 2536 : 133)

ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองในภูมิภาคนี้ครั้งใหญ่ สงครามระหว่างเมืองและรัฐ เพื่อบ้านลดความสำคัญลงจากการทยอยกลายเป็นอาณานิคม ปราบฏการณ์นี้ได้กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองครั้งใหญ่ในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลในบริเวณอินโดจีนมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมาให้เจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน เพื่อต่อต้านอิทธิพลของชาติตะวันตกและเพื่อการปฏิรูปประเทศระหว่าง พุทธศักราช 2429 - 2452 ในด้านการปกครองโปรดให้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลที่มีระบบการบริหารราชการแบบใหม่โดยรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทรงแต่งตั้งพระพิเรนทรเทพเป็นข้าหลวงเมืองนครราชสีมา เรียกว่า ข้าหลวงประจำหัวเมืองลาวกลาง และหลังจากนั้นทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่เมืองนครราชสีมา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช 2434 ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่มีอำนาจในการดูแลการเก็บส่งสาอากร บังคับบัญชาไพร่พลได้โดยอำนาจสิทธิ์ขาด

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ทรงมีพระดำริเกี่ยวกับการบริหารราชการของนครราชสีมา โดยให้ผสมผสานระหว่างข้าราชการจากส่วนกลางและขุนนางเก่าในท้องถิ่น จึงทรงโปรดให้กรมการผู้ใหญ่น้อยเมืองนครราชสีมาได้รับราชการดั้งเดิม การปฏิรูปการปกครองได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง บทบาทของขุนนางในท้องถิ่นเริ่มลดลง กระบวนการบริหารแบบใหม่ทำให้รูปแบบการปกครองทั่วพระราชอาณาจักรทั้งหมดเป็นรูปแบบเดียวกัน แต่แท้จริงแล้วกลุ่มผู้ปกครองเมืองนครราชสีมาเช่นสายตระกูล ณ ราชสีมาไม่ได้มีพื้นเพในแถบนครราชสีมามาก่อน แต่ได้เริ่มสร้างฐานอำนาจของตระกูลในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การแข่งขันทางการเมืองกับกลุ่มขุนนางไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเวียงจันทน์ กลุ่มอุบลราชธานี โดยการแสดงความสามารถในการปฏิบัติราชการให้สำเร็จลุล่วง ควบคู่ไปกับการใช้

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เช่น การส่งบุตรชายหญิงไปเป็นมหาดเล็ก พระสนม ผูกพันกับอิทธิพลทางการเมืองในราชสำนัก ส่งผลให้ได้รับความไว้วางใจอย่างสูงในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ต้องเสียความเป็นท้องถิ่นกลายเป็นตัวแทนของส่วนกลาง (ขจีรัตน์ โอราวิวัฒน์. 2532 : 293-294) จึงแทบจะไม่พบปฏิภพกิจต่อด้านใด ๆ จากกลุ่มชนชั้นนาในนครราชสีมาต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการปฏิรูปการปกครองเช่นท้องถิ่นอื่น คงมาจากการยอมรับผู้ปกครองและกฎเกณฑ์จากส่วนกลาง จึงมิได้เป็นสิ่งแปลกใหม่ ความเจริญก้าวหน้าที่ได้เห็นได้ชัดหลังการปฏิรูป เช่น รถไฟฟ้าให้นครราชสีมากลายเป็นประตูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปีพุทธศักราช 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกฐานะกรมต่าง ๆ ทั้ง 12 กรมขึ้นเป็นกระทรวง ตำแหน่งเจ้ากระทรวงนั้นมีฐานะเป็นเสนาบดีเสมอเหมือนกันหมด ครั้นถึงวันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2435 ก็ทรงแบ่งอำนาจหน้าที่กระทรวงต่าง ๆ โดยเด็ดขาด ให้กระทรวงมหาดไทยปกครองดูแลหัวเมืองทั้งปวง การปกครองหัวเมืองนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นมณฑล มีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้ปกครองมณฑล โดยรวม นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์มาเป็นมณฑลนครราชสีมา ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองนครราชสีมา (นันทนา กปิธกาญจน์. 2527 : 44)

ลักษณะการปกครองแบบเทศาภิบาลนี้ เป็นการปกครองที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการที่ประกอบด้วยตำแหน่งข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเป็นที่ยอมรับของรัฐบาล รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลางออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาค เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล มีการแบ่งการปกครองลดหลั่นกันดังนี้คือ มณฑลเมือง (จังหวัด) อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน จัดแบ่งหน้าที่ราชการเป็นสัดส่วนให้สอดคล้องกับงานของกระทรวงทบวงกรมในส่วนกลาง และจัดสรรข้าราชการประจำทำงานตามตำแหน่งหน้าที่มิให้ก้าวร้าวกัน ผู้บัญชาการมณฑลเรียกว่า ข้าหลวงใหญ่และเมื่อจัดการปกครองระบอบเทศาภิบาลแล้วโปรดเกล้าฯ ให้เรียกข้าหลวงใหญ่ว่า ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล ในรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล

จนถึงปี พุทธศักราช 2450 มณฑลนครราชสีมาก็ได้จัดแบ่งเขตการปกครองใหม่ดังที่ปรากฏในทำเนียบกระทรวงมหาดไทย ร.ศ. 126 (พุทธศักราช 2450) โดยมีเมืองปกครอง 3 เมือง คือ

1. เมืองนครราชสีมา มีอำเภอในปกครอง 10 อำเภอ คือ

อำเภอเมืองนครราชสีมา

อำเภอเมืองพิมาย

อำเภอเมืองนอก (ปัจจุบันเป็นอำเภอบัวใหญ่)

อำเภอเมืองสูงเนิน

อำเภอกลาง (ภายหลังเปลี่ยนเป็นอำเภอโนนวัด แล้วเปลี่ยนเป็นอำเภอโนนสูง)

อำเภอจันทึก (ปัจจุบันยุบแล้วมาตั้งใหม่เป็น อำเภอสีคิ้ว)

อำเภอกระโทก (ปัจจุบันคืออำเภอโชคชัย)

อำเภอปักธงชัย

อำเภอพันชนะ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอด่านขุนทด)

อำเภอสันเทียะ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอโนนดาว แล้วเปลี่ยนเป็นอำเภอโนนไทย)

2. เมืองบุรีรัมย์ มีอำเภอในปกครอง 4 อำเภอคือ

อำเภอพุทไธสง

อำเภอรัตนบุรี

อำเภอนางรอง

อำเภอประโคนชัย

3. เมืองชัยภูมิ มีอำเภอในปกครอง 5 อำเภอคือ

อำเภอเมืองชัยภูมิ

อำเภอเกษตรสมบูรณ์

อำเภอภูเขียว

อำเภอบำเหน็จณรงค์

อำเภอจัตุรัส (เดิม วิทยาลัยพณิชย. 2513 : 501-504)

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงการปกครองในส่วนภูมิภาคใหม่ โดยทรงเปลี่ยนนามตำแหน่งของข้าหลวงเทศาภิบาลที่เดิมมีทั้งข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลและข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลสำหรับข้าหลวงใหญ่มณฑลชายแดนที่เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ให้เป็นตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลเหมือนกันหมด แล้วโอนตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลจากกระทรวงมหาดไทยไปขึ้นต่อพระมหากษัตริย์และเปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด การรวมมณฑลเข้าเป็นภาคมีตำแหน่งอุปราชเป็นผู้ปกครองเมื่อปีพุทธศักราช 2458 ตำแหน่งอุปราชเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีฐานันดรระหว่างเสนาบดีและสมุหเทศาภิบาล และรวมมณฑลเข้าเป็นภาคโดยแบ่งเป็น 4 ภาค ได้แก่ ภาคพายัพ ภาคตะวันตก ภาคใต้ และภาคอีสาน สำหรับภาคอีสานเป็นการรวมมณฑล 3 มณฑลเข้าด้วยกันคือ มณฑลอุดร มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด ส่วนมณฑลนครราชสีมาไม่ได้รวมอยู่ในภาคอีสานมีข้าหลวงใหญ่ปกครองเรียกนามใหม่ว่าสมุหเทศาภิบาล ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ มณฑลนครราชสีมาจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ต่อมาถึงปีพุทธศักราช 2476 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย (เดช. บุนนาค. 2532 : 337)

พุทธศักราช 2475 รัฐบาลใหม่หลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยได้ยกเลิกการจัดหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลและจัดใหม่เป็นภาคเมื่อปีพุทธศักราช 2476 สำหรับมณฑลนครราชสีมาเปลี่ยนแปลงเป็นภาคที่ 3 มีจังหวัดในความปกครอง 6 จังหวัด คือจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษและ จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งที่ว่าการภาคอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา และในปีเดียวกันนี้เองได้เกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชที่ใช้กองทหารจากนครราชสีมาเป็นกำลังหลักในการก่อการ กบฏบวรเดช (11-25 ตุลาคม 2476) ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจากรัฐบาล นำไปสู่การแก้ไขการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่อีกครั้ง โดยตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 เพื่อควบคุมการปกครองให้ได้อย่างใกล้ชิด โดยยุบมณฑลเทศาภิบาล และจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดินมีข้าหลวงประจำจังหวัด และกรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร ด้วยเหตุนี้มณฑลนครราชสีมาจึงถูกยุบและตั้งเป็นจังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่นั้นมา (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. 2526 : 73)

ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2475 เป็นต้นมา การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แม้จะมีบางช่วงที่เผด็จการเข้ามามีอำนาจ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกจัดขึ้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2476 ใช้วิธีการเลือกผู้แทนตำบลก่อนแล้วจึงมาเลือกผู้แทนราษฎร จังหวัดนครราชสีมามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้จำนวน 1 คนจนถึงการเลือกตั้งครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2480 จึงเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยให้ราษฎรเป็นผู้เลือกเอง มีการแบ่งเขตการเลือกตั้ง โดยแต่ละเขตมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 1 คน ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมา แบ่งเขตเลือกตั้งเป็น 5 เขต และมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 15 คน และต้องเปลี่ยนแปลงการจัดแบ่งเขตการเลือกตั้งตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญใหม่

การจัดการปกครองส่วนภูมิภาคที่เปลี่ยนจากมณฑลเทศาภิบาลมาเป็นจังหวัด ทำให้ผู้บริหารมีโอกาสดูแลทุกข์สุขของประชาชนได้ใกล้ชิดมากขึ้น ประกอบกับการที่ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสในการปกครองตนเองก็ย่อมช่วยพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้น และมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากนครราชสีมาได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรี แม้ว่าความพยายามต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 ที่รุนแรงที่สุดมาจากกองกำลังในนครราชสีมา คือ กบฏบวรเดช ในปีพุทธศักราช 2476 โดยได้รับการสนับสนุนจากทหารในนครราชสีมา การปราบปรามมีจุดหมายที่สำคัญที่สุดคือการขจัดโครงสร้างทางอำนาจในท้องถิ่นที่

ผูกพันกับระบบราชการก่อนการเปลี่ยนการปกครอง โดยการปลดและจับกุมข้าราชการจำนวนมากในจังหวัดนครราชสีมาในฐานะเกี่ยวข้องกับการกบฏครั้งนี้ เหตุการณ์นี้กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางชนชั้นครั้งสำคัญในนครราชสีมา กลุ่มข้าราชการที่เป็นชนชั้นสูงในสังคมถูกขจัดออกเปิดโอกาสให้กลุ่มชนชั้นที่มีบทบาททรงเริ่มขยับฐานะมากเท่า ๆ กับความพยายามที่จะควบคุมฐานทัพทางทหารในนครราชสีมาให้เข้มงวดมากขึ้น จึงพบว่าผู้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในนครราชสีมา มักจะไม่ใช่ว่าผู้ที่มีพื้นฐานสืบตระกูลในท้องถิ่น หรือกลุ่มขุนนางที่สะสมอำนาจกันมานานตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่เป็นข้าราชการหรือพ่อค้าที่สะสมความมั่งคั่งในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา

หลังการรัฐประหาร พุทธศักราช 2501 ทำให้ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการทหารนานถึง 16 ปี นั้นไม่สำคัญเท่ากับการที่การเมืองโลกแบ่งออกเป็นค่ายทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์และประชาธิปไตย การที่ไทยเลือกค่ายประชาธิปไตยส่งผลให้เกิดสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ขึ้นอย่างยาวนาน การดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับแนวคิดทางวิชาการแบบอเมริกันที่ได้พาแนวการวิเคราะห์แบบโครงสร้างหน้าที่เข้ามาอธิบายสังคมไทย แม้การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และการเลือกตั้งในต้นปี พุทธศักราช 2512 ยังไม่ได้สร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงขึ้นมา แต่กระดุนบรรยากาศประชาธิปไตยหลังจากที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการมานาน ความตื่นตัวทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นิสิตนักศึกษาเกิดขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน ไม่เพียงในส่วนกลาง แม้แต่ในท้องถิ่น เช่น นครราชสีมาเกิดการเคลื่อนไหวสนับสนุนเพื่อต่อต้านระบบการเมืองแบบปิดนี้ในเดือนตุลาคม พุทธศักราช 2516

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พุทธศักราช 2519 ขบวนการประชาธิปไตยได้ถูกปราบปราม การกวาดจับบุคคลต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ทำให้นักศึกษาและประชาชนจำนวนมากหนีเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนกระทั่งในปี พุทธศักราช 2522 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมกับใช้ประสบการณ์ในการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประกาศนโยบาย 66/23 สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่โดยใช้นครราชสีมาเป็นฐานที่มั่นทางการเมืองที่สำคัญของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ตลอดช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะในเหตุการณ์ในเดือนเมษายน พุทธศักราช 2524 ช่วยยืนยันความเป็นแหล่งพักพิงและสะสมอำนาจทางการเมืองของนครราชสีมาที่ยังคงดำรงอยู่ต่อมาอย่างต่อเนื่อง (กองบรรณาธิการสยามใหม่. 2524 : 24-25)

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปใน พุทธศักราช 2531 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีของกลุ่มราชครูและหัวหน้าพรรคชาติไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่สมาชิกได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด ในยุคนั้น ได้เป็นนายกรัฐมนตรีกลายเป็นแรงกระตุ้นทางการเมือง

ในยุคปัจจุบัน การเคลื่อนไหวทางการเมืองหลาย ๆ เรื่องถูกจับตามองมาขงนครราชสีมา และไม่เพียงแต่นักการเมืองอาชีพ แม้แต่จากกลุ่มพลังมวลชนอีกหลาย ๆ กลุ่มได้แวะเวียนมาใช้ นครราชสีมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนอย่างน่าจับตาอย่างยิ่ง

การศึกษา

พัฒนาการทางการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมา

จากการศึกษาเอกสารเรื่องประวัติการศึกษาของเมืองนครราชสีมา รายงานการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาสมบูรณ์แบบจังหวัดนครราชสีมา เอกสารเรื่องศักยภาพชุมชนอีสาน ข้อมูลสภาพทั่วไปทางสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดนครราชสีมา และสถิติข้อมูลทางการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา ปีการศึกษา 2540 เล่ม 1-2 สรุปได้ว่า พัฒนาการทางการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมา จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ในเขตจังหวัดอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะบริบททางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของภาวะแวดล้อมและทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการผลิต ทำให้เกิดผลต่อเนื่องมายังสังคมในพื้นที่พัฒนาการทางการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมา สามารถแบ่งระยะการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น (ก่อน พ.ศ. 2449) ระยะที่ 2 การจัดการศึกษาตามนโยบายของส่วนกลาง มีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น (ก่อน พ.ศ. 2449) เป็นการจัดการศึกษาตามศักยภาพของชุมชนและบุคคล ดังที่ปรากฏในการศึกษาศักยภาพของชุมชนอีสานว่า “การเรียนรู้ในสมัยก่อนเป็นขบวนการซึมซับความรู้ที่สัมพันธ์กับการทำมาหากิน การรักษาพยาบาล การครองเรือนและขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน คนรุ่นใหม่ ๆ แทบไม่รู้สึกรู้ว่าตนมีภาระที่จะต้องเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เนื่องจากสิ่งที่จะเรียนรู้เป็นวิถีชีวิตของเขา..แหล่งความรู้ก็อยู่ภายในชุมชน เช่น พ่อ แม่ ญาติผู้มีอาวุโส วัค ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ได้แก่ หมอธรรมชาติ หมอพื้นบ้าน ใช้วิธีการสอนด้วยนิทานคำกลอน ไบลาจจารึก คำรายาและการลงมือปฏิบัติจริงระหว่างผู้เรียนและผู้สอนเกิดความผูกพันทางจิตใจที่ลึกซึ้ง ทำให้ชีวิตของคนในชุมชนมีความผูกพันซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง

จากประวัติของอำมาตย์โท พระยาราชสีมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์) ที่กล่าวว่า “นับย้อนไปก่อน พ.ศ. 2449 นครราชสีมายังเป็นชนบทที่ทุรกันดารมาก หนทางติดต่อกับกรุงเทพฯ ก็มีทางรถไฟเพียงสายเดียว เรื่องของการจัดการศึกษาเป็นเรื่องของพระคือ มีพระเป็นครู ทั้งมณฑลนครราชสีมามีโรงเรียนอยู่โรงเรียนเดียวคือ โรงเรียนที่เจ้าคณะมณฑลจัดตั้งขึ้นที่วัดกลาง (วัดพระนารายณ์มหาราช) มีนักเรียน 31 คน มีครู 2 คน และมีพระช่วยสอนโดยไม่ได้รับเงินเดือนหรือนิคมกัณฑ์แต่อย่างใด” (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา. 2525 : 34-35) แสดงว่าในช่วงเวลา ก่อนที่ส่วนกลางจะมาเป็นผู้วางรากฐานการศึกษาในมณฑลนครราชสีมา นั้น ท้องถิ่นได้จัดการศึกษาเป็นระบบโรงเรียนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

เท่าที่กล่าวมาแล้วแสดงว่า ในช่วงก่อนมีธรรมการมณฑลจากส่วนกลางมาดำเนินการนั้น คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการศึกษาตามศักยภาพของชุมชน มีทั้งการศึกษาที่เป็นรูปแบบโรงเรียนซึ่งจัดขึ้นที่วัดและการศึกษาภายในชุมชน ซึ่งในขณะที่จำนวนประชากรยังมีน้อย ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ยังอุดมสมบูรณ์พอเพียงต่อการผลิตในระบบเศรษฐกิจ แบบการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันในชุมชน การจัดการศึกษาดังกล่าวย่อมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ระยะที่ 2 การจัดการศึกษาคมนโยบายของส่วนกลาง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2449 ซึ่งมีนายทวย กนิษฐานนท์ (อำมาตย์โทพระยาราชสีมาจารย์) นายตรวจการศึกษาแขวงบางกอกน้อย ธนบุรี ได้รับการคัดเลือกจากเจ้าพระยา พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการสมัยนั้น ให้มาเป็นผู้วางรากฐานทางการศึกษาให้แก่ มณฑลนครราชสีมา ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุม 9 เมือง คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี สุรินทร์ และศรีสะเกษ ในตำแหน่งว่าที่ธรรมการมณฑล ต่อมาใน พ.ศ. 2451 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นธรรมการมณฑล ตลอดช่วงเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ระหว่าง พ.ศ. 2449-2479 นั้น การจัดการศึกษาได้ดำเนินการไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าโครงการศึกษาประกาศใช้เรียงตามลำดับดังนี้ โครงการศึกษา พ.ศ.2441, 2445, 2450, 2452, 2456, 2458 และ พ.ศ. 2464 และต่อกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ดังจะเห็นได้จากการเริ่มมีการจัดระเบียบการศึกษาให้สอดคล้องกับภาคกลาง โดยส่งนายสุข อาสนนันทน์ (ต่อมาเป็นรองอำมาตย์เอก ขุนกัลยาณเวทย์) มาเป็นครูใหญ่ของโรงเรียนประจำมณฑล ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าเป็นโรงเรียนตัวอย่างเมื่อ 1 มิถุนายน 2455 ครูใหญ่ได้วางระเบียบงานทั้งฝ่ายธุรการและวิชาการ มีทะเบียนนักเรียน บัญชีเรียกชื่อ ฯลฯ จัดชั้นนักเรียนเป็นชั้นประถม มัธยม ตามความรู้ความสามารถ จัดตำแหน่งครู มีอัตราเงินเดือน เป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนอื่นที่จะเปิดใหม่ในมณฑลนครราชสีมา จึงได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนตัวอย่าง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2457 ได้เปิดสอนการฝึกหัดครูมูลเป็นครั้งแรก ในโรงเรียนตัวอย่าง โดยคัดเลือกนักเรียนเรียนดีที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 3 แล้วเข้าเรียน ได้รับเงินบำรุงเดือนละ 5 บาท สถาบันการศึกษาแห่งนี้ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ไปตามความต้องการของท้องถิ่น จนมาเป็นสถาบันราชภัฏนครราชสีมาในปัจจุบัน

นอกจากการสอนฝึกหัดครูเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู ซึ่งทำให้การดำเนินงานตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2464 เป็นไปอย่างล่าช้าแล้ว พระราชสีมาจารย์ได้ให้กำเนิดโรงเรียน ทั้งสายสามัญและอาชีพจำนวนมากในมณฑลนครราชสีมา รวมทั้งโรงเรียนประจำจังหวัดนครราชสีมา เช่น โรงเรียนสุขานารี โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย โรงเรียนวัดสามัคคี ในอำเภอต่าง ๆ ค่อย ๆ มีโรงเรียนประจำอำเภอและโรงเรียนประชาบาลขึ้น ในสายอาชีพมีโรงเรียนกสิกรรมและโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรม ซึ่งต่อมาเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาและโรงเรียนการช่าง

โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัดนครราชสีมา ได้มีการปรับเปลี่ยนโยกย้ายสถานที่และรูปแบบการให้บริการทางการศึกษาไปตามนโยบายของส่วนกลางและความต้องการของท้องถิ่นอยู่ตลอดเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละโรงเรียนไว้ เช่น โรงเรียนสุรนารีวิทยา ซึ่งตั้งเมื่อ 18 พฤษภาคม 2468 เดิมชื่อ โรงเรียนประจำจังหวัด อยู่ในวัดสุทธจินดา เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมูล (เด็กเล็ก) ชั้นประถมถึงชั้นมัธยม จัดสอนแบบสหศึกษาในชั้นมูลและชั้นประถม เมื่อขึ้นชั้นมัธยมนักเรียนชายก็แยกไปเรียนโรงเรียนประจำมณฑล (โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. 2475 เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนสุรนารีวิทยา ในปี 2493 ย้ายมาอยู่ที่ตั้งปัจจุบัน ใน พ.ศ. 2502 ม.ถ.ปิ่น มาลากุล ปลัดกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น ได้ประชุมข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและศึกษานิเทศการจังหวัดต่าง ๆ ที่นครราชสีมา ที่ประชุมตกลงเลือกให้โรงเรียนดำเนินโครงการโรงเรียนแบบประสม จัดสอนวิชาชีพกับวิชาสามัญในโรงเรียนเดียวกัน หลักสูตรยึดหยุ่นได้ตามความถนัดและความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองและท้องถิ่น เมื่อจบหลักสูตรแล้วจะเป็นประโยชน์มากที่สุดทั้งผู้ที่ศึกษาต่อหรือออกไปประกอบอาชีพ ในปัจจุบันนี้ โรงเรียนสุรนารีวิทยายังเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดส่วนกลาง กองมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา แต่เปิดสอนสายวิชาชีพในชั้นมัธยมปลายด้วย

ปัจจุบัน จังหวัดนครราชสีมามีสถานศึกษาที่ให้บริการการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับก่อนการประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญา ปริญญาตรีไปจนถึงปริญญาเอก นอกจากนี้ยังมีการศึกษานอกระบบโรงเรียนอีกหลายรูปแบบ หน่วยงานที่ให้บริการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนหลากหลาย ทำให้ผู้ใช้บริการมีโอกาสเลือกได้ตามความต้องการทั้งผู้ที่เป็นฆราวาสและบุคลากรทางศาสนา ทั้งนี้เพราะภาครัฐและเอกชนได้ระดมทุนและสรรพกำลังในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั้งในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอื่น ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ยุคที่ 1 มาจนถึงยุคปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนบริการทางการศึกษาให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับบริบทของจังหวัดมาอย่างต่อเนื่อง

สภาพการณ์ทางการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน

สภาพการณ์ทางการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน จากสถิติข้อมูลทางการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา ปีการศึกษา 2540 ของสำนักงานศึกษานิเทศจังหวัดนครราชสีมา จากความครอบคลุมกลุ่มประชากรในวัยเรียนในแต่ละระดับการศึกษา ความครอบคลุมพื้นที่ในการให้บริการทางการศึกษาและความหลากหลายของสถานศึกษาที่ให้บริการ พบว่ามีลักษณะดังนี้

ความครอบคลุมกลุ่มประชากรวัยเรียน จากสถิติข้อมูลทางการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา ปีการศึกษา 2540 มี 12 หน่วยงาน ที่ระดมทรัพยากร

มาให้การศึกษาแก่ประชาชน มีนักเรียนรวม 526,970 คน คิดเป็นร้อยละ 65.69 ของประชากรอายุ 3-21 ปี ซึ่งมีอยู่ 802,236 คน สปช. เป็นหน่วยงานที่มีร้อยละของนักเรียนสูงสุดคือ ร้อยละ 60.56 รองลงไปคือกรมสามัญศึกษา ร้อยละ 20.03 และสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ร้อยละ 9.09 ซึ่งมีส่วนในการจัดการศึกษาเกือบทุกระดับชั้น จากประวัติของพระยาราชเสมาจารย์ที่ก่อตั้งโรงเรียนนวมิยวาทวิทยา กล่าวได้ว่าภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของจังหวัดมาโดยตลอดปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลที่เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรี 7 หลักสูตร 21 สาขาวิชา

ในการคำนวณร้อยละของนักเรียนต่อประชากรวัยเรียนครั้งนี้ **ไม่ได้รวม**จำนวนนักเรียนของการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีจำนวนมากถึง 21,173 คน และจำนวนนักศึกษาที่อยู่ในโครงการจัดการศึกษาสำหรับบุคลากรประจำการ และโครงการศึกษาสำหรับปวงชนของสถาบันราชภัฏนครราชสีมา ซึ่งเรียนนอกเวลาราชการปกติอีก 6,572 คน ซึ่งถ้ารวมด้วยแล้ว จำนวนร้อยละของนักเรียนในบางระดับจะสูงขึ้นมาก สาเหตุที่ไม่ได้นำมารวมด้วย เพราะมีส่วนหนึ่งที่เรียนควบคู่ทั้งในระบบโรงเรียนและเป็นนักเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนด้วย และบางกลุ่มที่เป็นนักเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพจะมีอายุต่างจากผู้ที่อยู่ในระบบโรงเรียนมาก ถ้านำมารวมด้วยจะทำให้อัตราส่วนร้อยละของประชากรวัยเรียนคิดไปมากกว่านักเรียนของกรมการศาสนา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจำนวนนักเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและสถาบันราชภัฏเป็นข้อมูลบ่งชี้ว่า มีประชากรกลุ่มที่สนใจเข้ารับการศึกษาคู่ไปกับการทำงาน ซึ่งมีทั้งผู้เรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายในหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถาบันราชภัฏนครราชสีมา กล่าวได้ว่าบริการทางการศึกษาที่มีอยู่ขณะนี้ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

เมื่อนำอัตราส่วนร้อยละของนักเรียนต่อประชากรวัยเรียนในแต่ละระดับมาเปรียบเทียบกับเป้าหมาย ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544) เพื่อมองภาพรวมความครอบคลุมการได้รับบริการทางการศึกษาของประชากรวัยเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับคือ ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา ในแต่ละระดับมีช่วงอายุและสถานการณ์ปัจจุบัน โดยใช้ข้อมูลปีการศึกษา 2540 เปรียบเทียบกับเป้าหมาย ในปี พ.ศ. 2544 ได้

จะเห็นว่าอัตราส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งรวมนักเรียน ปวช. ด้วยนั้น มีอัตราส่วนร้อยละต่ำกว่าเป้าหมายมากกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับก่อนประถมศึกษา และที่น่าสังเกตคือ อัตราส่วนร้อยละของนักเรียนระดับประถมศึกษาสูงถึง 105.33 ทั้งนี้ เพราะร้อยละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ไม่ได้เลื่อนชั้นเท่ากับ 2.288¹⁵ และจากข้อมูลของเขตการศึกษา 11 พบว่าร้อยละของนักเรียนที่ไม่ได้เลื่อนชั้นทุกระดับเฉลี่ยแล้วเท่ากับร้อยละ 2.502 ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของเขตการศึกษา 11 ซึ่งเท่ากับร้อยละ 3.188 แต่ก็สูงกว่าจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ

ความครอบคลุมพื้นที่ในการให้บริการทางการศึกษา ในปีการศึกษา 2540 มีสถานศึกษา 1,619 แห่ง สังกัด สปช. มีมากที่สุด คือ 1,360 แห่ง (ร้อยละ 84.00) ของทั้งหมด รองลงไปเป็นสถานศึกษา สังกัด ศส. 104 แห่ง (ร้อยละ 6.42) และสังกัด ศช. 82 แห่ง (ร้อยละ 5.06) นอกจากนี้ยังมีวัดอีก 1,853 วัด ในจำนวนนี้เป็นวัดที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สอนในระดับมัธยมศึกษา 16 วัด มีภิกษุสามเณรเป็นนักเรียนรวม 2,457 รูป

จำนวนสถานศึกษาและศาสนสถานที่เกี่ยวข้องอยู่ในอำเภอและกิ่งอำเภอมีความสัมพันธ์กับจำนวนนักเรียนสูงโดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหพันธ์เท่ากับ 0.89 และ 0.88 ตามลำดับ และจำนวนนักเรียนและจำนวนประชากร 3-21 ปี มีความสัมพันธ์กันสูงมาก ($R = 0.90$) แสดงว่า จำนวนสถานศึกษาที่มีอยู่สอดคล้องกับจำนวนประชากรวัยเรียน โดยเฉพาะสถานศึกษาสังกัด ศส. และ ศช. ในแต่ละอำเภอและกิ่งอำเภอจะมีค่าความสัมพันธ์กับจำนวนประชากรวัยเรียนสูงกว่าจำนวนสถานศึกษาสังกัด สปช. ทั้งนี้เป็นเพราะสถานศึกษาสังกัด สปช. ให้บริการการศึกษาภาคบังคับจึงมีการกระจายการให้บริการไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ให้เด็กสามารถเดินทางมาเรียนในระยะทางที่ใกล้และสะดวกที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โรงเรียนสังกัด สปช. หลายแห่งจึงเป็นโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ใกล้กันในพื้นที่ที่การคมนาคมไม่สะดวก เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น ประกอบกับจำนวนประชากรวัยเรียนลดลง จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องยุบโรงเรียนขนาดเล็กลงเพื่อการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของชุมชน

ผลจากการวิจัยของ เรืองกิตติ์ เหลืองสกุลทอง (2525 : ช-ง) พบว่า ชุมชนในเขตจังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ มีความต้องการในการรับบริการทางด้านความรู้เพื่อเศรษฐกิจ อาชีพและการเกษตรมากที่สุด รองลงไปคือ ความรู้เพื่อสุขภาพ อนามัยและครอบครัว ความรู้ทั่วไปและความรู้เพื่อการเมืองการปกครอง และพบว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชน ส่งผลต่อความต้องการรับบริการในด้านความรู้ทั่วไป ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัย และความรู้ทางด้านการเมืองและการปกครอง กล่าวได้ว่า ชุมชนมองเป้าหมายของการศึกษาในเรื่องของเศรษฐกิจอาชีพมากกว่าเรื่องอื่น สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนมีผลต่อความต้องการรับบริการทางการศึกษาที่ต่างกัน ในแต่ละระดับคือ ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอุดมศึกษา ซึ่งจะได้นำกล่าวต่อไปเป็นลำดับ ดังนี้

การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาในลักษณะของการเตรียมและพัฒนาความพร้อมของเด็ก ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพและสังคม เพื่อรับการศึกษาในระดับต่อไป ซึ่งในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ให้แนวทางการจัดการศึกษาไว้ว่า

จะขยายการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยให้กว้างขวาง โดยให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนของรัฐและท้องถิ่นจัดบริการเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กอย่างน้อย 1 ปีก่อนเข้าเรียนประถมศึกษา

ในปี 2523 จังหวัดนครราชสีมามีเด็กอนุบาลและเด็กเล็กอยู่ 8,519 คน ร้อยละ 62.95 อยู่ในสถานศึกษาเอกชน ต่อมาในปี 2533 มีนักเรียนระดับนี้ 48,720 คน อยู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ร้อยละ 21.34 เทศบาล ร้อยละ 1.12 และ สปช. ร้อยละ 77.54 อัตราส่วนครู : นักเรียนอยู่ระหว่าง 25.32 คน แสดงให้เห็นแนวโน้มที่ดีขึ้นของการให้บริการทางการศึกษาระดับนี้ โดยเฉพาะการกระจายร้อยละของนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาสังกัด สปช. ซึ่งบ่งชี้ถึงการกระจายบริการการศึกษาออกไปสู่เด็กก่อนระดับประถมศึกษาในชนบท สำหรับในปี 2540 นั้น จากตารางที่ 1 นักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 97,847 คน ร้อยละ 84.54 ของประชากรอายุ 3-5 ปี มีหน่วยงานที่ให้บริการ 7 หน่วยงานคือ สถานศึกษาสังกัด สปช. มีนักเรียนมากที่สุดคือ ร้อยละ 75.52 รองลงไปคือ สถานศึกษาสังกัด สปช. มีนักเรียนมากที่สุดคือร้อยละ 75.52 รองลงไปคือ สำนักงานการศึกษาเอกชน ร้อยละ 15.52 กรมพัฒนาชุมชน ร้อยละ 7.05 ที่เหลืออีกร้อยละ 1.91 อยู่ในสถานศึกษาของเทศบาลศึกษา กรมการศาสนา สถาบันราชภัฏนครราชสีมาและกรมสามัญศึกษา โดยลักษณะแนวโน้มที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นไปได้ที่การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา จะครอบคลุมประชากรอายุ 3-5 ปีได้ถึงร้อยละ 90 ในปี 2544 แต่อาจจะมีกรณีที่เกิดปัญหาความชะงักได้ เพราะบางหน่วยงานถูกตัดงบประมาณด้านนี้ลงไปมาก ขณะเดียวกันผู้ปกครองส่วนหนึ่งมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การว่างงานของผู้ปกครองจะมีผลทำให้ต้องการลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ เพราะที่ผ่านมาเด็กกลุ่มนี้เข้ารับการบริการจากสถานศึกษาเนื่องจากผู้ปกครองต้องทำงานไม่สามารถเลี้ยงดูได้เอง จำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาจากสาเหตุนี้ด้วยสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กที่ได้รับการศึกษาก่อนประถมศึกษา มีพัฒนาการทุกด้านดีกว่าเมื่อเข้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา

การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 แต่อยู่ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมของท้องถิ่นด้วย จึงมีการวิจัยพบว่าในบางชุมชนล่าช้าไปถึงปี 2511 (สถาบันวิจัยและพัฒนา. 2534 : 185) ในปี พ.ศ. 2523 มีนักเรียนระดับนี้ 326,347 คน ร้อยละ 93.99 อยู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ร้อยละ 4.10 อยู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ร้อยละ 1.91 และเทศบาลอีกร้อยละ 0.49 ศึกษาอยู่ในหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน แสดงว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับมีความสนใจที่จะรับการศึกษาระดับนี้ในระยะเวลาต่อมา

สำหรับในปีการศึกษา 2540 มีนักเรียน 240,772 คน เป็นนักเรียนในสถานศึกษาสังกัด สปช. มากที่สุดคือ ร้อยละ 89.26 รองลงไปคือ สถานศึกษาสังกัด สช. ร้อยละ 6.63 และเทศบาล ร้อยละ 2.55 ที่เหลือ 1.56 ดังตารางที่ 4 แสดงว่าสถานศึกษาในสังกัดของ สปช. เป็นผู้ให้บริการแก่นักเรียนระดับประถมศึกษามากที่สุด เพราะฉะนั้นคุณภาพของการศึกษาดังกล่าวจึงขึ้นพื้นฐานของ

ประชากรไทยในอนาคต ขึ้นอยู่กับคุณภาพการให้บริการของ สปช. ในภาพรวม อัตราส่วนนักเรียนต่อครูเท่ากับ 19.6 และนักเรียนต่อห้องเท่ากับ 21.9 จัดว่าต่ำกว่าเกณฑ์ แต่คงมีปัญหาเรื่องการกระจายของครูอยู่บ้างในบางโรงเรียน

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถและทักษะต่อจากระดับประถมศึกษาให้ผู้เรียนได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจและความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพตลอดจนมีความสามารถในการประกอบกิจการและอาชีพตามวัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2523 ถึง 2533 จำนวนนักเรียนมัธยมศึกษามีแนวโน้มขึ้นลงไม่แน่นอน เช่นเดียวกับอัตราส่วนร้อยละของนักเรียนที่จบการศึกษารชั้น ป.6 ที่เข้าเรียน ม.1 ในปี 2523 - 2533 ก็ขึ้นลงไม่แน่นอนด้วย แต่หลังจากมีโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งในระยะแรกเป็นโครงการนำร่องเริ่มโดยกรมสามัญศึกษาในปี 2530 และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2523 ทำให้อัตราการเรียนต่อ ม.1 เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากร้อยละ 37.25 ในปี พ.ศ. 2523 และร้อยละ 42.06 ในปี 2534-2540 กล่าวได้ว่าโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นบริการทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ผลจากการวิจัยของรัตนา รุจิรกุล และวิวัฒน์ วัชรศิริ (2537 : 6-7) พบประเด็นสำคัญในการศึกษา ดังนี้

1. ความแตกต่างของผู้จบ ม.3 และ ป. 6 จากการสัมภาษณ์นักเรียน ผู้ปกครองชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้จบ ม.3 มีพัฒนาการและวุฒิภาวะทุกด้านสูงกว่าผู้ที่จบ ป.6 ในวัยเดียวกัน เช่น การพูด การมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การแก้ปัญหา แสดงว่ามีการตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นกำลังของชาติได้ดี โดยเฉพาะการที่ผู้จบ ม.3 มีโอกาสในการเลือกที่ศึกษาต่อหรือเลือกการประกอบอาชีพที่ดีกว่า

2. คุณภาพการจัดการศึกษาตามความคิดเห็นของเด็ก ครอบครัว และชุมชน เด็กที่จบ ป.6 ในเขตบริการของโรงเรียน มีแนวโน้มที่จะต้องการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษามากขึ้น เพื่อเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นหรือเพื่อใช้วุฒิ ม.3 ในการเข้าสู่ตลาดแรงงานนอกการเกษตร จากการที่มีผู้จบ ม.3 จากโรงเรียนประถมขยายโอกาสทางการศึกษาสอบเรียนต่อในระดับที่สูงกว่า ม.3 ได้และใช้วุฒิ ม.3 ในการสมัครเข้าทำงานได้ค่าตอบแทนสูงกว่าวุฒิ ป.6 ทำให้เด็ก ครอบครัวและชุมชน มีความคิดเห็นว่าการเปิดโรงเรียนประถมขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นการตอบสนองที่ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ

ในสภาพปัจจุบัน โรงเรียนประถมขยายโอกาสมีความพร้อมในการให้บริการการศึกษาระดับมัศึกษาน้อยกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาซึ่งเป็นความเห็นที่ตรงกันทั้งผู้บริหารระดับสูงกว่าโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครู และผู้ปกครอง ดังนั้น นักเรียนที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจสังคมและสติปัญญาจึงเลือกเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ส่วนที่เหลือ

จึงเลือกเรียนในโรงเรียนประถมขยายโอกาส ซึ่งก็ทำให้ผู้เรียนมีวุฒิ ม.3 ได้เช่นเดียวกัน มีโอกาสศึกษาต่อหรือเข้าสู่ตลาดแรงงานได้เช่นเดียวกัน การมีโรงเรียนประถมขยายโอกาสจึงตอบสนองความต้องการและความคาดหวัง และเป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่เคยด้อยโอกาสในเขตบริการของโรงเรียนประถมศึกษา

จะเห็นว่าในปีการศึกษา 2540 มี 7 หน่วยงานที่ให้บริการการศึกษาระดับนี้ กล่าวได้ว่า ผู้ใช้บริการมีโอกาเลือกได้มากกว่าการศึกษาระดับอื่น นอกจากสายสามัญแล้ว ยังมีสายอาชีพให้เลือกเรียนคือ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมของกรมศาสนา แผนกสามัญศึกษาซึ่งบางโรงเรียนเปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ใน อำเภอเมือง สูงเนิน โนนสูง ปักธงชัย เฉลิมพระเกียรติ ประทาย พิมาย คำนวนทด ห้วยแถลง จักราช และอำเภอปากช่อง สำหรับแผนกธรรมะและแผนกบาลี ก็เป็นการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่ง

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อให้เพียงพอต่อการประกอบกิจการงานและอาชีพที่ตนถนัดทั้งอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการประกอบกิจการงานและอาชีพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข แนวโน้ม จำนวนนักเรียนและอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2527 ถึง 2540 สูงกว่าร้อยละ 70 ทุกปีการศึกษา ทั้งนี้เป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงานซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สำคัญของผู้รับบริการและชุมชน จะเห็นว่า สัดส่วนการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญยังมีมากกว่าร้อยละ 50 แม้ว่าจะมีสายอาชีพให้เลือกจำนวนมาก เช่น สถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา จำนวน 12 แห่งในอำเภอเมือง คำนวนทด บัวใหญ่ พิมาย สีคิ้วและอำเภอปากช่อง สถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชนกระจายอยู่ใน 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง ปากช่องและอำเภอบัวใหญ่ รวมทั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา และบางสาขาวิชาของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลด้วย การมีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของกรมศาสนาก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของประชากร

การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาต่อจากระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในปีการศึกษา 2540 สถานศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาที่เปิดสอนมีทั้งภาครัฐและเอกชน เปิดสอนตั้งแต่ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก จากตาราง 1 มีสถานศึกษาให้เลือกหลายแห่ง เช่น สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันราชภัฏ มหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลและสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ในระดับปริญญาตรีอัตราส่วนร้อยละของนักศึกษา ในสถาบันราชภัฏสูงที่สุดคือร้อยละ 35.39 (ไม่รวมนักศึกษา กศ.บป. อีก 6,572 คน) รองลงไปคือ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีอีกร้อยละ 29.33 และ 28.47 ตามลำดับ อีกร้อยละ 1.444 คือ

พระภิกษุและสามเณรในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนในระดับปริญญาโทนั้น เป็นนักศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ที่เป็นภาครัฐร้อยละ 72.9 และเอกชน 27.1 ในระดับปริญญาเอก ขณะนี้มีที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีเพียงแห่งเดียวมีนักศึกษา 17 คน

สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาทั้งของรัฐและเอกชน มีเขตบริการครอบคลุมหลายจังหวัด ทั้งจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดในภาคอื่น เปิดสอนฝึกหัดครู เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในสมัยเริ่มแรกของการเปิดสอนการฝึกหัดครู เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในสมัยเริ่มแรกของการเปิดสอนการฝึกหัดครู

การศึกษาของประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา จัดได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีกว่าหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากศักยภาพในเรื่องที่ตั้งของจังหวัดที่เป็นประตูเชื่อมโยงระหว่างส่วนกลางกับจังหวัดอื่น ๆ ในภูมิภาคในภูมิภาค แต่ส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งน่าจะมาจากศักยภาพในเรื่องที่ตั้งของจังหวัดที่เป็นประตูเชื่อมโยงระหว่างส่วนกลางกับจังหวัดอื่น ๆ ในภูมิภาคและภูมิภาค แต่ส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งน่าจะมาจากศักยภาพของบุคคลที่อยู่ในชุมชนของจังหวัดด้วย

อย่างไรก็ตาม ในสภาวะการณ์ที่ผ่านมาจะพบว่า สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ และท้องถิ่นมีผลกระทบต่อสภาวะทางการศึกษาของประชากรในจังหวัดนครราชสีมา มากกว่าจังหวัดอื่นในภูมิภาคด้วยเช่นกัน ประกอบกับการที่เป็นจังหวัดซึ่งมีอัตราการย้ายถิ่นของประชากรสูงมาก ปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาของประชาชนในจังหวัดมากตามไปด้วย ประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ เรื่องของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจของผู้รับบริการการศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดนครราชสีมา

การสาธารณสุข

จังหวัดนครราชสีมาเป็นที่ตั้งของเมืองและชุมชนโบราณมากมาย หลักฐานทางด้านสาธารณสุข สามารถศึกษาย้อนหลังพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งปรากฏสิ่งก่อสร้างที่เป็นอโรคยาศาลสำคัญคือ ธรรมศาลา บริเวณปราสาทหินพิมาย สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ระหว่าง ปี พ.ศ. 1724 – พ.ศ. 1763 ว่าได้ทรงสร้างที่พัก (ธรรมศาลา) ซึ่งใช้เป็นอโรคยาศาลด้วยไว้ 17 แห่ง ระหว่างเส้นทางจากเมืองพิมายไปยังอาณาจักรขอม (ธวัช ปุณโณทก. 2532 : 136-137) นอกจากนี้ยังมีปราสาทที่มีอโรคยาศาลในเขตจังหวัดนครราชสีมาคือ ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย สำหรับการสาธารณสุขในปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มการแพทย์พื้นบ้านและกลุ่มการแพทย์แผนปัจจุบัน

1. การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์พื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมาที่มีการให้บริการมีดังนี้

1.1 หมอไสยศาสตร์ คือหมอที่ทำหน้าที่ในลักษณะต่าง ๆ เช่นหมอมอ เป็นหมอดูฤกษ์ยาม ทำนายโชคชะตาหรือของหาย บางท้องถิ่นเรียกว่า หมอดำรา หรือหมอดู หมอจ้ำเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบวงสรวงสังเวยผีหรือเทวดาประจำหมู่บ้าน หมอขวัญ จะมีหน้าที่เรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่างกายตามปกติ หมอสะเคาะเคราะห์หรือหมอเสียเคราะห์เป็นผู้ประกอบพิธีแก้ไขเหตุการณ์ไม่ดีให้หันไปจากผู้มีเคราะห์ต่าง ๆ หมอผีเป็นผู้ใช้เวทมนตร์คาถาขับไล่ภูตผีให้ออกจากร่างกายของคนไข้ หมอมนต์เป็นผู้รักษากระดูกแตกหักด้วยมนต์และสมุนไพร หมอดำผีฟ้า เป็นผู้รักษาผู้ป่วยวิธีสุดท้าย โดยหมอจะร้องรำไปรอบผู้ป่วย

1.2 หมอยา จากการศึกษาของบุญช่วย ปิยวิทย์ (2532 : 36) แสดงว่าจังหวัดนครราชสีมา มีการรักษาโดยแพทย์แผนโบราณมากกว่าหนึ่งร้อยปีมาแล้ว กุสุมา ชูศิลป์ และคณะ : (2532) ได้สำรวจแพทย์แผนโบราณ และหมอยาพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา 297 หมู่บ้าน พบว่ามีจำนวนหมอพื้นบ้าน 999 คน คิดเป็น 3.4 คนต่อหมู่บ้าน และมีจำนวนหมอพื้นบ้าน 1 คนต่อประชากร 242.1 ประชากร นอกจากนี้ยังพบว่าหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นหมอธรรม 141 (14.1) หมอทรง 91 (9.1) หมอผี 314 (31.4) หมอยา 276 (27.6) และอื่น ๆ 177

ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมายังมีแพทย์แผนไทยที่ยังคงรักษาการเจ็บป่วยให้แก่ประชาชนที่มีชื่อเสียงได้แก่

1. นายเพชร	คำเหล็ก	ประเภทยาสมุนไพร
2. นายบุญ	ศรีชุม	ประเภทหมอดำผีฟ้า
3. นายถม	ชายกลาง	ประเภทรักษากระดูกหัก
4. นายน้อย	บรรคาศักดิ์	ประเภทรักษากระดูกหัก
5. นางนงลักษณ์	ศรีศักดิ์นอก	ประเภทหมอนวด

2. การแพทย์แผนปัจจุบัน จากรายงานของฝ่ายวิชาการโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา (2540) กล่าวถึงการแพทย์แผนปัจจุบันว่า จังหวัดนครราชสีมาได้เริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลขึ้นเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2452 จำนวน 2 แห่ง คือ โรงพยาบาลสุขาภิบาล แห่งที่ 1 ตั้งอยู่ถนนโพธิ์กลาง อำเภอเมือง รับรักษาโรคทั่วไป และโรงพยาบาลสุขาภิบาลแห่งที่ 2 ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนหม่อม อำเภอเมือง รับรักษาเฉพาะผู้ป่วยโรคติดต่อ ต่อมาได้ย้ายโรงพยาบาลสุขาภิบาลที่ 1 มารวมอยู่ที่โรงพยาบาลสุขาภิบาลแห่งที่ 2

ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2487 ได้จัดตั้งเทศบาลเมืองนครราชสีมา จึงโอนกิจการของโรงพยาบาลสุขาภิบาลไปสังกัดเทศบาลเมืองนครราชสีมาเรียกว่า โรงพยาบาลเทศบาลนครราชสีมา และทางการได้โอนกิจการของโรงพยาบาลเทศบาลเมือง ไปสังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2497 เรียกชื่อใหม่ว่า โรงพยาบาลเมืองนครราชสีมา ซึ่งจัดเป็นโรงพยาบาลระดับจังหวัด

ปี 2498 กระทรวงสาธารณสุขได้จัดตั้ง โรงพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยขึ้นในสังกัดโรงพยาบาลแห่งนี้ โดยทำหน้าที่ผลิตบุคลากรสายการพยาบาลออกไปเป็นจำนวนมาก จนถึงปี 2518 จึงยกฐานะขึ้นเป็นวิทยาลัยพยาบาลนครราชสีมา และโอนไปสังกัดกองงานวิทยาลัยพยาบาล ส่วนโรงพยาบาลนครราชสีมาได้โอนไปสังกัด กองโรงพยาบาลภูมิภาค สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ปี 2517 กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายในการจัดตั้งโรงพยาบาลนครราชสีมาได้รับการพิจารณาจัดตั้งเป็นโรงพยาบาลศูนย์แห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเริ่มดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่ปี 2519 จนถึงปัจจุบัน

3. ข้อมูลสาธารณสุขในปัจจุบัน การสาธารณสุขในปัจจุบันของจังหวัดนครราชสีมา มีข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน มีข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สถานบริการ

1. สถานบริการสาธารณสุข (ระดับเขต) มีหน่วยงานดังต่อไปนี้

1.1 สำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 5

- ศูนย์กามโรค	1	ศูนย์
- ศูนย์วัณโรค	1	ศูนย์
- ศูนย์โรคเรื้อน	1	ศูนย์

1.2 ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ เขต 5

1.3 ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 5

- โรงพยาบาลแม่และเด็ก	1	แห่ง
-----------------------	---	------

2. สถานบริการสาธารณสุข (ราชการบริหารส่วนภูมิภาค)

2.1 โรงพยาบาลศูนย์ (1005 เตียง)	1	แห่ง
---------------------------------	---	------

2.2 โรงพยาบาลจิตเวช (300 เตียง)	1	แห่ง
---------------------------------	---	------

2.3 โรงพยาบาลชุมชน

ขนาด 120	2	แห่ง
----------	---	------

ขนาด 90	3	แห่ง
---------	---	------

ขนาด 60	8	แห่ง
---------	---	------

ขนาด 30	10	แห่ง
---------	----	------

ขนาด 10	1	แห่ง
---------	---	------

2.4 สถานีอนามัย

ขนาดใหญ่	68	แห่ง
----------	----	------

ขนาดทั่วไป	227	แห่ง
------------	-----	------

2.5 ศูนย์แพทย์ชุมชนเมือง	2	แห่ง
--------------------------	---	------

3. สถานบริการสาธารณสุข (สังกัดกระทรวงกลาโหม)

3.1 โรงพยาบาลค่ายสุรนารี (400 เตียง)	1	แห่ง
--------------------------------------	---	------

3.2 โรงพยาบาลกองบิน (300 เตียง)	1	แห่ง
---------------------------------	---	------

4. สถานบริการสาธารณสุข (สังกัดสภากาชาดไทย)

4.1 สถานีกาชาดที่ 4	1	แห่ง
---------------------	---	------

5. สถานบริการสาธารณสุข (สังกัดกระทรวงมหาดไทย)

5.1 กองอนามัยและสิ่งแวดล้อม	1	แห่ง
-----------------------------	---	------

5.2 สาธารณสุขทุ่งสว่าง	1	แห่ง
------------------------	---	------

5.3 สาธารณสุขสวนพริกไทย	1	แห่ง
-------------------------	---	------

6. สถานบริการสาธารณสุข (ภาคเอกชน)

6.1 โรงพยาบาลเอกชน (400 เตียง)	11	แห่ง
6.2 คลินิกแพทย์	104	แห่ง
6.3 คลินิกทันตกรรม	40	แห่ง
6.4 สถานพยาบาลผดุงครรภ์	165	แห่ง
6.5 เทคนิคการแพทย์	3	แห่ง
6.6 กายภาพบำบัด	1	แห่ง
6.7 ศูนย์สุขภาพชุมชน	1	แห่ง
6.8 ร้านขายยา		
แผนปัจจุบัน	82	แห่ง
แผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ	188	แห่ง
แผนโบราณ	56	แห่ง
6.9 นวดแผนโบราณ	3	แห่ง

7. เครื่องช่วยภาคเอกชนสาธารณสุขประโยชน์ที่ดำเนินงานด้านป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์

บุคลากรสาธารณสุขภาครัฐและเอกชนและอัตราส่วนต่อประชากร

จังหวัดนครราชสีมา ปี 2540 พบว่า มีแพทย์ 341 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 7,327 คน) ทันตแพทย์ 68 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 36,745 คน) เภสัช 80 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 31,233 คน) พยาบาลวิชาชีพ 1,352 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 1,848 คน) พยาบาลเทคนิค 796 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 3,139 คน) เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข 789 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 3,167 คน) ทันตภิบาล 55 คน (สัดส่วน 1 คนต่อประชากร 45,430 คน)

อัตราการเกิด การตาย การเพิ่มตามธรรมชาติ ทารกตาย มารดาตาย

ปี พ.ศ. 2539 พบว่า

อัตราการเกิด 14.45 (ต่อพันประชากร)

อัตราตาย 5.3 (ต่อพันประชากร)

อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ 0.91 (ต่อร้อยประชากร)

อัตราทารกตาย 9.5 (ต่อพันเกิดมีชีวิต)

อัตรามารดาตาย 0.03 (ต่อพันเกิดมีชีวิต)

สาเหตุการตาย 10 อันดับแรก (ปี 2539) พบว่าประชาชนตายด้วยโรคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

หัวใจ	42.41 (อัตรา 1: 100,000 ประชากร)
โรกระบบหายใจ	61.06
อุบัติเหตุจากการขนส่ง	43.39
มะเร็งทุกชนิด	40.02
โรคติดเชื้อและปรสิต	22.47
ความดันโลหิตสูง	20.33
โรคเป็นพิษ	17.83
โรคหลอดเลือดดำและน้ำเหลือง	17.27
โรคเกี่ยวกับตัวและตับอ่อน	14.05
อุบัติเหตุอื่น ๆ ทั้งหมด	12.59

สาเหตุการป่วยของผู้ป่วยนอก 10 อันดับ (ปี 2540) พบผู้ป่วยดังนี้

โรกระบบทางเดินหายใจ	31,416 คน
โรกระบบย่อยอาหาร	18,502 คน
สาเหตุภายนอกอื่น ๆ	10,583 คน
โรกระบบกล้ามเนื้อ	9,841 คน
โรคผิวหนัง	8,203 คน
โรคติดเชื้อและปรสิต	7,547 คน
โรกระบบไหลเวียนเลือด	5,636 คน
โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ	5,271 คน
ภาวะแปรปรวนทางจิต	3,675 คน

(อัตรา 1 : 100,000 ประชากร)

สาเหตุการป่วยของผู้ป่วยของผู้ป่วยใน 10 อันดับแรก (ปี 2540) พบผู้ป่วยดังนี้

โรคติดเชื้อในลำไส้อื่น ๆ	331.70
ภาวะแทรกซ้อนในการตั้งครรภ์	325.20
อุบัติเหตุจากการจราจรทางบก	263.50
โรคติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนบน	223.50
โรคติดเชื้ออื่น ๆ	220.10
โรคติดเชื้อในระบบทางเดินอาหาร	207.40
เบาหวาน	179.60

ปกคบบวม	160.40
แผลในกระเพาะและลำไส้	160.05
โรคผิวหนัง	128.63

(อัตรา 1: 100,000 ประชากร)

อัตราการป่วย 10 อันดับด้วยโรคที่ต้องเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา (ปี 2540) พบผู้ป่วยดังนี้

อุจจาระร่วงเฉียบพลัน	1,605.60
ไข้ไม่ทราบสาเหตุ	273.75
ปวดอักเสบ	224.73
ไข้เลือดออกรวมช็อก	174.14
ตาแดง	161.83
สุกใส	141.83
อาหารเป็นพิษ	118.85
บิด	70.84
คางทูม	65.51
ไข้หวัดใหญ่	49.83

(อัตรา 1:100,000 ประชากร)

อัตราการตาย 10 อันดับแรกด้วยโรคที่ต้องเฝ้าระวังทางระบาดวิทยา (ปี 2540) พบผู้ป่วยเสียชีวิต ด้วยโรคดังต่อไปนี้

ปวดอักเสบ	1.82
ไข้เลือดออกรวมช็อก	0.76
ฆ่าตัวตาย	0.76
อุจจาระร่วงเฉียบพลัน	0.62
วัณโรคปอด	0.41
ไข้ไม่ทราบสาเหตุ	0.21
พิษสุนัขบ้า	0.21
เจ็บไตไปโรจิต	0.21
ไข้สมองอักเสบ	0.17
เยื่อหุ้มสมองอักเสบ	0.17

การประกันสุขภาพโดยความสมัครใจ (บัตรสุขภาพ) พบว่าในปี 2539 ประชาชนที่เป็นสมาชิกประกันสุขภาพมีเพียง 6.52% ต่อประชากรทั้งหมด ซึ่งยังไม่ครอบคลุมเป้าหมายที่กำหนดไว้คือ 20% ของประชากรทั้งจังหวัด

การควบคุมโรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีน พบว่า ในปี 2539 มีการให้วัคซีนชนิดต่าง ๆ แก่ประชากรเป้าหมายดังนี้

BCG, DPT, OPV, MEASLE, HEV 85%

DPT, OPV กระตุ้นเด็ก 1 ปีครึ่ง – 2 ปี ดำเนินการได้ 85%

T (หญิงมีครรภ์) ดำเนินการได้ 73%

BCG หักเยอรมัน DT และ POLIO ดำเนินการได้ 54%

DT นักเรียน ป.6 ดำเนินการได้ 78%

หัดเยอรมันนักเรียนหญิง ป.6 ดำเนินการได้ 64%

สถานการณ์การเกิดโรคที่สำคัญ ๆ

1. สถานการณ์โรคอุจจาระร่วง พบว่าอัตราป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ในปี 2538, 2539 เท่ากับ 1,579.42 และ 2,178.46 ต่อประชากรแสนคน (แผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 7 กำหนดอัตราป่วยโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เหลือไม่เกิน 2,500 ต่อประชากรแสนคน)

2. สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้า ตั้งแต่ปี 2535-2539 มีรายงานผู้ป่วยตายด้วยโรคพิษสุนัขบ้าทุกปี โดยเฉลี่ยปีละ 3-5 ราย ผู้ป่วยตายมีอายุต่ำสุด 3 ปี อายุสูงสุด 71 ปี พบว่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง เมื่อจำแนกรายอำเภอ จำนวนผู้ป่วยตายมากที่สุดคือ อำเภอปากช่อง รองลงมาได้แก่ อำเภอเมือง สีคิ้ว โชคชัย และอำเภอปักธงชัย ผู้ป่วยตายเกือบทั้งหมดถูกสุนัขหรือสัตว์กัดโดยที่สัตว์เหล่านี้ ไม่ได้รับการวัคซีนป้องกัน

3. สถานการณ์โรคไข้เลือดออก พบว่า ในปี พ.ศ. 2539 มีจำนวนผู้ป่วย 1,114 คน คิดเป็นอัตราป่วย 44.23 ต่อแสนประชากร ตายจำนวน 7 ราย อัตราตาย 0.28 ต่อแสนประชากร (ในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ได้กำหนดอัตราป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกไม่เกิน 85 ต่อแสนประชากร)

4. สถานการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับ ในปี 2534 จังหวัดนครราชสีมาพบอัตราความชุกของพยาธิปากขอร้อยละ 14.45 ซึ่งสูงกว่าความชุกของประเทศ (ร้อยละ 4.34) น้อยกว่าความชุกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (29.75)

5. สถานการณ์โรคเรื้อน ในปี 2538 มีความชุกของโรคสูงกว่า 1.11/10,000 ประชากร แต่ในปี 2539 มีความชุกของโรคสูง 0.91/10,000 ประชากร ซึ่งอยู่ในสถานการณ์มาตรฐานของการควบคุมโรค (ความชุกของโรคไม่เกิน 1/10,000 ประชากร)

6. สถานการณ์โรคเอดส์และกามโรค สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา ได้รับรายงานผู้ป่วยโรคเอดส์จากบัตรรายงาน 506/1 และ 507/1 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ถึงเดือนกันยายน 2539 พบผู้ป่วยดังนี้

ผู้ป่วยเอดส์ 378 ราย เสียชีวิต 152 ราย

ผู้ติดเชื้อมีอาการ 364 ราย เสียชีวิต 42 ราย

7. สถานการณ์ของโรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีน ในปี 2539 มีผู้ป่วย/ตายด้วยโรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีน ดังนี้โรคคอตีบ 0.04 (1) ไอกรณ 0.08 บาดทะยัก 0.99 (3) โปлио 0.00 บาดทะยักในเด็กแรกเกิด 0.00

8. สถานการณ์ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตพบว่า มีผู้ป่วยด้วยโรคทางจิตเวช จำนวน 13,491 คน แยกเป็นโรคจิตกึ่งจิต 5,116 คน โรคจิต 2,858 คน ปัญญาอ่อน 2,020 คน โรคซึมเศร้า 1,380 คน ผู้ติดสารเสพติด 1,216 คน โรคซึมเศร้า 535 คน ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตอื่น ๆ 2,386 คน

การบริการส่งเสริมสุขภาพ

1. การวางแผนครอบครัว ในปี 2539 หญิงวัยเจริญพันธุ์อยู่กันกับสามีทั้งหมด 259,361 คน รับบริการคุมกำเนิดทั้งหมด 224,885 คน คิดเป็นร้อยละ 86.70 ซึ่งวิธีการคุมกำเนิดที่นิยมกันมากได้แก่ ยาเม็ดคุมกำเนิด (34.12%) ยาฉีดคุมกำเนิด (31.22) ทำหมันผู้หญิง (21.66%) ใส่ห่วงอนามัย (7.44%) และอื่น ๆ พบว่าการคุมกำเนิดที่ใช้น้อยที่สุด ได้แก่ ถุงยางอนามัย (0.91%)

หมายเหตุ

ในภาคเอกชนบางแห่งมีการให้บริการวางแผนครอบครัวสำหรับคู่สมรสที่ไม่พร้อมจะมีบุตรเฉลี่ยเดือนละ 150 ราย นีดคุม 30 ราย และกินยา 40 ราย

2. ภาวะโภชนาการของเด็กอายุแรกเกิดถึง 60 เดือน จากการเฝ้าระวังภาวะโภชนาการเด็กอายุแรกเกิดถึง 60 เดือน จำนวน 3,388 หมู่บ้านจำนวน 132,914 คน พบว่าเด็กมีภาวะโภชนาการปกติ 113,763 คน มีภาวะทุพโภชนาการระดับ 1 17,636 คน และภาวะทุพโภชนาการระดับ 2 1,515 คน และการเฝ้าระวังภาวะขาดสารไอโอดีนในนักเรียน จำนวน 1,314 โรงเรียน นักเรียน 221,017 คน ได้รับการตรวจคอพอก 219,378 คน (ร้อยละ 99.26) มีนักเรียนที่มีภาวะขาดไอโอดีน 5,724 คน (2.63) (ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 กำหนดไว้ว่า ภาวะขาดสารไอโอดีนในเด็กนักเรียนต้องไม่เกินร้อยละ 10)

การเกิดอุบัติเหตุ

ในปี 2539 มีผู้ป่วยอุบัติเหตุจากการจราจร 59,182 รายและเสียชีวิต 1,266 ราย

โครงการเร่งรัด HFA

ในช่วงปี 2538-2540 มีการดำเนิน HFA ในเขตชนบทพื้นที่ 26 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ พื้นที่ที่บรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้าแล้วพัฒนาให้คงสภาพ 589 หมู่บ้าน พื้นที่ที่ไม่บรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้า 2,636 หมู่บ้านในเขตเมือง ดำเนินการในพื้นที่เทศบาล 4 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนครนครราชสีมา เทศบาลปากช่อง บัวใหญ่ และโนนสูง โดยให้พื้นที่ที่บรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้าแล้วพัฒนาให้คงสภาพ 1 ชุมชนและพื้นที่ที่ไม่บรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้า 76 ชุมชน

ทิศทางการพัฒนาสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา

จากรายงานประจำปี 2539 ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา (2539) จังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดทิศทางการพัฒนาสาธารณสุข ดังนี้

1. ให้ความสำคัญด้านการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ โดย
 - 1.1 ส่งเสริมให้ประชาชนเล่นกีฬาและออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ
 - 1.2 สนับสนุนหน่วยงานของรัฐ เอกชน และสถานศึกษา ทุกระดับจัดกิจกรรมการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
 - 1.3 ให้สุศึกษาและข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงการสูบบุหรี่การบริโภคสุรา ให้บริโภคอาหารที่เหมาะสม มีพฤติกรรมทางเพศที่ปลอดภัย และสร้างจิตสำนึกที่ดีในการใช้รถใช้ถนน
 - 1.4 ส่งเสริมให้ประชาชนรับผิชอบต่อสุขภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน ตั้งแต่การป้องกันมิให้เกิดโรค การดูแลรักษาเบื้องต้นสำหรับโรคง่าย ๆ และการดูแลผู้ป่วยในชุมชน
 - 1.5 ลดเบียดเบียนสุขภาพ สำหรับผู้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี
2. จัดระบบบริการของรัฐให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ โดย
 - 2.1 กระจายกำลังทางการแพทย์และสถานบริการขึ้นพื้นฐาน (รพช./สต.) ให้มีศักยภาพและคุณภาพเพียงพอที่จะบริการประชาชน
 - 2.2 กระจายกำลังทางการแพทย์และสาธารณสุข ให้ครอบคลุมพื้นที่
 - 2.3 ปรับปรุงการบริหารงานบุคคลและการบริหารการเงิน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. จัดระบบการคลังสาธารณสุข
 - 3.1 ขยายการประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชาชนที่ยังไม่อยู่ในระบบประกันสุขภาพ เพื่อ
 - ระดมเงินจากครัวเรือนเข้าสู่ระบบประกันสุขภาพมากขึ้น
 - ลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ด้านสุขภาพในกรณีที่เจ็บป่วย

4. ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับความรู้อย่างค่องเนื่องในการดูแลสุขภาพและการรักษา

พยาบาล

4.1 ให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับ

โรคและลักษณะอาการของโรค

การตัดสินใจเลือกสถานพยาบาลและทางเลือกวิธีการรักษา

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับแพทย์ในการรักษาพยาบาล

4.2 กำกับดูแลด้านคุณภาพและราคาของบริการสถานพยาบาลเอกชน

5. การกวาดล้างโรคที่ป้องกันได้

5.1 กวาดล้างโรคโปลิโอ บาดทะยักในเด็กแรกเกิด โรคคอติบให้หมดไปจากพื้นที่

5.2 ขจัดโรคขาดสารอาหารไอโอดีนให้หมดไปจากพื้นที่

6. วิสัยทัศน์ของโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมาในแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่

8 (2540 - 2544) จากการรายงานประจำปีงบประมาณ 2539 ของโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา (2539) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินงานดังนี้

1. ด้านบริการ

1.1 บริการมีคุณภาพดีเป็นเลิศ ตามมาตรฐานของบริการ มีประสิทธิภาพสูง และผู้รับบริการพึงพอใจ

1.2 สัดส่วนของบริการด้านรักษาระดับปฐมภูมิลดลง มีผู้ป่วยส่งต่อมารักษาเพิ่มขึ้น

1.3 บริการด้านป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพเพิ่มขึ้นเพื่อลดปัญหา

สาธารณสุขในท้องถิ่น

2. ด้านพัฒนากำลังคน

2.1 เจ้าหน้าที่มีความรู้ความสามารถและจริยธรรมดี

2.2 เจ้าหน้าที่มีขวัญกำลังใจ มีความสุขและความสามัคคีในการทำงาน มีศักดิ์ศรีและมีความภูมิใจในองค์กร

2.3 ผู้บริการให้ความสำคัญในการพัฒนากำลังคน

3. ด้านการบริหารจัดการ วัสดุครุภัณฑ์และสภาพแวดล้อม

3.1 มีการบริหารจัดการที่ดี ทั้งในเรื่องบุคลากร งบประมาณ ทรัพยากรและการปฏิบัติงานทุกประเภท

3.2 มีระบบบริหารที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน

3.3 มีระบบบริหารที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม

3.4 มีระบบบริหารที่เป็นเอกภาพ

3.5 มีวัสดุครุภัณฑ์ในปริมาณที่เพียงพอ ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ

3.6 มีอาคารสถานที่ ที่สะอาด สบาย เรียบร้อย และปลอดภัย

3.7 มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สวยงาม ถูกหลักสุขาภิบาล

4. ด้านวิชาการ วิจัยและพัฒนา

4.1 ส่งเสริมบุคลากรให้ทำงานวิจัยเพื่อนำไปพัฒนาบริการและแก้ปัญหา

สาธารณสุข

4.2 เป็นศูนย์วิชาการทางการแพทย์และสาธารณสุข

4.3 ผลิตและพัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานและสังคม

ทรัพยากร

ทรัพยากร จังหวัดนครราชสีมามีทรัพยากรหลักคือ ทรัพยากรดิน, น้ำ, พื้นที่ชุ่มน้ำ, ป่าไม้, สัตว์ป่า, แร่ธาตุ และทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนี้

1. **ทรัพยากรดิน** ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย ดินเหนียวเป็นดินล็ก จากการวิเคราะห์เชิงซ้อน (Overlay) พบว่าคุณสมบัติของดินที่ยอมให้น้ำซึมผ่านความอุดมสมบูรณ์และความลาดชันน้อยกว่าร้อยละ 5 บริเวณของจังหวัดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศใต้ เป็นบริเวณแนวเขมมีความลาดชันน้อยกว่าร้อยละ 30 องค์ประกอบของดินมีความสมบูรณ์ต่ำ และมีดินเค็มกระจายทั่วไป พื้นที่ดินมีปัญหาขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่เหมาะกับการเกษตรจำนวน 5,326,317 ไร่ หรือร้อยละ 41.58 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. มปป.) ดินบริเวณเชิงเขาเป็นบริเวณที่มีการชะล้างของหน้าดินสูง

2. **ทรัพยากรน้ำ** ทรัพยากรน้ำของจังหวัดนครราชสีมาในภาพรวม มีดังนี้

2.1 ปริมาณน้ำฝน มีน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,108 มิลลิเมตร ฝนตกตั้งแต่เดือน พฤษภาคม - ตุลาคม บริเวณที่มีฝนตกน้อยได้แก่ อ.ปากช่อง คำนวนาคด สีคิ้ว และปักธงชัย

2.2 น้ำใต้ดิน น้ำใต้ดินมีน้ำมาใช้ได้คืออยู่ทางตอนใต้และตะวันออกของจังหวัด ได้แก่ บางส่วนของอำเภอเมือง จักราช และพิมาย แหล่งน้ำจะอยู่ลึกจากผิวดินประมาณ 100-130 ฟุต ให้ปริมาณน้ำระหว่าง 100-140 แกลลอนต่อนาที คุณภาพของน้ำใต้ดินจะแปรผันไปตามสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำนั้น ๆ

2.3 แหล่งน้ำผิวดิน จากการสำรวจของสถาบัน แหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม (2529 :) พบว่าจังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำรวมทั้งสิ้น 20,915 ตารางกิโลเมตร กลุ่มน้ำที่สำคัญ ๆ ได้แก่ แม่น้ำมูล ลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร ลำสะเทต ลำมูล ลำชี มีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 แม่น้ำมูลปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ยต่อหน่วยพื้นที่ตั้งแต่ 2.0 - 7.6 ลิตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำมูลเป็นที่ราบลุ่ม โดยมีแม่น้ำสายหลักที่ไหลลงสู่แม่น้ำมูล จำนวน 11 สาย ความยาวประมาณ 156 กิโลเมตร และมีลำน้ำสายย่อย ๆ อีก 28 สาย มีความยาวประมาณ 267 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขาวง และเขาละมั่ง เทือกเขาต้นกำเนิด ในเขตอำเภอปักธงชัย ไหลจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือโดยผ่านพื้นที่ อำเภอจักราช อำเภอโนนสูง อำเภอพิมาย อำเภอชุมพวง แล้วไหลผ่านอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

2.3.2 ลำแะระ มีความยาวตลอดลำน้ำประมาณ 104 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขาวาน ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของอำเภอกนครบุรี และไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่ตำบลจระเข้หิน อำเภอกนครบุรี

2.3.3 ลำพระเพลิง มีความยาวตลอดลำน้ำประมาณ 120 กิโลเมตร ซึ่งไหลขนานไปกับลำสาธาย ต้นน้ำเกิดจากซับสีกค เทือกเขาสนกำแพง เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทางด้านทิศใต้ของอำเภอบึงกรชัยไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านอุทยานิบาลบ้านตะขบ อุทยานิบาลเมืองปัก และไหลไปบรรจบแม่น้ำมูลที่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอโคกชัย

2.3.4 ลำตะคอง มีความยาวตลอดลำน้ำ ประมาณ 175 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขาสามยอก เทือกเขาสนกำแพง เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ไหลผ่านอุทยานิบาลปากช่อง แล้วไหลผ่านอำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน อำเภอเมือง ต่อจากนั้นจะไหลไปบรรจบแม่น้ำมูล ที่บ้านกันคม อำเภอจักราช

2.3.5 ลำเชียงไกร มีความยาวตลอดลำน้ำ ประมาณ 145 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากภูเขานในเขตอำเภอบาเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งไหลผ่านอำเภอด่านขุนทด อำเภอโนนไทย อำเภอโนนสูง ต่อจากนั้นไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่อำเภอพิมาย

2.3.6 ลำสะแทด มีความยาวตลอดลำน้ำ ประมาณ 35 กิโลเมตร ต้นน้ำอยู่ที่ห้วยปราสาท อำเภอลง ไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้แล้วไหลลงสู่แม่น้ำมูลในเขตอำเภอพิมาย

2.3.7 ลำมูล มีความยาวตลอดลำน้ำ ประมาณ 200 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขามะค่า เทือกเขาสนกำแพง อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งถือเป็นลุ่มน้ำมาศตอนต้น ไหลผ่านอำเภอสาปถาฆมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แล้วไหลเข้าสู่เขตจังหวัดนครราชสีมา เป็นลำมาศตอนปลาย ลุ่มน้ำลำมาศตอนต้น ประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อย ในระดับอำเภอ 2 ลุ่มน้ำ คือ อำเภอเสิงสาง ลุ่มน้ำย่อยคือ ลุ่มน้ำลำมาศ และอำเภอกนครบุรี ลุ่มน้ำย่อย คือ ลุ่มน้ำสาเพือก ลุ่มน้ำลำมาศตอนปลาย ประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อย ในระดับอำเภอ 6 ลุ่มน้ำ คือ อำเภอชุมพวง ลุ่มน้ำย่อย คือ ลุ่มน้ำลำมาศ อำเภอห้วยแถลง ลุ่มน้ำย่อย คือ ลุ่มน้ำห้วยไผ่ ลุ่มน้ำห้วยแถลง ลุ่มน้ำห้วยตะโก ลุ่มน้ำห้วยปอ อำเภอพิมาย ลุ่มน้ำย่อย คือลุ่มน้ำลำมาศ

2.3.8 ลำชี ลุ่มน้ำชีมีลำน้ำสายใหญ่คือแม่น้ำชี ในช่วงที่ไหลผ่าน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแก้งสนามนาง อำเภอบ้านเหลื่อม อำเภอลง มีความยาวประมาณ 38 กิโลเมตร เป็นแม่น้ำชีที่ไหลมาจากจังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านอำเภอแก้งสนามนาง และอำเภอลง ลุ่มน้ำชีประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อยในระดับอำเภอ จำนวน 5 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำห้วยรวง ลุ่มน้ำห้วยขี้หนู ลุ่มน้ำห้วยยาง ลุ่มน้ำห้วยน้ำเค็ม ลุ่มน้ำห้วยลึก

8. **ทรัพยากรแหล่งน้ำชลประทาน** โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ประกอบด้วย โครงการเขื่อนลำตะคอง โครงการลำพระเพลิง โครงการเขื่อนลำนูนบน โครงการเขื่อนลำแชะ เป็นต้น นอกจากนี้จะมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่อีกแล้ว ยังมีพื้นที่ชลประทานขนาดกลาง จำนวน 30 โครงการและพื้นที่ชลประทานขนาดเล็ก จำนวน 417 โครงการ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. 2539)

3.1 โครงการเขื่อนลำตะคอง เป็นเขื่อนกักเก็บน้ำ ปิดกั้นลำตะคองที่ช่องเขาเขื่อนล้นกับช่องเขาถ่านเสียด อำเภอสีคิ้ว ปริมาณน้ำที่ระดับเก็บกัก 310 ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่รับน้ำ 1,430 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ชลประทานรวม 138,000 ไร่

3.2 โครงการลำพระเพลิง เป็นเขื่อนเก็บกักน้ำ ปิดกั้นลำพระเพลิง ที่บ้านบุหัวช้าง อำเภอปักธงชัย ปริมาณน้ำที่ระดับเก็บกัก 152 ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่รับน้ำ 807 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ชลประทาน 86,000 ไร่

3.3 โครงการทุ่งสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย เป็นเขื่อนทดน้ำ กันแม่น้ำมูลที่สูงไทรงาม ชักน้ำจากแม่น้ำมูลส่งเข้าคลองส่งน้ำ มีพื้นที่ชลประทาน 153,000 ไร่

3.4 เขื่อนมูลบน เป็นเขื่อนกั้นลำน้ำมูลตอนบน มีพื้นที่โครงการ 135,400 ไร่ ปริมาณน้ำที่ระดับเก็บกัก 416 ล้านลูกบาศก์เมตร

4. **ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ** พื้นที่ชุ่มน้ำมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ พืชพรรณไม้น้ำซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยในการผลิตขั้นพื้นฐาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เป็นพื้นที่รับน้ำเพื่อบรรเทาการเกิดอุทกภัย พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งที่เป็นน้ำนิ่งและน้ำไหลที่สำคัญ ๆ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้แก่ แม่น้ำมูล บริเวณไทรงาม น้ำตาเหวสุวัด น้ำตกหลังเหว น้ำตกเจ็ดสาวน้อย น้ำตกน้ำโจน น้ำตกคลองกี่ น้ำตกปักธงชัย น้ำตกวะภูแก้ว บึงกระโทก บึงไทย และอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ

5. **ทรัพยากรป่าไม้** จากสภาพภูมิประเทศ สภาพธรณีวิทยา และสภาพภูมิอากาศของ จังหวัดนครราชสีมา มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดชนิดพืชพรรณในภูมิภาคนี้ ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังในบริเวณพื้นที่ตอนกลางและพื้นที่เชิงเขา ซึ่งมีดินทรายรองรับด้วยศิลาแลง และชั้นกรวดมนเป็นส่วนใหญ่ บริเวณภูเขาสูงซึ่งมีอากาศค่อนข้างเย็น และดินค่อนข้างลึก สภาพพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้งในตอนล่าง ป่าเบญจพรรณในตอนกลาง ป่าดิบเขาและป่าสนใบบริเวณยอดเขา สำหรับบริเวณพื้นที่ราบลุ่มฝั่งแม่น้ำสายหลักนั้น มักปล่อยดินไม้ขึ้นไว้ในพืชไร่นาข้าว กระจายห่าง ๆ มีลักษณะเป็นป่าทุ่ง สภาพป่าไม้ในเขตจังหวัดนครราชสีมา สามารถแบ่งได้ดังนี้

5.1 ป่าดิบแล้ง ป่าดิบแล้งจะกระจายอยู่ตามบริเวณที่มีอากาศชื้น เช่น ตามหุบเขา ริมแม่น้ำลำธาร แหล่งน้ำและบนภูเขา ลักษณะโดยทั่วไปมักเป็นป่ารกทึบเขียวตลอดปี มีพันธุ์ไม้หลายชนิดเบียดเสียดทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก ซึ่งมีเรือนยอดหลายชั้น ชนิดพันธุ์ไม้ขึ้นอยู่อาจมีความแตกต่าง และมีความหลากหลายชนิดพันธุ์ ป่าดิบแล้งที่พบได้แก่ ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน เป็นต้น ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจได้แก่ ยางนา ตะเคียนทอง เคี่ยมคะนอง จำปาป่า หุมพอ มะหาด มะม่วงป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถพบไม้ขนาดเล็กขึ้นปะปนอยู่ ซึ่งเป็นไม้พื้นล่าง ได้แก่ ไผ่พง ไผ่หก กระวาน หวาย และเถาวัลย์ต่าง ๆ

5.2 ป่าเบญจพรรณ ป่าผสมผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยไม้ขนาดใหญ่และขนาดกลางหลายชนิด บางแห่งมีไม้ขึ้นกระจุกกระจายทั่วไป ค่อนข้างเป็นดินร่วนปนทราย ในฤดูแล้งต้นไม้ส่วนมากผลัดใบและมักเกิดไฟป่าไหม้ลูกหลานแทบทุกปี จนกระทั่งถึงฤดูฝน ต้นไม้จะผลิใบกลับเขียวชอุ่มเหมือนเดิม ซึ่งพบได้ตามรอยต่อของป่าดิบแล้งกับป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ประดู่ แดง มะค่าโมง ตะแบก เสลา ส้านใบเล็ก มะเกลือ นอกจากนี้ยังพบว่ามีไม้หลายชนิดขึ้นปะปนกระจุกกระจายอยู่

5.3 ป่าเต็งรัง ป่าเต็งรัง มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ป่าแดง ป่าโลก ป่าพะยะ ลักษณะมีสภาพเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นปะปนกันอยู่ค่อนข้างหนาแน่น พืชที่ปกคลุมดินมีพวกหญ้าเพ็กและไผ่ขึ้นกระจายอยู่ทั่วไป พื้นที่มีลักษณะแห้งแล้ง ดินร่วนปนทราย หรือกรวด ลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ต้นไม้ที่ขึ้นทั้งหมดจะผลัดใบแต่อาจไม่พร้อมเพรียงกันและมักเกิดไฟป่าไหม้ลูกหลานทุกปี ต้นไม้มีลักษณะลำต้นแคระแกรนสามารถพบได้ป่าชุมชนทั่วไป ได้แก่ ป่าหนองเต็ง-จักราช ป่าหนองระเวียง เป็นต้น ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง ยางเหียง ยางพลวง ยางกราด พะยอม มะค่าแต้ สมอไทย รกฟ้า เป็นต้น ส่วนไม้พื้นล่างที่พบ ได้แก่ พลอง ปุ่มเป้ง หญ้าเพ็ก ไผ่ และหญ้าอื่น ๆ

ป่าไม้ นับเป็นทรัพยากรอันมีค่าซึ่งทั้งที่เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติและป่าชุมชนซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันสำหรับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนในภาคอีสาน ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2536 จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้น 1,433,591 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 11.19 ของพื้นที่ทั้งหมด สภาพพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังหรือป่าแดง ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ไม้มะค่า ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้กระบาก เป็นต้นและอำเภอที่มีพื้นที่มากกว่าร้อยละ 40 คืออำเภอครบุรี เติ่งตาง และวังน้ำเขียว

จังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีทั้งหมด 29 แห่ง คิดเป็นพื้นที่รวมทั้งสิ้น 4,850,782.50 ไร่ พื้นที่ป่ากระจายอยู่ทั่วไปและพื้นที่ที่สมบูรณ์เกือบทั้งหมดได้แก่ พื้นที่ป่าครบุรี พื้นที่ป่าวังน้ำเขียว พื้นที่ป่าหนองเต็งจึกราช

สำหรับป่าชุมชนมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 44,206.60 ไร่ โดยแบ่งเป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิม 169 แปลง จำนวน 39,838.60 ไร่ ได้แก่ ป่าอภัยทาน ป่าวัด ป่าช้า ป่าคอนปู่ตา ป่าน้ำจับหรือ ป่าหัวน้ำ ป่าหัวไร่ปลายนา ป่าห้วยนา ป่าใช้สอย และป่าชุมชนดั้งเดิมอื่น ๆ และพื้นที่ป่าชุมชนพัฒนา 63 แปลง จำนวน 4,368 ไร่ ได้แก่ ป่าปลูกเพื่อใช้สอยในชุมชน ป่าปลูกในโรงเรียน ป่าปลูกในบริเวณวัด/สำนักสงฆ์ ป่าปลูกตามโครงการจัดที่ดิน/โครงการอื่น ๆ และป่าปลูกลักษณะอื่น ๆ

อารีรัตน์ กิตติศิริและโชคดี ปรโตğanนธ์ (2538) กล่าวว่า ป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร มีพื้นที่ประมาณ 309 ไร่ (สำรวจเมื่อ 10 กรกฎาคม 2536) เป็นพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านเล็ก ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง ตั้งอยู่บริเวณเขาต้นกำแพง อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นกรณีตัวอย่างสำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของต้นไม้ในการสืบต่อพันธุ์ธรรมชาติ และกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนช่วยให้ป่ารอดพ้นจากการรบกวนของคน และสัตว์เลี้ยง และกลับฟื้นคืนสภาพความสมบูรณ์ดั้งเดิม

ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ทั้งจากการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ การขยายพื้นที่เพาะปลูกของประชาชน และผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลในการให้สิทธิที่ทำกินแก่ราษฎร ซึ่งกำลังเป็นปัญหาในปัจจุบัน ในความขัดแย้งทางด้านการมองเห็นในหมู่นักอนุรักษ์ทั้งหลาย ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดนครราชสีมาลดลงอย่างรวดเร็ว .

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา (2539) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ป่าไม้ด้วยระบบสารสนเทศที่ดิน โดยการซ้อนชั้นข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ปี พ.ศ. 2525 และปี พ.ศ. 2536 พบว่า อำเภอที่มีพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างมาก 5 อันดับแรก คือ ปากช่อง เสิงสาง วังน้ำเขียว ครบุรี และสำนักตะคร้อ สภาพป่าไม้ของจังหวัดนครราชสีมา จำนวนไม่น้อยที่กลายสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมไม่สมบูรณ์ หมดสภาพป่า ทั้งนี้คิดณั้ะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 และ 17 มีนาคม พ.ศ. 2535 ได้กำหนดพื้นที่ป่าสงวนไว้ 1,274,312 ไร่ แต่จากการตรวจพบจริงของพื้นที่ป่าสมบูรณ์ มีเพียง 453,984 ไร่ เท่านั้น จากการแปรภาพด้วยดาวเทียมของกรมป่าไม้

6. ทรัพยากรสัตว์ป่า จังหวัดนครราชสีมา มีทรัพยากรสัตว์ป่าจำนวนมากทั้งนี้เนื่องจากมีพื้นที่กว้างใหญ่มากเป็นอันดับหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน วนอุทยาน และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า อีกจำนวนมาก ทำให้มีสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าหายาก สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ ช้าง เสือ กวาง เก้ง นกเงือก เป็นต้น โดยเฉพาะการศึกษานกเหวใกล้สูญพันธุ์ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ สัตว์ป่าเหล่านี้สมควรเร่งดำเนินการศึกษา วิจัย และวางมาตรการในการอนุรักษ์ที่เข้มงวด

จังหวัดนครราชสีมา นอกจากจะทำการอนุรักษ์สัตว์ป่าให้อยู่ในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว ยังได้มีสวนสัตว์เปิด ซึ่งเป็นแหล่งให้ความรู้เรื่องสัตว์ป่าแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

7. ทรัพยากรแร่ธาตุ สภาพธรณีวิทยาของจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย หินชุดโคราชกระจายอยู่ทั่วทั้งภูมิภาค มีอายุประมาณ 75- 250 ล้านปี ประกอบด้วยหมวดหินโคกกรวด หน่วยหินมีความหนาประมาณ 432-710 เมตร มีอายุประมาณยุคครีเตเชียส วางตัวบนหน่วยหินภูพาน และอยู่ใต้หน่วยหินมหาสารคาม พบเป็นที่ราบกว้างขวางบนที่ราบสูงโคราช ประกอบด้วยหินทรายแป้งสีน้ำตาลแดงปนเทา มีสารแคลเซียม คาร์บอนเนต เป็นตัวเชื่อมประสานเม็ดแร่ที่ประกอบในหินและสามารถพบหินทรายสีน้ำตาล สีเนื้อมีลักษณะละเอียดถึงปานกลาง ทรัพยากรแร่ของจังหวัดนครราชสีมาที่ค้นพบในปัจจุบัน มีดังนี้

7.1 เกลือหิน สามารถทำเป็นอุตสาหกรรมผลิตโซดาแอช พบบริเวณอำเภอโนนไทย พิมาย บัวใหญ่ โนนสูง และอำเภอด่านขุนทด

7.2 ไปแทช พบรวมอยู่กับเกลือหิน จัดเป็นแร่คาร์บอเนต พบที่อำเภอเมือง โนนสูง และอำเภอพิมาย ปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาใช้ประโยชน์

7.3 ทองแดง ตะกั่ว และสังกะสี เป็นแร่เกิดอยู่ในสายควอตซ์ สำรวจพบปริมาณไม่มากนัก พบที่ตำบลจันทึก อำเภอสีคิ้ว และตำบลขงพระ อำเภอปากช่อง

7.4 ยิปซัมหรือเกลือจืด เป็นแร่ที่เกิดขึ้น ๗ พบปริมาณไม่มาก พบมาจากการเจาะบ่อน้ำบาดาล ที่บ้านโนนแดง อำเภอขามสะแกแสง

นอกจากที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วนั้น จังหวัดนครราชสีมายังได้ทำกิจการอุตสาหกรรมเหมืองแร่หินอ่อน เหมืองแร่หินประดับชนิดหินแกรนิต และเหมืองแร่หินปูน มีทั้งสิ้น 9 แห่ง และมีกิจการอุตสาหกรรม 5 แห่ง กิจการเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่นเสียงดังจากระเบิดหิน การชะล้างพังทลายของดิน การฟุ้งกระจายฝุ่นละออง เป็นต้น

8. ทรัพยากรพลังงาน จังหวัดนครราชสีมามีทรัพยากรพลังงานแร่ธาตุ ดังนี้

8.1 พลังงานเชื้อเพลิงถ่านหิน ได้แก่ ลิกไนต์ เป็นถ่านหินชั้นต่ำ ประกอบด้วย คาร์บอน 72% ออกซิเจน 22% และไฮโดรเจน 5.6% พบที่เขาค้อมั่ง อำเภอครบุรี

8.2 พลังงานแสงอาทิตย์ มีการพัฒนาเซลล์สุริยะให้เป็นพลังงานไฟฟ้าอยู่ที่บ้านวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว

8.3 โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำแบบสูบกลับ โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำจากลำตะคองแบบสูบกลับ ตั้งอยู่บริเวณเส้นแบ่งเขตระหว่างอำเภอสีคิ้วและอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากอำเภอเมืองสระบุรี 90 กิโลเมตร และอำเภอเมืองนครราชสีมา 70 กิโลเมตร การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ) ได้ศึกษาโครงการพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนากำลังผลิตกระแสไฟฟ้าของ กฟผ. ปี 2533-2534 ได้ศึกษาความเป็นไปได้ตั้งแต่ปี

2528 ต่อมาในปี 2532 กฟผ. และองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (JICA) ได้ร่วมลงนามสัญญาศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยผลการศึกษาแล้วเสร็จในปี 2534 การดำเนินการของโครงการนี้กำหนดให้ในระยะแรกจะติดตั้งเครื่องผลิตไฟฟ้าขนาด 250 เมกะวัตต์ 2 เครื่อง รวมกำลังผลิต 500 เมกะวัตต์ มีกำหนดแล้วเสร็จและเตรียมเข้าระบบไฟฟ้าได้ในปี 2542 ระยะที่สองติดตั้งเพิ่มเติมอีก 500 เมกะวัตต์ รวมเป็นกำลังผลิตติดตั้งทั้งสิ้น 1000 เมกะวัตต์ มีกำหนดแล้วเสร็จในปี 2545

ลักษณะโครงการ โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำบนภูเขา เป็นอ่างเก็บน้ำแบบหินอม รวดด้วยยางมะตอย เพื่อป้องกันน้ำซึมออกจากอ่างเก็บกักน้ำได้ 10.3 ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ผิวหน้า 0.43 ตารางกิโลเมตร โรงไฟฟ้าได้ดิน ตั้งอยู่ลึกจากผิวดินประมาณ 300 เมตร ติดตั้งอุปกรณ์ไฟฟ้า 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 = 2X250 เมกะวัตต์ ระยะที่ 2 2X250 เมกะวัตต์ อุโมงค์ส่งน้ำเชื่อมระหว่างอ่างเก็บน้ำบนภูเขาและโรงไฟฟ้าได้ดินยาว 690 เมตร อุโมงค์ท้ายน้ำ เชื่อมระหว่างโรงไฟฟ้าได้ดินและอ่างเก็บน้ำลำตะคองยาว 1470 เมตร สายส่งไฟฟ้าแรงสูง ระยะแรกใช้สายส่งขนาด 230 กิโลโวลต์ 4 วงจร เชื่อมกับแนวสายส่ง 230 กิโลโวลต์ของสถานีไฟฟ้าแรงสูงสระบุรี 2 และนครราชสีมา 2 ที่มีอยู่เดิมระยะทาง 7.5 กิโลเมตร ระยะที่สองใช้สายส่งขนาด 230 กิโลโวลต์ วงจรคู่เชื่อมกับสถานีไฟฟ้าแรงสูงท่าลาน 3 ระยะทาง 95 กิโลเมตร ลานไถไฟฟ้าและอาคารควบคุม กว้าง 40 เมตร ยาว 110 เมตร

หลักการดำเนินงานโรงไฟฟ้าพลังน้ำแบบสูบกลับคือ การผลิตไฟฟ้าซึ่งอาศัยหลักการหมุนเวียน ใช้น้ำจำนวนที่แน่นอนจำนวนหนึ่ง โดยวิธีการสูบน้ำจากที่ต่ำขึ้นไปเก็บไว้ในอ่างที่มีความสูงกว่า แล้วปล่อยน้ำจำนวนนั้นลงมาผลิตไฟฟ้าหมุนเวียนกันอยู่ โดยไม่มีการสูญเสียจำนวนดังกล่าวแต่อย่างใด

8.4 พลังงานทดแทนจากการกำจัดมูลฝอย (โครงการในอนาคต ลักษณะศึกษาความเป็นไปได้)

8.4.1 พลังงานที่ได้จากการกำจัดมูลฝอย แบบ Biothermal

บริษัท IVO International, บริษัท Eco Technology JQ Ltd. แห่งประเทศฟินแลนด์ และบริษัท ศรีอุทอง จำกัด (2539) ได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility study) ในการจัดตั้งศูนย์กำจัดมูลฝอย (Municipality Waste Treatment Complex) Biothermal waste treatment เป็นระบบรวมระหว่างระบบ WABIO หรือการย่อยสลายแบบ Anaerobic Digestion และการกำจัดโดยเผาด้วยเตาเผาแบบ Fluidized Bed กระบวนการของระบบจะมีการแยกมูลฝอยออกเป็นอินทรีย์สาร และส่วนที่เป็นมูลฝอยแห้งมีคุณสมบัติเป็นเชื้อเพลิง (RDF) กระบวนการย่อยสลายแบบ Anaerobic จะได้ไบโอมิเธนและแก๊สชีวภาพ (Biogas) ซึ่งมีแก๊สมีเทนเป็นส่วนประกอบหลัก ส่วนมูลฝอยแห้งจะถูกนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาเตาเผาแบบ Fluidized Bed ที่มีอุณหภูมิสูงถึง 800-1,000

องศาเซลเซียส ซึ่งจะให้พลังงานความร้อนและการแปรรูปไปสู่พลังงานไฟฟ้าได้ถึง 0.4 Mwh ต่อปริมาณมูลฝอย 1 ตัน

ผลสรุปของการศึกษาได้เน้นถึงการจัดการ และแนวทางการกำจัดแบบผสมผสาน ซึ่งจะให้ผลตอบแทนกลับคือ เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดมูลฝอย ทางเลือกของระบบที่น่าเสนอเพื่อเปรียบเทียบ มี 3 ระบบ ดังนี้

- Biothermal Solution ขนาด 110,000 ตันต่อปี เป็นระบบที่ประกอบด้วย การแยกมูลฝอย ระบบการย่อยสลายแบบ Anaerobic Digestion หรือ WABIO ขนาด 255,000 ตัน เพื่อให้มีความสามารถในการกำจัดมูลฝอยได้ 110,000 ตันต่อปี ตลอดระยะเวลา 20 ปีของโครงการ รวมทั้ง RDF Power Plant เพื่อเผามูลฝอยแห้งในปริมาณ 45,100 ตันต่อปี โดยใช้แก๊สมีเทนช่วยในการเผา และผลิตกระแสไฟฟ้าได้จำนวนหนึ่ง

- Biothermal Solution ขนาด 220,000 ตันต่อปี เป็นการรวมการกำจัดมูลฝอยของอำเภอปากช่อง และสี่คิ้วโดยการจัดทำสถานีขนถ่ายระหว่าง 2 อำเภอ ระบบประกอบด้วย WABIO ขนาด 455,000 ตัน และ Combustion Plants หรือ RDF Power Plant ขนาด 90,200 ตันต่อปี

- Biothermal Solution ขนาด 165,000 ตันต่อปี โดยการรวมการกำจัดมูลฝอยของอำเภอปากช่อง และสี่คิ้วโดยการจัดทำสถานีขนถ่ายระหว่าง 2 อำเภอ ระบบประกอบด้วย WABIO ขนาด 4*55,000 ตัน และ RDF Power Plant ขนาด 67,650 ตันต่อปี

8.4.2 พลังงานที่ได้จากการกำจัดมูลฝอยแบบ Anaerobic Digestion แนวทางนำเสนอของบริษัท IVO International, บริษัท Eco Technology JW Ltd. แห่งประเทศฟินแลนด์ และบริษัท ศรีอุทอง จำกัด (2539) ได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) ในการจัดตั้งศูนย์กำจัดมูลฝอย (Municipality Waste Treatment Complex) เป็นกระบวนการย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุ แล้วได้แก๊สมีเทน (Biogas) เป็นองค์ประกอบหลัก 7.3 Gwh/year ซึ่งเป็นระบบ WABO Treatment ขนาด 110,000 ตันต่อปี

8.4.3 พลังงานที่ได้จากการกำจัดมูลฝอยวิธีฝังกลบแบบถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary Landfill) กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2540) ได้ทำการศึกษาความเหมาะสม การผลิตก๊าซมีเทนจากมูลฝอยชุมชนบริเวณพื้นที่กำจัดมูลฝอยแบบฝังกลบ บ้านโคกหนองแห่น ตำบลโคกกรวด อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะจัดตั้งโรงไฟฟ้า ขนาด 435 kw เหมือนกับที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดตั้งที่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

9. ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ นักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหลายคน ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ทั้งที่เป็นระบบนิเวศในแหล่งน้ำและระบบนิเวศบนบก ได้แก่ ความหลากหลายของโรติเฟอร์ (Biodiversity of rotifer)

สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและสัตว์เลื้อยคลาน การกระจายตัวของพันธุ์ไม้ เป็นต้น พื้นที่ที่ได้มีการวิจัย ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน ป่าชุมชนหนองเต็ง-จักราช ป่าชุมชนหนองระเวียง สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสระแกราช และพื้นที่แหล่งน้ำทั่วไป

ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน มีปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรที่มีความสำคัญระดับสูง ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ปัญหาทรัพยากรน้ำเนื่องจากภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก ปัญหาการล่าสัตว์ป่าในท้องถื่นและสัตว์ป่าอพยพ ปัญหาทรัพยากรแร่ธาตุ ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ดินเค็ม ปัญหาทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ เสื่อมโทรม ล้วนแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้คนทั้งสิ้น เราจะหาวิธีทางแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างไร

สิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรมีมากขึ้นและผู้คนยังขาดจิตสำนึกที่จะรักษาสิ่งแวดล้อม ในเรื่องนี้จะแยกประเด็นศึกษารายละเอียดในเรื่องแหล่งกำเนิดมลพิษ ประเภทมลพิษ และสถานการณ์มลพิษสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา

1. แหล่งกำเนิดมลพิษ แหล่งกำเนิดของปัญหามลพิษในจังหวัดนครราชสีมา แตกต่างกันตามแต่ละประเภทของมลพิษ ตามข้อเท็จจริงแล้ว ปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง และมีความแปรผันตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

1.1 แหล่งกำเนิดจากชุมชน และที่อยู่อาศัย มลพิษที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เป็นแหล่งปลดปล่อยมลพิษที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และขาดการจัดการที่ดี ได้แก่ มุถผุย น้ำเสีย อากาศเสีย เป็นต้น

1.2 แหล่งกำเนิดจากโรงงานอุตสาหกรรม อำเภอเมืองมีแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศและเสียงมากที่สุด มีโรงงานจำนวน 415 แห่ง รองลงมาอำเภอปากช่องมีโรงงาน จำนวน 161 แห่ง ทั้งจังหวัดมีโรงงานที่เป็นแหล่งมลพิษทางอากาศและเสียง จำนวน 1,109 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 55.84 จากโรงงานทั้งหมด 1,986 แห่ง (โรงงานที่จดทะเบียน ณ เดือนกันยายน 2537)

1.3 แหล่งกำเนิดจากการจราจรและการขนส่ง โดยเฉพาะปัญหาอากาศเสีย และเสียงดังในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาในช่วงโมงเร่งด่วน

1.4 แหล่งกำเนิดจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ปัญหาการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปัญหาฝุ่นละอองจากการเก็บผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

1.5 อื่น ๆ ได้แก่ ปัญหาจากธรรมชาติและอุบัติเหตุ

2. ประเภทมลพิษ มลพิษในจังหวัดนครราชสีมาแยกประเภทได้ดังนี้

2.1 มลพิษทางน้ำ มีหลายประเภท มีความแตกต่างตามแหล่งกำเนิดและสาเหตุของการทำให้น้ำเสีย มีดังนี้

2.1.1 น้ำเสียชุมชน ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมา มีปริมาณน้ำเสียในชุมชนวันละประมาณ 170,901 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน มีระบบบำบัดน้ำเสียที่ถูกต้องตามหลักวิชาการแห่งเดียวคือเทศบาลนครราชสีมา สามารถบำบัดน้ำเสียได้ประมาณวันละ 32,000 ลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ 70 ของน้ำเสียทั้งหมด ประกอบด้วยสถานีสูบน้ำจำนวน 3 สถานีที่ทำการสูบน้ำภายในเขตพื้นที่เทศบาลนครนครราชสีมาไปยังบ่อบำบัดน้ำเสียรวม ซึ่งอยู่ที่ห้วยทะเล

บ่อบำบัดน้ำเสียเป็นระบบบำบัดน้ำเสียแบบธรรมชาติ โดยใช้วิธีการเติมอากาศโดยธรรมชาติ หรือบ่อผึ่ง (Stabilization pond) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้กระแสลม แสงแดดตลอดปี เป็นวิธี

การบำบัดโดยอาศัยปฏิกิริยาการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในน้ำเสีย ด้วยจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ โดยอาศัยอากาศจากกระแสลมและสาหร่ายสังเคราะห์แสงให้ออกซิเจนแก่จุลินทรีย์เป็นการย่อยสลายของเสีย บ่อบำบัดทั้งหมดมี 3 แถว ๆ ละ 3 บ่อ รวมเป็น 9 บ่อ มีการปล่อยน้ำเสียแบบอนุกรม โดยบ่อแรกที่รับน้ำเสียจะเป็นบ่อหมัก (Facultative pond) มีส่วนลึกถึงประมาณ 4 เมตร เพื่อรับกากตะกอน และอีก 2 บ่อจะเป็นบ่อฝักร *Maturation pond* แต่ละบ่อจะลึกประมาณ 1.5 เมตร บ่อแรกจะรับน้ำเสียได้ 272,340 ลูกบาศก์เมตร บ่อที่สองจะรับน้ำเสียได้ 198,900 ลูกบาศก์เมตร บ่อที่สามจะรับน้ำเสียได้ 204,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งสามารถบำบัดน้ำเสียได้วันละ 32,158.28 ลูกบาศก์เมตร

การทำงานของบ่อบำบัดน้ำเสีย เมื่อน้ำเสียเข้าบ่อหมักบ่อแรก จะมีค่า BOD_5 เป็นครุฑบ่งชี้ถึงความสกปรก ประมาณ 150 มิลลิกรัมต่อลิตร การย่อยสลายภายในบ่อจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น โดยชั้นบนของน้ำเกิดการย่อยสลายโดยกระบวนการ Aerobic ใช้ Oxygen ในการย่อยสลาย ส่วนน้ำที่อยู่ติดลงไปขาด Oxygen จึงเกิดกระบวนการย่อยสลายแบบ Anaerobic ทำให้เกิดก๊าซมีเทนเป็นผลพลอยได้ และทำให้เกิด Scum ขึ้นได้ ในบ่อบำบัดน้ำเสียซึ่งมีค่า BOD_5 ประมาณ 40 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งในบ่อที่ 2 และบ่อที่ 3 จะเกิดกระบวนการย่อยสลายแบบใช้ Oxygen ทั้งบ่อ การใช้บ่อฝักร (*Maturation pond*) 2 บ่อต่อเนื่องกัน ที่มีระยะเวลาเก็บกัก 7 วัน สามารถลดค่าความสกปรกของน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดจาก Facultative pond ให้เหลือไม่เกิน 20 มิลลิกรัมต่อลิตร รวมระยะเวลาเก็บกักจนสิ้นสุดกระบวนการ ก่อนปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำตะคอง มีเวลาทั้งสิ้น 21 วัน

ปัจจุบันเทศบาลนครนครราชสีมาประสบปัญหาน้ำท่วมขังซึ่งเกิดจากฝนที่ตกลงมาภายในเขตเทศบาลและน้ำที่ไหลบ่ามาจากภายนอกพื้นที่เขตเทศบาล ทำให้ไม่สามารถระบายลงสู่ลำน้ำได้ทัน เนื่องจากยังขาดระบบระบายน้ำที่เพียงพอในหลายพื้นที่ สามารถรวบรวมน้ำเสียในพื้นที่ 4.4 ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่ทั้งหมดมีถึง 37.5 ตารางกิโลเมตร และจะเพิ่มเป็น 150 ตารางกิโลเมตรในอนาคต ดังนั้นเทศบาลได้จัดทำแผนการดำเนินงานก่อสร้างระบบระบายน้ำ ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย ให้ครอบคลุมพื้นที่โดยเทศบาลได้จัดทำแผนการก่อสร้างเริ่มในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นไป

สำหรับชุมชนขนาดใหญ่ เช่น เทศบาลตำบลปากช่อง มีน้ำเสียที่ไม่ได้รับการบำบัดและได้ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ประมาณวันละ 6,795 ลูกบาศก์เมตร โดยมีค่าความสกปรกประมาณวันละ 1,698 กิโลกรัม

สำหรับเทศบาลตำบลบัวใหญ่ มีน้ำเสียประมาณ 4,867 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน มีการบำบัดวิธีตามธรรมชาติโดยการปล่อยลงบึงธรรมชาติ คือ บึงบัวใหญ่ ได้ประมาณวันละ 1,500 ลูกบาศก์เมตร น้ำเสียที่เหลือที่ยังไม่ได้รับการบำบัด จะถูกปล่อยลงสู่พื้นที่ที่ลุ่มและท้องนา

สุขาภิบาลสูงเนินมีน้ำเสียประมาณวันละ 2,901.25 ลูกบาศก์ มีระบบบำบัดน้ำเสียแบบบ่อฝักร (*Oxidation pond*) พื้นที่ 22 ไร่

สุขาภิบาลสีคิ้ว มีน้ำเสียประมาณวันละ 2,901.25 ลูกบาศก์เมตร มีระบบการบำบัดน้ำก่อนข้างคี่ มีน้ำเสียเพียงบางส่วนที่ถูกระบายลงสู่ลำตะคองโดยตรง

สำหรับสุขาภิบาลและเทศบาลที่เหลือไม่ได้มีการบำบัดน้ำเสียที่เกิดขึ้นเลย ส่วนใหญ่จะมีเพียงท่อระบายน้ำฝนริมถนน ที่ใช้ในการระบายน้ำเสียด้วย ในที่ตุน้ำเสียจะถูกปล่อยลงไปสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียง เช่น หนอง บึง คลอง และลำน้ำ เป็นต้น

2.1.2 น้ำเสียบริเวณนิคมอุตสาหกรรม น้ำเสียที่เกิดจากนิคมอุตสาหกรรมเขตสุรนารี จะมีความแตกต่างกันตามประเภทของโรงงานที่ใช้น้ำทั้งในกระบวนการผลิต และการล้างเครื่องจักรโรงงาน น้ำเสียเหล่านี้จะถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำที่เป็นบ่อบำบัดน้ำซึ่งมีอยู่ 2 แหล่ง ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก และด้านทิศเหนือซึ่งอยู่ด้านหลังของพื้นที่ จากการสำรวจของนักศึกษาศาखाวิชาเอกวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา สรุปได้ดังนี้

แหล่งที่ 1 เป็นบ่อบำบัดน้ำที่อยู่ด้านทิศตะวันออกของนิคมอุตสาหกรรม อยู่หลังโรงงาน:LL ศรีไทยซูเปอร์แวร์ จำกัด ประกอบด้วยบ่อน้ำ 3 บ่อ ใน 2 บ่อแรก ไม่มีกลิ่น แต่สังเกตเห็นคราบน้ำมันมีสีเขียว ปลาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จะมีประชาชนไปจับปลาอยู่ประจำ ส่วนในบ่อที่ 3 จะมีคุณภาพดีกว่า 2 บ่อแรก ซึ่งมีพิษน้ำขึ้นอยู่ทั่วไป

แหล่งที่ 2 เป็นบ่อบำบัดน้ำที่อยู่ด้านหลังทางทิศเหนือของพื้นที่ ดินมีลักษณะเป็นดินทราย ทำให้ไม่มีน้ำขังจากน้ำทิ้ง น้ำทิ้งบางส่วนจะปล่อยลงสู่ไร่มันของประชาชน

จากการสำรวน้ำทิ้งนี้เป็นการสังเกตทางกายภาพเท่านั้น ควรมีการทำการศึกษา วิจัยตรวจสอบในเชิงทดลอง เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมดังกล่าวตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติคือ บึงชะอม

2.1.3 น้ำเสียจากการเกษตร น้ำเสียจากกิจกรรมการเกษตร เป็นน้ำเสียประเภทที่มีแหล่งกำเนิดไม่แน่นอน (non point sources) แหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่านพื้นที่ทำการเกษตรหลายแห่งด้วยกัน เช่น บริเวณปากช่องที่มีลำตะคองไหลผ่าน หรือบริเวณท่าลาดขาว บริเวณทุ่งมหาชัย เป็นต้น ทำให้มีการปนเปื้อนของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และจากฟาร์มปศุสัตว์

2.2 มลพิษทางอากาศ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.2.1 อากาศเสียจากการจราจร ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 5 (2538) ได้ตรวจวัดคุณภาพอากาศระหว่างวันที่ 17 มีนาคมถึงวันที่ 28 เมษายน 2538 ณ สถานีทำการไปรษณีย์โทรเลขสาขางอมสุรางค์ เป็นบริเวณที่มีการจราจรหนาแน่นถนนสายจอมสุรางค์ยาตร์ ซึ่งมีปริมาณรถยนต์วิ่งเฉลี่ย 7,760 คันต่อวัน ปรากฏผลดังนี้

ปริมาณฝุ่นละอองในบรรยากาศจากการตรวจวัดค่าฝุ่นละอองที่มีขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน พบว่าค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมง อยู่ระหว่าง 21-129 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ปริมาณตะกั่วในบรรยากาศทุกเส้นทางมีค่าอยู่ในระดับต่ำ คือ ไม่เกิน 3.0 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ปริมาณก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ จากการตรวจวัดบนถนนสุรนารีที่มีปริมาณการจราจรเฉลี่ย 11,610 คันต่อวัน ปรากฏว่าช่วงที่มีการตรวจวัดมีค่าเฉลี่ย 1 ชั่วโมงสูงสุด คือ 12 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

สารมลพิษอื่นๆ ได้แก่ ออกไซด์ในโตรเจน ไสโครคาร์บอน และโอโซน พบปริมาณน้อยมากแทบวัดไม่ได้ซึ่งยังไม่ก่อให้เกิดปัญหา

กรมการควบคุมมลพิษ (2538) ตรวจวัดคุณภาพอากาศที่บ้านพักมณฑลทหารบกที่ 21 อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ปรากฏผลดังนี้

ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (เฉลี่ย 1 ชั่วโมง) เท่ากับ 0.80 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (เฉลี่ย 8 ชั่วโมง) เท่ากับ 0.80 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ก๊าซโอโซน ต่อ(เฉลี่ย 1 ชั่วโมง) เท่ากับ 28.30 ไมโครกรัมลูกบาศก์เมตร

ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (เฉลี่ย 1 ชั่วโมง) เท่ากับ 21.00 ไมโครกรัมลูกบาศก์เมตร

ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (เฉลี่ย 1 ชั่วโมง) เท่ากับ 13.20 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน(เฉลี่ย 24 ชั่วโมง)เท่ากับ67.10 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

2.2.2 อากาศเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดนครราชสีมา ที่มีกิจการที่อาจก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศจำนวน 68 โรงงาน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองจำนวน 39 โรงงาน ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 5 (2538) ได้รายงานภาวะความเสี่ยงของแรงงานที่ปฏิบัติงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่อาจจะได้รับอันตรายต่อโรคชนิดใดชนิดหนึ่ง จำนวน 7 โรงงานจำนวน 472 คน และมีความเสี่ยงต่อโรคพิษตะกั่ว จำนวน 287 โรงงาน จากจำนวนคนงานทั้งหมด 8,873 คน

2.3 มลพิษทางดิน เป็นสถานะที่ทำให้คุณสมบัติของดินเลวไปกว่าธรรมชาติ และ/หรือ ภาวะที่ดินถูกทำให้มีสมบัติทางฟิสิกส์ เคมี และชีวะเลวลงไปกว่าพิสัย (range) ของสมบัติต่าง ๆ ของดิน เนื่องมาจากการใช้ที่ดินผิดหลักวิชา ของพื้นที่ชนบท การจัดการดินที่อยู่บนพื้นที่ลาดเทสูงมากไม่ถูกต้อง การจัดการอุดมสมบูรณ์ของดินไม่ถูกต้อง การจัดการดินทางฟิสิกส์ไม่เหมาะสม ดินเสื่อมเพราะความแห้งแล้งและน้ำท่วมขังตลอดเวลา ความบกพร่องทางกายภาพของดิน การที่ดินมีการสะสมโลหะหนักและจุลธาตุเป็นพิษ ทั้งในเขตชนบท เขตชานเมือง และเขตเมือง (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. 2539) กล่าวว่า ดินเค็มที่พบ จะพบช่วงตอนกลาง และทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด โดยเฉพาะอำเภอด่านขุนทด อำเภอโนนไทย อำเภอพิมาย อำเภอบัวใหญ่ อำเภอประทาย อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอขามสะแกแสง เป็นต้น

ขนิษฐศรี ส่งสวัสดิ์ (2537) ได้ศึกษาสมบัติและระดับความรุนแรงของอิทธิพลเกลือของดินล้ายชุดดินร้อยเอ็ด ดินที่ศึกษา มีการแจกกระจายอยู่ในสัณฐานภูมิประเทศแบบตานตะพัก

น้ำใต้ดินไปจนถึงลานตะพักน้ำกลาง ลักษณะดินเป็นดินลิก พัฒนาการของหน้าตัดดินอยู่ช่วงปานกลางถึงสูง วัตถุต้นกำเนิดดินเป็นตะกอนน้ำค้างผิวดินที่สลายตัวมาจากหินทรายหรือหินแปะหมวดหินมหาสารคาม สมบัติทางกายภาพที่เด่นชัดคือ มีการแจกกระจายของอนุภาคขนาดทรายในปริมาณที่สูง เมื่อดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายถึงดินร่วนเหนียวปนทราย จำแนกอยู่ในชั้นเนื้อดินที่ค่อนข้างหยาบโดยเฉพาะในชั้นดินบน ส่วนดินชั้นล่างเนื้อละเอียดกว่า ค่าความหนาแน่นรวมของดินค่อนข้างสูง ดินมีการซาบซึมน้ำช้า มีปริมาณความชื้นที่เป็นประโยชน์ต่อพืชอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงต่ำ ผลวิเคราะห์ทางเคมีพบว่า ปริมาณอินทรีย์วัตถุ ปริมาณไนโตรเจนรวมปริมาณฟอสฟอรัสและโพแทสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่ำถึงต่ำมาก ค่าปฏิกิริยาดินอยู่ในช่วงเป็นกรดจัดถึงเป็นค่างแก่ (pH 5.1-8.6) ปริมาณค่าที่ละลายน้ำได้ ปริมาณค่ารวมและร้อยละความอิ่มตัวด้วยประจุไฟฟ้าบวกที่เป็นค่าสูง ส่วนใหญ่มีค่าการนำไฟฟ้าของดินชั้นบนสูงกว่า 4 เดซิซีเมนต์ต่อเมตร แต่ไม่เกิน 16 เดซิซีเมนต์ต่อเมตร ค่าอัตราส่วนการดูดซับไฮเดียมมากกว่า 13 และมีร้อยละของไฮเดียมที่แลกเปลี่ยนได้มากกว่า 15 ในทางแร่วิทยาพบว่า ชนิดเกลือที่มีอิทธิพลต่อความเค็มของดินเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเกลือไฮเดียมคลอไรด์ รองลงมาคือ แคลเซียมคาร์บอเนต และยิปซัม ตามลำดับ ชนิดของแร่ในกลุ่มอนุภาคขนาดดินเหนียวที่พบมากเป็นแร่กลุ่มสเมกไทต์ รองลงมาคือเคโอลิไนต์ และอิลไลต์ ส่วนในกลุ่มอนุภาคขนาดทรายแบ่งพบแร่ควอร์ตเป็นแร่หลัก รองลงมาคือเฟลด์สปาร์

2.4 มลพิษทางเสียงและการสั่นสะเทือน ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 5 (2538) ได้ตรวจวัดความของเสียงระหว่างวันที่ 17 มีนาคม ถึงวันที่ 28 เมษายน 2538 ณ สถานีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขสาขาจอมสุรางค์ ถนนสุรนารี และถนนอัมพวัน มีค่าดังนี้ 73.0, 76.3 และ 74.1 เดซิเบล (เอ) ตามลำดับ กรมการควบคุมมลพิษ (2538) ตรวจวัดคุณภาพเสียงที่บ้านพักมณฑลทหารบกที่ 21 อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ปรากฏผลว่า ค่าระดับเสียงเฉลี่ย (Log) 24 ชั่วโมง สูงสุดของเดือนต่าง ๆ คิดเป็น 61.5 - 75.2 เดซิเบล (เอ)

2.5 มลพิษด้านมูลฝอย จังหวัดนครราชสีมา มีมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณวันละ 546.88 ตันต่อวัน โดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาปริมาณมูลฝอยมากถึงวันละ 218.17 ตันต่อวัน ในปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นต่อหัวประชากรในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ที่นับรวมกับประชากรแฝง จำนวน 216,018 คน (ข้อมูลเดือนมีนาคม 2440) มีอัตราเท่ากับ 1.01 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ปัจจุบันเทศบาลสามารถเก็บขนได้วันละประมาณ 181.08 ตันต่อวัน มูลฝอยในส่วนที่เหลือจะถูกคัดแยกจากประชาชนเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ซึ่งในพื้นที่บางส่วนของเขตบริการเข้าไปไม่ถึงประชาชนจะกำจัดเองด้วยวิธีการเผา ฟัง และนำไปเลี้ยงสัตว์ เทศบาลนครนครราชสีมา มีระบบการจัดการมูลฝอยค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งในด้านการเก็บขนและการกำจัด โดยการจัดด้วยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขาภิบาล (Sanitary landfill) สถานที่กำจัดอยู่ที่บริเวณบ้านโคกหนองแห่น ตำบลโคกกรวด อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา บนพื้นที่ 289 ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินที่ขอใช้จากสภา

ตำบลโคกกรวด ระยะเวลา 20 ปี โดยเริ่มก่อสร้างโครงการในปี พ.ศ. 2529 ในระยะเริ่มแรกมีมูลฝอยนำเข้าไปให้บริการในการฝังกลบประมาณวันละ 72 ตัน จนถึงปัจจุบันรวมระยะเวลา 9 ปี ได้ใช้ที่ดินไปแล้วกว่า 80 ไร่ และมีมูลฝอยเข้ามาฝังกลบเพิ่มขึ้นเป็นประมาณวันละ 150-160 ตัน

สำหรับเทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อื่น ๆ มีการเก็บขนต่อเที่ยวที่มีประสิทธิภาพต่ำ และมีการกำจัดมูลฝอยในขั้นสุดท้ายที่ไม่เหมาะสม โดยที่ส่วนใหญ่มูลฝอยจะถูกนำไปทิ้งกองไว้กลางแจ้งและเผา (Open dump and burning) ยกเว้นเทศบาลนครนครราชสีมา และนอกจากนี้สุขาภิบาลจ้อหอได้นำมูลฝอยไปกำจัดบนเนื้อที่ 20 ไร่ซึ่งห่างจากตลาดประมาณ 800 เมตร โดยการขุดเป็นร่องแล้วกลบฝัง หรือเผาบางส่วน และสำหรับสุขาภิบาลห้วยแถลง จะนำมูลฝอยไปทิ้งที่บ้านหนองเครือซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 12 ไร่ โดยขุดเป็นหลุมยาว ๆ เป็นรูปตัว L ขนาด 550 เมตร สำหรับในชุมชนอื่น ๆ ไม่ได้มีการกำจัดที่ถูกต้องก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านการปนเปื้อนน้ำชะมูลฝอย (leachate) และเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดเชื้อโรค (Breeding places) ตลอดจนปัญหาด้านอื่น ๆ ได้แก่สุขาภิบาลท่าช้าง จะนำมูลฝอยไปทิ้งบริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูล และทำการเผากลางแจ้ง ทำให้น้ำชะมูลฝอยไหลลงสู่แม่น้ำมูล และสุขาภิบาลค่านเกวียนได้กำจัดมูลฝอยในบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งน้ำที่ใช้ในการบริโภค

กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2540) ได้ศึกษาพื้นที่กำจัดมูลฝอยแบบฝังกลบของเทศบาลนครนครราชสีมา พบว่ามีความเหมาะสมที่จะตั้งโรงไฟฟ้าขนาด 435 KW ปัจจุบันอาจมีการปนเปื้อนน้ำชะมูลฝอยที่มีต่อแหล่งน้ำผิวดิน (อ่างเก็บน้ำห้วยยาง) เนื่องจากไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย

ฉันทิร น้อยน้ำใส และอุบลันท์ โพธิ์นิษฐ์ (2541) ศึกษาสภาพปัจจุบันการทิ้ง การกำจัดและผลกระทบจากการกำจัดมูลฝอยแบบฝังกลบของเทศบาลนครนครราชสีมา พบว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา และบริเวณพื้นที่ข้างเคียง มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง อันตรายและผลกระทบจากมูลฝอย ตลอดจนมีพฤติกรรมในการกำจัดมูลฝอยอยู่ในเกณฑ์ดี มีการแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง และได้ศึกษาลักษณะสมบัติน้ำชะมูลฝอย (Leachate) ที่ผ่านการบำบัด โดยวิธีบ่อผันสภาพ Oxidation pond น้ำมีคุณสมบัติค่อนข้างเป็นด่างอ่อน (pH เท่ากับ 8.78 - 9.68) และการปนเปื้อนของ Manganese สูงถึง 4.49 มิลลิกรัมต่อลิตร ในแหล่งน้ำผิวดินจากบ่อส่งเหตุการณ์ และจากการศึกษาผลกระทบของพนักงานเจ้าหน้าที่เก็บขนมูลฝอย ประชาชนผู้มีอาชีพชื้อขายมูลฝอยขาย และประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ข้างเคียงกับพื้นที่โครงการพบว่า ประชาชนดังกล่าวได้รับผลกระทบน้อยมาก มีเพียงวิทยาลัยนาฏศิลป์ นครราชสีมา ที่ได้รับผลกระทบเป็นส่วนมาก ถึงร้อยละ 96 ผลกระทบที่ได้รับส่วนมากผลกระทบด้านกลิ่นเหม็นรำคาญ และปัญหาทัศนียภาพ

บริษัท IVO International, บริษัท Eco Technology JW Ltd. แห่งประเทศฟินแลนด์ และบริษัท ศรีอุทอง จำกัด (2539) ได้ศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility study) ในการจัดตั้งศูนย์กำจัด

มูลฝอย (Municipality Waste Treatment Complex) Biothermal waste treatment เป็นระบบรวมระหว่างระบบ WABIO หรือการย่อยสลายแบบ Anaerobic Digestion และการกำจัดโดยการเผาด้วยเตาเผาแบบ Fluidized Bed กระบวนการของระบบจะมีการแยกมูลฝอยออกเป็นอินทรียสาร และส่วนที่เป็นมูลฝอยแห้งมีคุณสมบัติเป็นเชื้อเพลิง (RDF)

อินทรียสาร หรือมูลฝอยแยก ถูกแยกนำเข้าสู่ระบบ WABIO เพื่อให้เกิดกระบวนการย่อยสลายแบบ Anaerobic จะได้ก๊าซอินทรีและก๊าซชีวภาพ (Biogas) ซึ่งมีก๊าซมีเทนเป็นส่วนประกอบ ส่วนมูลฝอยแห้งจะถูกนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาเตาเผาแบบ Fluidized Bed ที่มีอุณหภูมิสูงถึง 800-1000 องศาเซลเซียส ซึ่งจะให้พลังงานความร้อนและการแปรรูปไปสู่พลังงานไฟฟ้าได้ถึง 0.4 Mwh ต่อปริมาณมูลฝอย 1 ตัน

รูปแบบในการนำเสนอการกำจัดมูลฝอยชุมชนเทศบาลนครนครราชสีมา มีดังนี้

1. Biothermal Solution ขนาด 110,000 ตันต่อปี เป็นระบบที่ประกอบด้วยการแยกมูลฝอย ระบบการย่อยสลายแบบ Anaerobic Digestion หรือ WABIO ขนาด 255,000 ตัน เพื่อให้มีความสามารถในการกำจัดมูลฝอยได้ 110,000 ตันต่อปี ตลอดระยะเวลา 20 ปีของโครงการ รวมทั้ง RDF Power Plant เพื่อเผามูลฝอยแห้งในปริมาณ 45,100 ตันต่อไป โดยใช้ก๊าซมีเทนช่วยในการเผา และผลิตกระแสไฟฟ้าได้จำนวนหนึ่ง

2. Biothermal Solution ขนาด 220,000 ตันต่อปี เป็นการรวมการกำจัดมูลฝอยของอำเภอปากช่อง และสี่คิ้วโดยการจัดทำสถานีขนถ่ายระหว่าง 2 อำเภอ ระบบประกอบด้วย WABIO ขนาด 455,000 ตัน และ Combustion Plants หรือ RDF Power Plant ขนาด 90,200 ตันต่อปี

3. Biothermal Solution ขนาด 165,000 ตันต่อปี โดยการรวมการกำจัดมูลฝอยของอำเภอปากช่อง และสี่คิ้วโดยการจัดทำสถานีขนถ่ายระหว่าง 2 อำเภอ ระบบประกอบด้วย WABIO ขนาด 455,000 ตัน และ RDF Power Plant 12 ขนาด 67,650 ตันต่อปี

4. Anaerobic Digestion ขนาด 110,000 ตันต่อปี โดยการกำจัดมูลฝอยในเขตเทศบาลที่มีความสามารถในการกำจัด 110,000 ตันต่อปี เป็นการกำจัดมูลฝอยโดยกระบวนการย่อยสลายอินทรียวัตถุ ด้วยระบบ WABIO Treatment กระบวนการเริ่มจากการนำมูลฝอยรวมของชุมชน (Mixed Municipal solid waste) มาทำการคัดแยกเป็นส่วนๆ ส่วนหนึ่งที่เป็น Recycling Materials จะถูกนำกลับไปใช้ใหม่ ส่วนที่เป็นอินทรียสารหรือมูลฝอยเปียก (Wet fraction) จะถูกนำเข้าสู่ระบบ Wabio Anaerobic Digestion Plant แล้วจะได้ Biogas และ Humus สำหรับส่วนที่เหลือจะถูกนำไปกำจัดด้วยวิธี Sanitary Landfill

5. Sanitary Landfill ปัจจุบันสถานที่กำจัดอยู่บริเวณบ้านโลกหนองแวน ตำบลโลกกรวด อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา บนพื้นที่ 289 ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินที่ขอใช้จากองค์ตำบลโลกกรวด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 แต่มีแนวโน้มว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะไม่อนุญาตให้เทศบาลนครใช้สถานที่ดังกล่าวเพื่อกำจัดมูลฝอยต่อไปอีก

ขณะนี้เทศบาลนครนครราชสีมา กำลังศึกษาความเป็นไปได้ในการหาสถานที่แห่งใหม่ เพื่อการกำจัดมูลฝอย โดยการพิจารณาความเหมาะสมของที่ดินจากวิศวกรที่ปรึกษา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ที่ดินบริเวณบ้านหนองมนาง ต.ธงชัยเหนือ อ.ปักธงชัย ที่ดินบริเวณบ้านหนองกระทุ่ม ต.ปิงอ้อ อ.ขามทะเลสอ ที่ดินบริเวณบ้านสองคอน ต.หนองตะไก้ อ.สูงเนิน ที่ดินบริเวณบ้านคลองนาดี ต. กฤษณา อ.สีคิ้ว (แปลง A) ที่ดินบริเวณบ้านกุชมันน์ ต.หนองตะไก้ อ.สูงเนิน

แต่ต่อมาทางเทศบาลนครราชสีมาได้ยกเลิกการจัดหาที่ดินทั้งหมด เนื่องจากไม่สามารถจัดซื้อที่ดินดังกล่าวได้ จึงดำเนินการจัดหาที่ดินแห่งใหม่ โดยทางเทศบาลได้พิจารณาเห็นชอบให้ใช้ที่ดินบริเวณบ้านคลองนาดี ต.กฤษณา อ.สีคิ้ว (แปลง B) เป็นสถานที่กำจัดมูลฝอยส่วนกลาง ตั้งอยู่บริเวณกิโลเมตรที่ 13 จากแยก อ.สีคิ้ว บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 201 (ถนนสีคิ้ว-ด่านขุนทด) ห่างจากถนนประมาณ 2 กิโลเมตร ขนาดพื้นที่ 540.5 ไร่ การขนส่งมูลฝอยจากเทศบาลนครนครราชสีมาไปยังสถานีขนถ่ายมูลฝอยที่ ต.โลกกรวด (สถานที่กำจัดมูลฝอยปัจจุบัน) ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร ต่อจากนั้นใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ระยะทางประมาณ 33 กิโลเมตร ต่อจากนั้นใช้เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 201 (ทางเลี่ยงเมืองสีคิ้ว-ด่านขุนทด) เป็นระยะทางประมาณ 400 เมตร จากนั้นเลี้ยวขวาไปตามประมาณ 1.6 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งหมดจากเทศบาลถึงสถานที่กำจัดมูลฝอยส่วนกลางประมาณ 62 กิโลเมตร การกำจัดมูลฝอยจะรองรับมูลฝอยจากเทศบาลนครนครราชสีมา และสุขาภิบาลใกล้เคียงอีก 10 แห่ง เอกชนและโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เป็นการกำจัดมูลฝอยด้วยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขาภิบาล (Sanitary landfill) โดยมีการวางมาตรการป้องกันปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นได้

2.6 ปัญหาการปนเปื้อนในอาหาร ปัญหาการปนเปื้อนในอาหารในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งในรูปของส่วนผสมของอาหารที่ทำให้มีสีมันสวยงาม การปลอมปนส่วนประกอบของอาหาร การบรรจุภาชนะที่มีการปนเปื้อน หมึกพิมพ์ การปนเปื้อนจากสารเคมีทางการเกษตรต่อพืชผัก ผลไม้ ทั้งจากความตั้งใจของผู้ขายสินค้า หรือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเกษตรกร จากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

2.7 ปัญหามลทัศน (Visual pollution) หรืออาจเรียกว่ามลทัศนทางสายตา การมองเห็นหรือทัศนอุจาดซึ่งเมื่อมีผู้ประสบหรือพบเห็นแล้วรู้สึกไม่สบายใจ จิตใจหงุดหงิดใจแก่ผู้พบเห็นหรือสอญกรไปมา ปัญหามลทัศนในชุมชนเมือง เป็นสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองด้านภูมิทัศน์

เมือง (Urban landscape) บัณฑิต จุลาสัย (2528) ได้ศึกษาพบว่า ประเด็นสำคัญของปัญหามลทัศน์ คือความทรุดโทรมและความขัดแย้งขององค์ประกอบเมือง (Urban element) ได้แก่ อาคาร และ สิ่งก่อสร้าง ระบบสาธารณูปโภค สิ่งบริการและอำนวยความสะดวกชุมชน รวมทั้งเฟอร์นิเจอร์ บนถนน (Street furniture) และป้ายโฆษณา ประชาสัมพันธ์ สาเหตุสำคัญที่พบว่ามีส่วนทำให้เกิด ปัญหามลทัศน์ คือพื้นฐานทางด้านสุนทรียภาพ การไม่ใส่ใจ การเห็นแก่ตัวของผู้ที่อยู่อาศัยใน ชุมชน ทั้งประชาชนทั่วไปและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบและการไม่กำหนดรูปแบบของเมือง

ปัญหาการบดบังทัศนียภาพ อันเป็นภาพลักษณ์ที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความไม่สบายใจ หดหู่ใจ ไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะในชุมชนเมืองขนาดใหญ่อย่างเทศบาลนคร นครราชสีมา ที่พบเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ได้แก่ การคิดแผ่นป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์บริเวณหน้าวัด สถานศึกษา และโบราณสถาน ความไม่เป็นระเบียบของสายโทรศัพท์หรือสายไฟ สภาพความ ชำรุดทรุดโทรมของอาคาร สิ่งก่อสร้าง และบ้านเรือนที่เก่าคร่ำคร่าในเขตชุมชนผู้มีรายได้น้อย นอกจากนี้การขีดเขียนในบริเวณที่สาธารณะ ภาพสื่อลามกตามแผงขายหนังสือ ปัจจุบันข้อมูลด้าน การศึกษา และงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหามลทัศน์ยังขาดการศึกษาและการดูแลเอาใจใส่ที่กว้างขวาง

เศรษฐกิจ : เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การเงินและการคลัง การบริการ

ภาคเกษตรกรรม

ดินและการใช้ประโยชน์

ลักษณะทั่วไป ลักษณะดินส่วนใหญ่จะเป็นดินร่วนปนทราย ดินร่วนปนทรายและดินเหนียว เป็นดินลึกเนื้อดินปานกลางมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนตอนกลางและตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดจะมีดินเค็มอยู่บ้าง มีการกระจายลักษณะดินตามคุณสมบัติต่างกันทำให้มีความหลากหลายของการทำการเกษตร ทั้งการทำนา การทำแปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ การทำไร่ การทำพืชไร่ และไม้ผล โดยมีกลุ่มดินไร่ ร้อยละ 55 กลุ่มดินนา ร้อยละ 20 พื้นที่ภูเขาและที่สูง ร้อยละ 15 กลุ่มดินคละ ร้อยละ 10 ส่วนดินเค็มมีตั้งแต่ระดับเค็มน้อยจนถึงเค็มจัด ส่วนมากอยู่ในตอนบนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ในเขตลุ่มน้ำต่าง ๆ กลุ่มดินเค็มเหล่านี้ เป็นดินที่เป็นปัญหาในด้านการพัฒนาการเกษตรของจังหวัดเป็นอย่างยิ่ง

การใช้ประโยชน์ของดิน จำแนกการใช้ประโยชน์ตามสมรรถนะของดินในจังหวัดนครราชสีมา แบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ซึ่งจะอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

1. พื้นที่ดินที่มีสมรรถนะเหมาะสมในการใช้ปลูกข้าว แต่ไม่เหมาะสมแก่การใช้ปลูกพืชไร่ มีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตปานกลาง ได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอร่มหลวง พิบาย เมืองประทาย โนนสูง ขามทะเลสอ และอำเภอบ้านเหลื่อม

2. พื้นที่ดินที่มีสมรรถนะเหมาะกับการปลูกข้าวมากกว่าในข้อ 1 และนอกจากข้าวแล้วยังอาจใช้ปลูกข้าวโพด ปอ ข้าวฟ่าง มะพร้าว ถั่วลิสง และมันสำปะหลัง มีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตปานกลาง ได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอร่มหลวง พิบาย เมือง ประทาย โนนสูง ขามทะเลสอ และอำเภอบ้านเหลื่อม

3. พื้นที่ดินที่มีสมรรถนะเหมาะมากในการใช้ปลูกพืชไร่ ไม้ยืนต้น รวมทั้งไม้ผล มีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตค่อนข้างสูง ได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปากช่อง

4. พื้นที่ดินที่มีสมรรถนะค่อนข้างเหมาะสมสำหรับที่จะใช้ปลูกพืชไร่ และไม้ยืนต้นที่มีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตปานกลางเหมาะที่จะใช้ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพดฝ้าย ข้าวฟ่าง ทุ่น ถั่วลิสง มะพร้าว ไม้ผลและถั่วเหลือง ได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอสีคิ้ว ปักธงชัย ครบุรี เสงขลา โชคชัย พิบาย จักราช ร่มหลวง คง และอำเภอบ้านเหลื่อม